

2017

Πάντειον
Πανεπιστήμιο

Ανδρέας Ν. Λύτρας
(Επιμέλεια)

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
Τόμος IV:

Τις εργασίες συνέγραψαν οι ακόλουθοι αναλυτές:

Σεβαστιανός Βόντας, Αναστασία Γεωργακοπούλου,
Ελένη Δεληκανίδη, Γεωργία Καραλή, Σπύρος Κεραμάς,
Σεμπάστιαν-Αλέξανδρος Κιζίτο, Ελένη Παπαδοπούλου,
Ηλίας Παπαπούλιος και Αγνή Χαντζή
Προλεγόμενα: Ανδρέας Ν. Λύτρας

Η καταπολέμηση της ανεργίας
στην εποχή της κρίσης

Ανδρέας Ν. Λύτρας
(Επιμέλεια)

Τα Κοινωνικά

Επιλογές από την Ελληνική Κοινωνιολογία

Τόμος IV:

Σεβαστιανός Βόντας, Αναστασία Γεωργακοπούλου,
Ελένη Δεληκανίδα, Γεωργία Καραλή, Σπύρος Κεραμάς,
Σεμπάστιαν-Αλέξανδρος Κιζίτο, Ελένη Παπαδοπούλου,
Ηλίας Παπαπούλιος και Αγνή Χαντζή
Προλεγόμενα: Ανδρέας Ν. Λύτρας

Η καταπολέμηση της ανεργίας την εποχή της κρίσης

Πάντειον Πανεπιστήμιο

Αθήνα, 2017

Πίνακας περιεχομένων

Προλεγόμενα (Ανδρέας Ν. Λύτρας).....	5
Prolegomena (Andreas N. Lytras).....	11
Εισαγωγή.....	17
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Πολιτικές Καταπολέμησης της Ανεργίας.....	19
1.1 Η Γενική Θεωρία του John Maynard Keynes και ο ρόλος της ενεργού ζήτησης για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης.....	21
1.2 Hyman P. Minsky: Ο εργοδότης της τελευταίας καταφυγής	25
1.3: Το πρόγραμμα των Νέων Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο και της κυβέρνησης Bill Clinton στις Η.Π.Α.....	29
1.4: Το πρόγραμμα απασχόλησης «ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ» του Ανδρέα Λύτρα	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	42
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Καταπολέμηση της Ανεργίας την εποχή της κρίσης. ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ.....	45
2.1: <i>Η περίπτωση της Ιαπωνίας</i> -Σεβαστιανός Βόντας.....	47
2.2: <i>Η περίπτωση των ΗΠΑ</i> -Αναστασία Γεωργακοπούλου.....	55
2.3: <i>Η περίπτωση της Ιταλίας</i> -Ελένη Δεληκανίδη.....	65
2.4: <i>Η περίπτωση της Ολλανδίας</i> -Γεωργία Καραλή.....	73
2.5: <i>Η περίπτωση της Γαλλίας</i> -Σπύρος Κεραμάς.....	81
2.6: <i>Η περίπτωση της Γερμανίας</i> -Σεμπάστιαν-Αλέξανδρος Κιζίτο.....	95
2.7: <i>Η περίπτωση της Ισπανίας</i> -Ελένη Παπαδοπούλου.....	107
2.8: <i>Η περίπτωση της Πορτογαλίας</i> -Ηλίας Παπαπούλιος.....	117
2.9: <i>Η περίπτωση της Ελλάδας</i> -Αγνή Χαντζή.....	131
Παραρτήματα.....	165
Περιεχόμενα Παραρτημάτων.....	165

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Προλεγόμενα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των εναλλακτικών υποδειγμάτων για την καταπολέμηση της ανεργίας σε επιλεγμένες χώρες. Είναι μια δοκιμασία που, ως κορύφωση του μεταπτυχιακού μαθήματος: *Κοινωνική Δομή και Εργασία*,¹ δημιούργησε συλλογικές και ατομικές εμπειρίες, σχετικά με το πιο σύνθετο ζήτημα του σύγχρονου περιβάλλοντος της απασχόλησης. Η συλλογική προσπάθεια ενίσχυσε τη συνεργασία και την ομαδική αποδοτικότητα, για τη μελέτη και τη διαχείριση σημαντικών θεωρητικών προσεγγίσεων, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των διαθέσιμων μετρήσεων για την απασχόληση, την ανεργία, το ΑΕΠ και τους κρατικούς προϋπολογισμούς των εξεταζόμενων χωρών, στο σύγχρονο κόσμο.

Η συγκεκριμένη συλλογική διαπραγμάτευση διαπνέεται από τη πρόθεση της σύνδεσης της μεταπτυχιακής εκπαίδευσης και της έρευνας και διαμορφώνει ένα χρήσιμο πλαίσιο συγκριτικών διερευνήσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να είναι αξιοποιήσιμες για την άσκηση πολιτικής. Είναι ενδιαφέρον, ότι αυτές οι επεξεργασίες, ερχόμενες από το πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης, έχουν απαιτήσεις υψηλής αφάιρεσης. Στον αναγνώστη τους, όμως, είναι ενδεχόμενο να προξενήσουν την εντύπωση μιας έντονης ροπής προς τον εμπειρισμό. Είναι, ωστόσο, προβληματικό να τονιστούν αμφότερες οι προαναφερθείσες όψεις. Στην πραγματικότητα και από τη μια πλευρά, το εγχείρημα είναι μια διανοητική δοκιμασία των θεωρητικών μοντέλων παρέμβασης, προκειμένου να γίνουν ευκρινείς, συγκριτικά, οι προτάσεις και τα επιμέρους στοιχεία τους, για την αποτελεσματική καταπολέμηση της ανεργίας. Από την άλλη πλευρά, οι εμπειρικές διαχειρίσεις των δεδομένων, των επεξεργασιών και των οιονεί προβλέψεων έχουν

¹ Πρόκειται για ένα μάθημα στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) Κοινωνιολογία του Τμήματος Κοινωνιολογίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Οι εργασίες εκπονήθηκαν κατά τη διάρκεια του εαρινού εξαμήνου του ακαδημαϊκού έτους 2016-2017.

σκοπό να συμβάλλουν στη διευκρίνιση των πρακτικών ορίων των εξεταζόμενων θεωρητικών σχημάτων αντίληψης του ζητήματος και επομένως το κόστος, η προέλευση των πιστώσεων και το εύρος της συμπερίληψης των ανέργων στην απασχόληση. Η επεξεργασία στο σύνολό της δεν είχε σκοπό να εξετάσει ενδελεχώς τις αιτίες του πολύ σοβαρού εργασιακού φαινομένου και να προσδιορίσει τις οικονομικές συνιστώσες του προβλήματος. Καθώς είναι μια πολιτική ανάλυση στο πλαίσιο της κοινωνιολογικής εξεργασίας, έχει στόχο να διευκρινίσει με συνεκτικό και τεχνικά αξιοποιήσιμο τρόπο τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις της άμεσης απορρόφησης των ανέργων, κατά τις περιόδους της πολύ μεγάλης αύξησης του σχετικού δείκτη.

Πρώιμα για την παρουσίαση της συγκεκριμένης συλλογικής διαπραγμάτευσης, μπορούμε να επισημάνουμε, ότι αυτή πιστοποιεί την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα όλων των εφαρμοσμένων υποδειγμάτων, ακόμη και των ιστορικά παλαιότερων. Στην πραγματικότητα η μη-εφαρμογή τους σήμερα, σαν να μην είναι χρήσιμα, οφείλεται στη μέριμνα της σύγχρονης πολιτικής, με την ανάλογη εκβολή της στους θεσμούς, να στερήσει από τη φαρέτρα της κρατικής παρέμβασης, σχεδόν, όλα τα δημοσιονομικά μέσα και τα τεχνικά εργαλεία, τα οποία είναι απαραίτητα για την εκδήλωση της δεδομένης αποτελεσματικότητάς τους. Εδώ γεννιέται το ερώτημα όλων όσων συμμετείχαν στη διερεύνηση: Μήπως ο αληθής στόχος της σύγχρονης δημόσιας πολιτικής είναι να μην καταπολεμηθεί αποτελεσματικά η ανεργία; Σκεφτήκαμε, με προσοχή, αυτό το ερώτημα. Η απάντηση δεν είναι εύκολη και ορισμένες φορές προκύπτει από συγκριτικά δεδομένα, τα οποία παρέχουν αναπάντεχες διαπιστώσεις και ορισμένες φορές αποκρίσεις που διεγείρουν τις εντυπώσεις.

Η πιο εντυπωσιακή ανταπόκριση στις υφέρπουσες εκτιμήσεις μας προέρχεται από την πρώτη και την τρίτη σε ΑΕΠ χώρα του κόσμου. Είναι το εμπειρικό γεγονός της παρεμβατικής πολιτικής από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, από την επομένη της εκδήλωσης της κρίσης του 2007-8. Οι δύο χώρες είχαν ένα εξαιρετικά υψηλό δημόσιο χρέος και περιορισμένες δυνατότητες άσκησης παρεμβατικής πολιτικής, αν έδινε κάποιος υπερβολική σημασία στα θεωρητικά

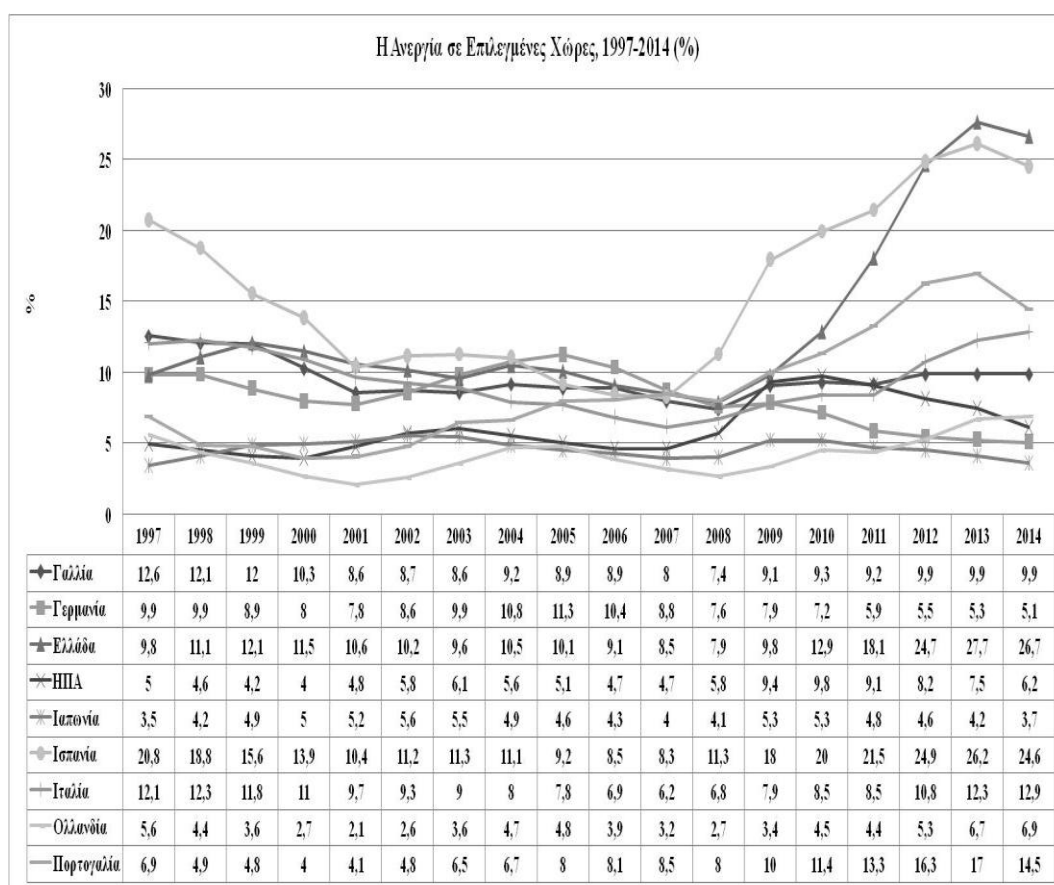
σχήματα (ή και τεχνικά μοντέλα που προέρχονταν από αυτά τα θεωρητικά σχήματα) που καθοδηγούσαν, μέχρι και το 2008 διανοητικά, αυτήν την πολιτική αντίληψη. Παρά την οριακή κατάσταση, στην οποία βρισκόντουσαν, επέλεξαν να ασκήσουν πολιτική με επέκταση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας και, με αυτόν τον τρόπο, να αυξήσουν το ήδη τεράστιο δημόσιο χρέος τους. Η κίνηση αυτή συνέβαλε, αναμφίβολα, στην πολύ αισθητή μείωση της ανεργίας και, μετά, τη συγκράτησή της σε ανεκτά επίπεδα για τις δύο κοινωνίες. Η αποτελεσματική καταπολέμηση της ανεργίας, με μεθόδους που έχουν διασκευαστεί στο παρελθόν, είναι, επομένως, μια αισθητή και παρούσα πραγματικότητα και στη σύγχρονη εποχή.

Εκτιμήσαμε, με βάση τα προηγούμενα συμβάντα, ότι δεν θα έπρεπε να υιοθετήσουμε με ευκολία τις πιο πρόσφατες και, ίσως, πιο καινοτόμες προτάσεις άσκησης πολιτικής, εφόσον οι εξεταζόμενες χώρες δεν διακρίνονται από συνθήκες πολύ υψηλής και ανεξέλεγκτης ανεργίας. Εφόσον οι χώρες αυτές είναι δυνατόν να χειριστούν τα δοκιμασμένα μέσα και εργαλεία, τότε και απλώς, μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν, χωρίς να υποβληθούν σε θεσμικές, διοικητικές και άλλες εξοδευσεις. Οι καινοτόμες επιλογές και προτάσεις έχουν τη θέση της εναλλακτικής λύσης, σε χώρες που εμφανίζουν «εκρηκτική» και ανεξέλεγκτη αύξηση του δείκτη ανεργίας, ενώ είναι αδύνατη η δημιουργική διαχείριση των γνωστών μέσων άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής (π.χ. υποτίμηση του νομίσματος, αύξηση του πληθωρισμού, αύξηση του δημοσίου χρέους με ταυτόχρονα εργαλειακή διαχείριση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού κλπ).

Σε ορισμένες περιπτώσεις χωρών ο συνδυασμός των εγνωσμένων και λειτουργικών μεθόδων αντιμετώπισης του δύσκολου εργασιακού και κοινωνικού ζητήματος και των πρωτότυπων μοντέλων καταπολέμησης της ανεργίας δύναται να πολλαπλασιάσει την ικανότητα της αποτροπής ανεξέλεγκτων και απρόβλεπτων οικονομικών σπασμών, με εκβολή στην ταχεία αύξηση του σχετικού δείκτη και την διατήρησή του, έστω προσωρινά, σε υψηλά επίπεδα. Εξηγούμε, με ένα παράδειγμα, τη συνέργεια αμοφτέρων, δηλαδή των γνωστών μορφών της

κρατικής παρέμβασης και της μόχλευσης ιδιωτικών και δημόσιων πιστώσεων. Την περίοδο κατά την οποία ο δείκτης της ανεργίας κινείται σε ανεκτά επίπεδα (π.χ. μεταξύ πέντε και επτά τοις εκατόν του εργατικού δυναμικού), ενισχύεται ή αμβλύνεται η κρατική παρέμβαση με στόχο τη συμπίεση του δείκτη προς το επίπεδο του 3% του εργατικού δυναμικού. Σε εκείνη τη φάση διαμορφώνεται ένα παράλληλο πρόγραμμα για τις ευαίσθητες ομάδες του εργαζόμενου πληθυσμού, όπως οι νέοι που ενδιαφέρονται να εισέλθουν για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας (ή να αποκτήσουν προϋπηρεσία) και οι γυναίκες που υποφέρουν από τις διακυμάνσεις της αγοράς και τη συχνή περιπέτεια της ανεργίας. Με αυτόν τον συνδυασμό αντιμετωπίζεται ταυτόχρονα και η διακύμανση του δείκτη γενικά, αλλά και τα επιμέρους προβλήματα κατηγοριών των εργαζομένων, με ειδικές επικεντρώσεις.

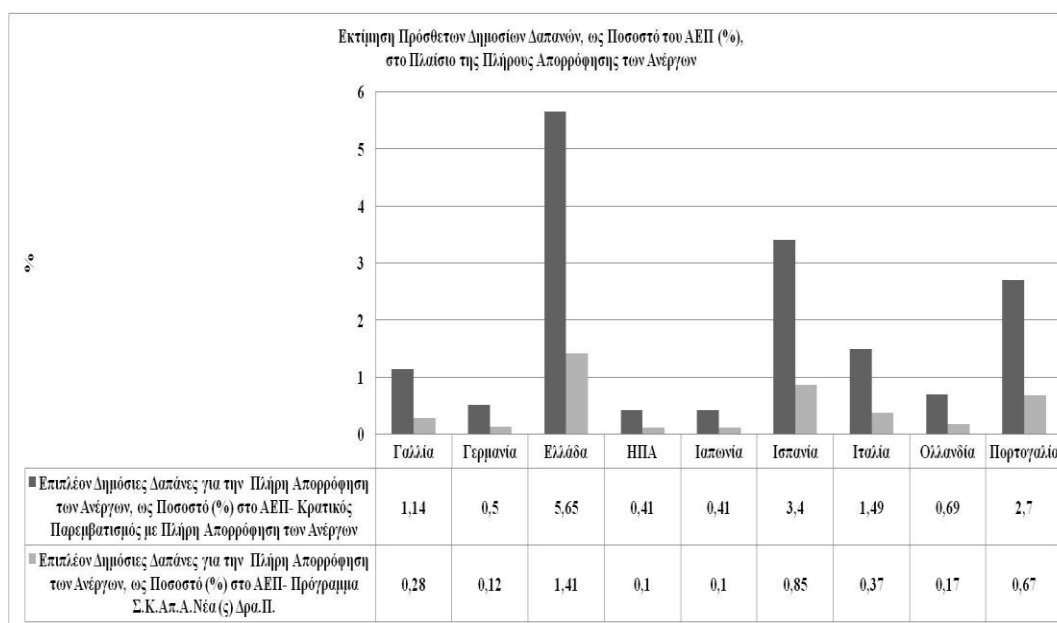
Διάγραμμα Π.1

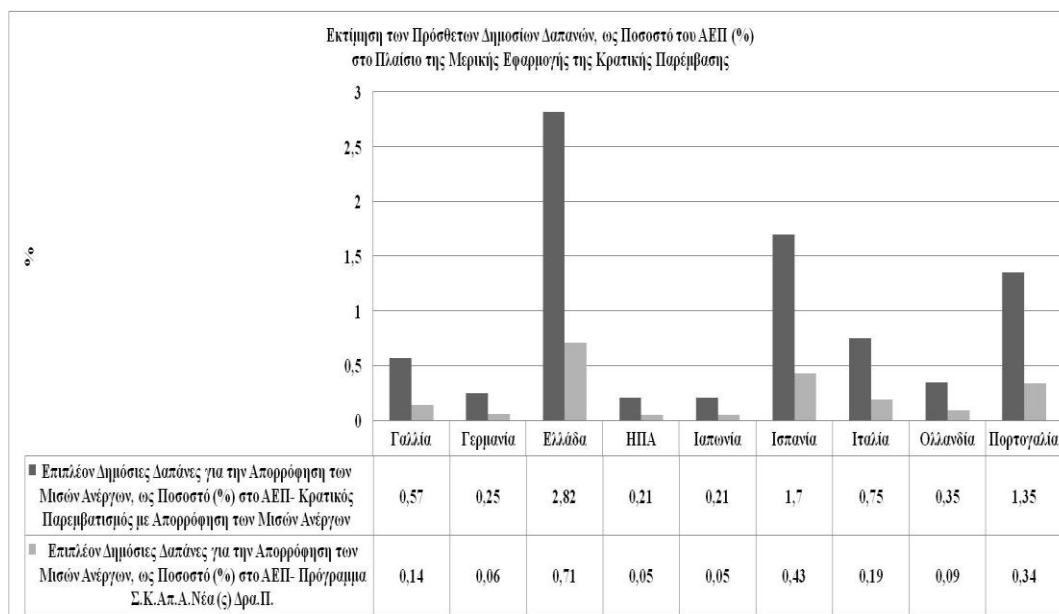
Πηγή: ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment 1997-2014* (www.ilo.org).

Την περίοδο των έκτακτων, των απρόβλεπτων και των ανεξέλεγκτων εξελίξεων στην οικονομία και την απασχόληση στις ίδιες χώρες την πρωτοπορία της μεθόδου καταπολέμησης της ανεργίας δύνανται, να αναλάβουν οι πρωτότυπες μέθοδοι, καθώς η ροπή των δημοσίων εσόδων θα είναι αναγκαστικά φθίνουσα. Είναι λογικό, τότε, να αποτελεί επιτακτικό ζήτημα η χρησιμοποίηση ιδιωτικών πιστώσεων (με κίνητρο την αποδοτικότητά τους), για να χρηματοδοτηθούν (τουλάχιστον σε πρώτο βήμα), με ελάσσονα στήριξη από τις δημόσιες δαπάνες (ο κρατικός προϋπολογισμός δεν μπορεί να αναλάβει αυτοτελώς, καθώς έχει δεχτεί σημαντικές πιέσεις), προγράμματα για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης ανεργίας.

Διάγραμμα Π.2

Διάγραμμα Π.3

Οι εργασίες σε αυτόν τον τόμο υποδεικνύουν, ότι είναι απολύτως εφικτή η αποτελεσματική καταπολέμηση της ανεργίας από το νεωτερικό κράτος, με σχετικώς περιορισμένες απαιτήσεις δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας. Είναι εμφανές από τις αναλύσεις και τις συγκρίσεις, ότι ακόμη και στις πιο δύσκολες περιπτώσεις υπάρχουν ικανοποιητικές εναλλακτικές λύσεις, με ακόμη πιο περιορισμένη κρατική επιχορήγηση των προγραμμάτων αντιμετώπισης της ανεργίας (Διάγραμμα Π.2). Σε αυτές τις εναλλακτικές επιλογές υπάρχουν δυνατότητες σταδιακής εφαρμογής των παρεμβάσεων και, με αυτόν τον τρόπο, διαχείρισης ενός αντίστοιχου κλάσματος των (ετήσιων) δημοσίων δαπανών (Διάγραμμα Π.3). Εφόσον είναι εφικτή η δραστική συρρίκνωση του σχετικού δείκτη αναρωτιόμαστε, με απορία: Ποιος και γιατί δεν επιθυμεί να περιοριστεί η ανεργία;

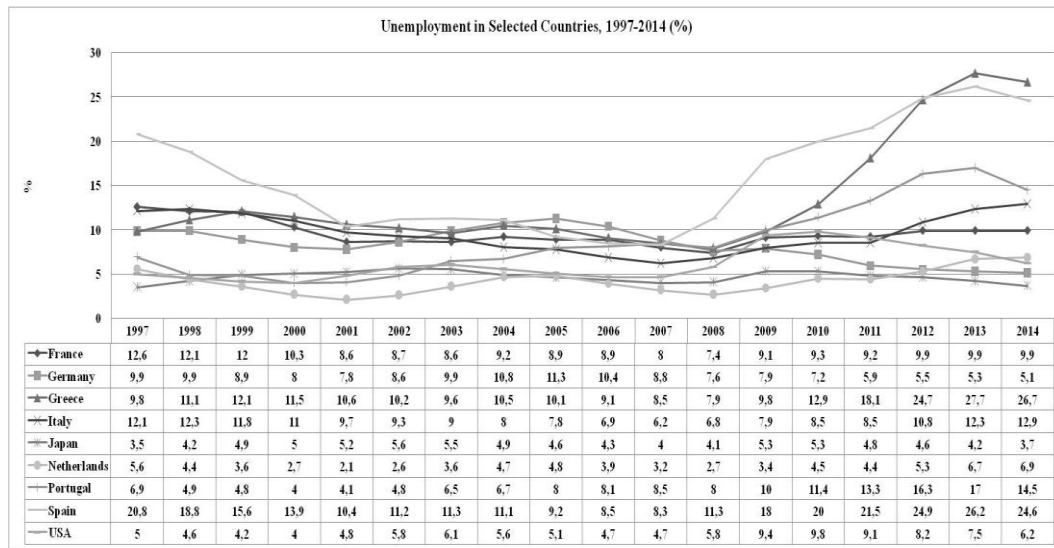
Ευχαριστώ, για την προσπάθεια τους, τούς φοιτητές του ΠΜΣ: Σεβαστιανό Βόντα, Αναστασία Γεωργακοπούλου, Ελένη Δεληκανίδη, Όλγα Καραλή, Σπύρο Κεραμά, Ελένη Παπαδοπούλου, Ηλία Παπαπούλιο και Αγνή Χαντζή.

Andreas N. Lytras

Prolegomena

The following text is the result of the elaboration of alternative models for combating unemployment in selected countries. It is a mental test which, as a culmination of the postgraduate course: *Social Structure and Work*, has created collective and individual experiences on the most complex issue of the modern employment environment. The collective effort has enhanced collaboration and team efficiency in studying and managing important theoretical approaches, combined with the use of available measurements for employment, unemployment, GDP and government budgets of the countries, which are under consideration, in the modern world. This collective effort is inspired by the intent of linking postgraduate education and research, while it forms a framework of comparative investigations that could be useful for policy making. Interestingly, these processes, coming from the policy analysis framework, have high abstraction requirements. In their reader, however, they are likely to give the impression of a strong moment of empiricism. It is, however, problematic to highlight both of these aspects. In fact, and on the one hand, the project is an intellectual test of theoretical intervention models, in order to make their proposals and their components clear, in order to effectively combat unemployment. On the other hand, the empirical management of data, processes and quasi-forecasts is intended to help clarify the practical limits of the theoretical concepts of perception of the issue and therefore the cost, the sources of the funds and the ability of the inclusion of the unemployed persons in the employment. The analysis as a whole has not targeted the examination (thoroughly) of the causes of the very serious labour phenomenon and to identify the economic components of the problem. As a political analysis in the context of a sociological approach, it aims to clarify, in a coherent and technically viable way, the process and conditions for the immediate absorption of the unemployed persons during the periods of the very large increase of the relative index.

GraphP.1

Source: ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment* (www.ilo.org).

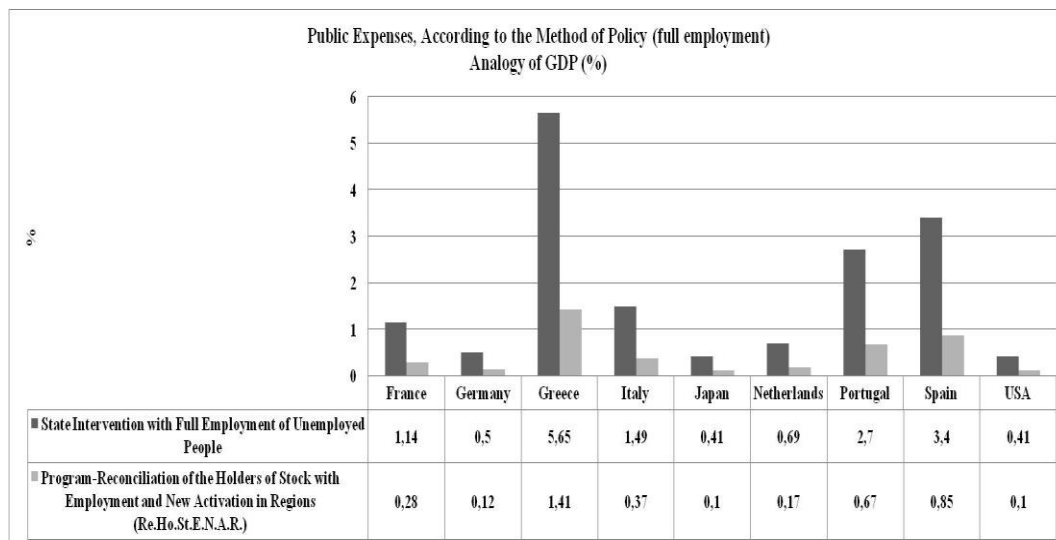
Earlier than is proper for the presentation of this collective survey, we can point out that it certifies the adequacy and effectiveness of all the applied models, even those of the past. In fact, their non-implementation today, as if they are not useful, is due to the “concern” of modern politics, with their analogous outflow to the institutions, to deprive the quantum of potential government intervention from, almost, all financial instruments and technical tools, which are necessary to demonstrate their effectiveness on employment. Here is the question of all those who participated in the investigation: Is the true target of modern public policy not to combat unemployment really and effectively? We carefully thought this question. The answer is not easy and sometimes results are coming from comparative data, which provide unexpected findings and sometimes responses that stimulate the impressions. The most impressive response to our creeping estimates comes from the world’s first and third-largest national economies. It is the empirical fact of the US and Japanese policy of intervention from the day after the crisis of 2007-8. Despite their marginal situation, they chose to pursue a policy of expanding public funding for the economy and thereby increasing their already huge public debt. This move has undoubtedly contributed to a very significant reduction in unemployment and then to its tolerable restraint for the two societies.

Effective combating unemployment, with methods that have been created in the past, is therefore a perceptible and present reality in modern times as well. Based on past events, we considered that we should not adopt the most recent and perhaps more innovative policy proposals with ease, since the countries in question are not distinguished from very high and uncontrolled unemployment. Since these countries can handle the tested instruments and tools, they can simply use them without submitting to institutional or administrative tests and other “expenses” (like the waste of time). Innovative options and proposals have the alternative to countries with an “explosive” and uncontrolled increase in the unemployment rate, while it is impossible to manage creatively the known means of exercising fiscal policy (e.g. devaluing the currency, increasing the inflation, increasing of public debt while managing the deficit of the state budget, etc.).

In some cases, the combination of the well-known and workable methods of addressing the difficult labor and social issue and of the innovative models for combating unemployment can multiply the capacity to prevent uncontrolled and unpredictable economic seizures, owing to the rapid growth of the relevant index and its preservation, albeit temporarily, at high levels. Let us explain, by way of example, the synergy of both, namely the known forms of government intervention and the leverage of private and public funding. At a time when the unemployment rate moves to tolerable levels (e.g. between five and seven per cent of the labour force), government intervention is stepped up or curtailed with a target to squeeze the index to the level of 3% of the labour force. At this stage, a parallel program is being created for vulnerable groups of the working population, such as young people who are interested in entering the labour market for the first time and women suffering from the market fluctuations and the frequent adventures of unemployment. With this combination, both the variance of the index in general and the individual problems of the categories of workers, with any special focus, are being addressed.

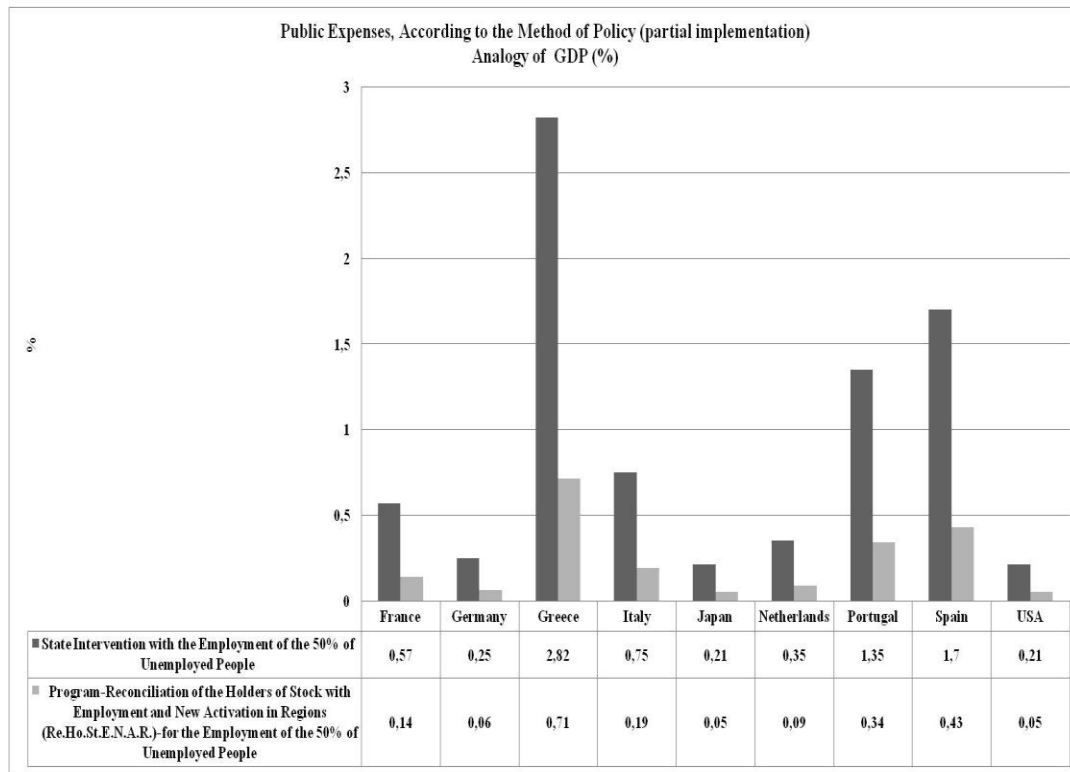
During the period of unusual, unpredictable and uncontrollable developments in the economy and employment in the same countries, the original method of combating unemployment may take on the premier position, as the momentum of public revenues will necessarily be decreasing. It is logical, at that moment, to use private funds (with a motive for their profitability) to finance (at least in the first step), with less support from public spending (the state budget cannot afford because is under considerable pressure), programs to tackle the rising unemployment.

Graph P.2

The essays in this volume suggest that an effective fight against unemployment by the modern state is entirely feasible, with relatively limited public finance requirements for the economy and society. It is evident from the analyses and comparisons that, even in the most difficult cases, there are satisfactory alternatives, with the even more limited state expenses for unemployment programs. In these alternatives there are the possibilities for phasing out interventions and thus managing a corresponding fraction or analogy of (annual) public expenses (Graph P.3). If it is possible the radical reduction the relative index, we wonder, with a question: Who and why does not it want to limit unemployment.

Graph P.3

I would like to thank, for their efforts, the postgraduate students of the Department of Sociology at Panteion University: Eleni Delikanidi, Anastasia Georgakopoulou, Agni Hantzi, Olga Karali, Spiros Keramas, Sebastian-Alexandros Kizito, Eleni Papadopoulou, Elias Papapoulios, and Sebastian Voda.

Σεβαστιανός Βόντας, Αναστασία Γεωργακοπούλου,
Ελένη Δεληκανίδα, Γεωργία Καραλή, Σπύρος Κεραμάς,
Σεμπάστιαν-Αλέξανδρος Κιζίτο, Ελένη Παπαδοπούλου,
Ηλίας Παπαπούλιος και Αγνή Χαντζή

Εισαγωγή

Η ανεργία αποτελεί δυσχερή κοινωνική κατάσταση, με αρνητικές επιπτώσεις στο εργατικό δυναμικό που τη βιώνει, αλλά και στα κράτη που καλούνται να την αντιμετωπίσουν, ιδιαίτερα όταν αυτή βρίσκεται σε υψηλά ποσοστά. Ως εκ τούτου, η καταπολέμηση της ανεργίας αποτελεί κεντρικό στόχο της κοινωνικής πολιτικής των κρατών. Για την επίτευξη του στόχου αυτού λαμβάνονται μέτρα, τα οποία κάθε φορά ακολουθούν συγκεκριμένη πολιτική πρόταση.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται πολιτικές προτάσεις επί του θέματος και αναλύεται σε δύο μέρη, από τα οποία το πρώτο αναφέρεται στις οικονομικές θεωρίες για την καταπολέμηση της ανεργίας των εξής: John Maynard Keynes, Hyman P. Minsky, Ανδρέα Λύτρα, Bill Clinton και των Εργατικών του Ηνωμένου Βασιλείου. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζεται μια ανάλυση της εφαρμογής των πολιτικών θεωριών, συνοδευόμενη από διαγράμματα και αριθμητικούς πίνακες (με τους προϋπολογισμούς για την απασχόληση των ανέργων και τις αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του κρατικού προϋπολογισμού), σε επιλεγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ισπανία, Πορτογαλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ολλανδία και Γαλλία), τις Η.Π.Α. και την Ιαπωνία. Προτείνεται, τέλος, η καταλληλότερη από τις παραπάνω οικονομικές θεωρίες και κοινωνικές αναλύσεις για την απορρόφηση των ανέργων στην εκάστοτε χώρα.

Οι οικονομικές θεωρίες και οι κοινωνικές αναλύσεις που θα αναλυθούν, τείνουν προς δύο βασικές κατηγορίες ή τρόπους αντιμετώπισης της ανεργίας. Ο ένας τρόπος εστιάζει την κοινωνική πολιτική που θα ακολουθηθεί, στην ένταξη των ανέργων σε μισθωτές θέσεις εργασίας, ενώ ο άλλος τρόπος επιχειρεί την ανάδειξη της εργασιακής αυτονομίας. Οι πολιτικές αποφάσεις για την διευθέτηση των κοινωνικών ζητημάτων προσδιορίζουν τις συνθήκες της κοινωνικής

πραγματικότητας. Η στρατηγική που θα ακολουθηθεί για την εργασία, μπορεί ανάλογα με την κατεύθυνσή της, είτε να υπερασπιστεί και να ενισχύσει τα δικαιώματα των εργατών, είτε να παραγκωνίσει τα δικαιώματα αυτά ενισχύοντας τον πλούτο των οικονομικών συμφερόντων.

Πρώτο Μέρος

Πολιτικές Καταπολέμησης της Ανεργίας

Σεβαστιανός Βόντας, Αναστασία Γεωργακοπούλου,
Ελένη Δεληκανίδα, Γεωργία Καραλή, Σπύρος Κεραμάς,
Σεμπάστιαν-Αλέξανδρος Κιζίτο, Ελένη Παπαδοπούλου,
Ηλίας Παπαπούλιος και Αγνή Χαντζή

1.1

Η Γενική Θεωρία του John Maynard Keynes

και ο ρόλος της ενεργού ζήτησης για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης

Η Γενική Θεωρία του John Maynard Keynes, η οποία δημοσιεύεται το 1936, αποτελεί μια κορυφαία στιγμή στην ιστορία της οικονομικής σκέψης. Με το έργο του, ο Βρετανός οικονομολόγος εγκαινιάζει μια νέα σχολή στα οικονομικά, δίπλα στην κλασική, τη νεοκλασική, αλλά και τη μαρξιστική. Παρά το γεγονός ότι ανατράφηκε με τα αξιώματα της κλασικής οικονομικής θεωρίας, αφού υπήρξε μαθητής του νεοκλασικού οικονομολόγου Alfred Marshall, η οικονομική του ανάλυση έχει ως αφετηρία τη ριζική κριτική και αμφισβήτηση αυτών των αξιωμάτων. Τα τελευταία για τον Keynes, «ισχύουν μόνο σε μια ειδική περίπτωση και όχι γενικά» (Keynes, 2010: 53). Προσδιορίζοντας την θεωρία του ως «γενική», υποδηλώνει την πρόθεσή του να μελετήσει το οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού στο σύνολό του, ή με οικονομολογικούς όρους, σε μακροοικονομικό επίπεδο. Αυτό σημαίνει, ότι αποτελεί μέγιστο μεθοδολογικό σφάλμα για τον ίδιο να μελετάμε τη συνολική λειτουργία ενός οικονομικού συστήματος με θεωρητικά σχήματα που ισχύουν μόνο σε επιμέρους καταστάσεις του (Keynes, 2010: 46).

Ο Keynes αναπτύσσει τη θεωρία του μέσα σε μια πρωτόγνωρη οικονομική συγκυρία, κυρίαρχο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η υψηλή ανεργία. Στις μητροπόλεις του καπιταλισμού, μετά το οικονομικό κραχ του 1929 και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930, ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού τίθεται εκτός παραγωγής. Στη Μεγάλη Βρετανία ο δείκτης της ανεργίας από το 10% φτάνει στο 21%, ενώ στις ΗΠΑ ο άνεργος πληθυσμός αγγίζει το 27% (Δρακόπουλος – Καραγιάννης 2003: 284). Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, ο Keynes θέτει ως κεντρικό ζητούμενο της εργασίας του να ανακαλύψει ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες που προσδιορίζουν τον όγκο της απασχόλησης (Keynes, 2010: 133). Ή, και αντίστροφα: σε ποιες αιτίες οφείλεται το φαινόμενο της μαζικής και

παρατεταμένης ανεργίας και ποιες πολιτικές μπορούν να το αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά;

Η ερμηνεία που δίνει η κλασική θεωρία για το φαινόμενο της ανεργίας δεν φαίνεται να πείθει τον Keynes. Για παραπάνω από έναν αιώνα, στις τάξεις των οικονομολόγων κυριαρχούσε η αντίληψη σύμφωνα με την οποία ακούσια ανεργία δεν μπορεί να υπάρξει (Keynes, 2010: 65). Σε μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς, κατά την κλασική προσέγγιση, ο όγκος της απασχόλησης προσδιορίζεται από την σχέση προσφοράς και ζήτησης της εργασίας και ως εκ τούτου οι υψηλοί μισθοί εκλαμβάνονται ως βασική αιτία για την ύπαρξη ανεργίας (Backhouse, 2009: 280). Η κλασική ή νεοκλασική θεραπευτική, λοιπόν, εστιάζει στην ευελιξία των μισθών ως κύριο μέσο καταπολέμησης της ανεργίας.

Για τον Keynes, το παραπάνω επιχείρημα διαψεύδεται από τα ίδια τα γεγονότα: είναι φανερό, ότι σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης, οι μισθωτοί εργαζόμενοι όχι μόνο δεν διεκδικούν υψηλούς μισθούς, αλλά αντίθετα, λόγω της αποδυνάμωσης της διαπραγματευτικής τους ισχύος, αποδέχονται πιο εύκολα μισθολογικές περικοπές (Keynes 2010: 60). Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο ίδιος: «Η βούληση των εργαζομένων να αποδεχτούν χαμηλότερους ονομαστικούς μισθούς δεν είναι κατ' ανάγκη το φάρμακο της ανεργίας» (Keynes, 2010: 67).

Η έννοια – κλειδί, σύμφωνα με τον Keynes, για να κατανοήσουμε τις διακυμάνσεις της απασχόλησης και της ανεργίας είναι η «ενεργός ζήτηση». Ενώ για τους κλασικούς οικονομολόγους υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση, κάτι που σημαίνει ότι η προσφορά δημιουργεί πάντα τη δική της ζήτηση, για τον Keynes, είναι πολύ συχνό φαινόμενο στον καπιταλισμό η «ανεπάρκεια της ενεργού ζήτησης» (Keynes, 2010: 82). Η ενεργός ζήτηση συνίσταται στο άθροισμα των δαπανών για κατανάλωση και των δαπανών για νέες επενδύσεις (Keynes, 2010: 78). Για την κεϋνσιανή θεωρία, λοιπόν, τα δύο αυτά μεγέθη, κατανάλωση και επενδύσεις², προσδιορίζουν από κοινού το

² «Όταν λέμε ότι η προσδοκία μιας αυξανόμενης ζήτησης, δηλαδή μια αύξουσα συνάρτηση συνολικής ζήτησης, θα οδηγήσει σε αύξηση της συνολικής παραγωγής, εννοούμε στην πραγματικότητα ότι οι επιχειρήσεις που κατέχουν το κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, θα παρακινηθούν να τον συνδυάσουν με μεγαλύτερη συνολική απασχόληση εργασίας» (Keynes, 2010: 76).

συνολικό επίπεδο της απασχόλησης, αλλά και το μέγεθος του εθνικού εισοδήματος ($Y = C + I$). Όταν οι συγκεκριμένες δαπάνες είναι ελλειμματικές, τότε και ο όγκος της απασχόλησης τείνει να μειώνεται.

Το ενδιαφέρον του Keynes, επομένως, επικεντρώθηκε στη μελέτη εκείνων των παραγόντων που επηρεάζουν τις αποφάσεις των ανθρώπων σχετικά με ποιο μέρος του εισοδήματός τους θα δαπανήσουν σε κατανάλωση, ποιο σε επενδύσεις και ποιο θα αποταμιεύσουν. Στο βαθμό που ο Keynes αμφισβητεί την ικανότητα του συστήματος της ελεύθερης αγοράς να αυτορυθμίζεται, θεωρεί απαραίτητη την παρέμβαση των κυβερνητικών αρχών προκειμένου να τονώσουν τη «ροπή προς κατανάλωση» (Keynes, 2010: 133). Σύμφωνα με τον Βρετανό οικονομολόγο «η ποσότητα της συνολικής κατανάλωσης εξαρτάται κυρίως από την ποσότητα του συνολικού εισοδήματος» (Keynes, 2010: 138). Έτσι λοιπόν, μια μεταβολή στο επίπεδο μισθών ή η εφαρμογή μιας φορολογικής πολιτικής που μειώνει τις εισοδηματικές ανισότητες, θα έχει ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η ροπή προς κατανάλωση (Keynes, 2010: 138). Επειδή όμως, οι καταναλωτικές δαπάνες δεν αυξάνονται ευθέως ανάλογα με την αύξηση του εισοδήματος (Keynes, 2010: 139) ο Keynes ορίζει την ροπή προς κατανάλωση ως «τον λόγο της αύξησης της κατανάλωσης προς την αύξηση του εισοδήματος» (Backhouse, 2009: 278).

Σχετικά με το ζήτημα των επενδύσεων, για τον Keynes, καθοριστικός παράγοντας είναι οι προσδοκίες των επιχειρηματιών, καθώς μια θετική μεταβολή στις προσδοκίες τους, θα έχει θετικό αντίκτυπο και στην απασχόληση. Αν παραδείγματος χάριν ένας εξοπλισμός δεν αντικατασταθεί από έναν νέο και περισσότερο παραγωγικό όπου η αντικατάσταση του θα σήμαινε θετικό αποτέλεσμα στην απασχόληση τότε, αυτός ο εξοπλισμός θα απαξιωθεί και θα χρειαστεί χρόνος για μια νέα προσαρμογή στις νέες συνθήκες με αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση. (Keynes, 2010: 82 – 83).

Όσον αφορά την ποσότητα των συνολικών επενδύσεων, πολύ σημαντικό ρόλο για τον Keynes, παίζει το ύψος του επιτοκίου. Η σχέση μεταξύ επενδύσεων και επιτοκίου, στο κεϋνσιανό υπόδειγμα, είναι αρνητική: όσο πιο υψηλό είναι το επιτόκιο τόσο αναστέλλεται η τάση για επενδύσεις. «Η κλίμακα της επένδυσης»,

επισημαίνει ο Keynes, «προάγεται από ένα χαμηλό επιτόκιο» (Keynes, 2010: 391). Επομένως όταν αυξάνεται η ποσότητα του χρήματος, μειώνεται το επιτόκιο και αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε αύξηση των επενδύσεων και συνεπώς του όγκου της απασχόλησης. Η ποσότητα του χρήματος μπορεί να αυξηθεί είτε μέσω της κοπής νέου χρήματος, είτε μέσω του δημόσιου δανεισμού. Ένα επιτόκιο με βραχυπρόθεσμη ισχύ, είναι σε θέση να προσελκύσει άμεσα επενδύσεις, ενώ από την άλλη πλευρά, το μακροχρόνιο επιτόκιο δρα περισσότερο ανασταλτικά (Keynes, 2010: 57).

Ωστόσο, στο πλαίσιο του κεϋνσιανισμού, οι επενδύσεις δεν αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα των ιδιωτών (Keynes, 2010: 341). Η θεραπευτική του Keynes περιλαμβάνει μεγάλης κλίμακας δημόσια έργα «ακόμη και αμφίβολης χρησιμότητας» (Keynes, 2010: 167), συνεργασία του δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα, ακόμη και «κοινωνικοποίηση της επένδυσης» (Keynes, 2010: 394). Η αύξηση των δημοσίων δαπανών θεωρείται ένα πολύ σημαντικό εργαλείο οικονομικής πολιτικής, ειδικά σε περιόδους ύφεσης. Σε πρώτο χρόνο, αυξάνεται η απασχόληση και στη συνέχεια σταθεροποιούνται οι μισθοί. Έπειτα, προκειμένου να λυθεί το ενδεχόμενο πρόβλημα πληθωρισμού, οι κρατικές αρχές μπορούν να εφαρμόσουν ένα υψηλό επίπεδο φορολογίας, κρατώντας με αυτόν τον τρόπο σε σταθερά επίπεδα τη ζήτηση και την προσφορά (Jahan, Mahmoud & Papageorgiou, 2014: 54). Το κράτος, ωστόσο, αναλαμβάνει να καθοδηγήσει την οικονομική δραστηριότητα και όχι να υποκαταστήσει την ατομική πρωτοβουλία και την ελεύθερη αγορά.

Εν κατακλείδι, η πρόταση της *Γενικής Θεωρίας* για μια οικονομία πλήρους απασχόλησης δεν είναι η εγκράτεια, αλλά η «σπατάλη». Στόχος της κεϋνσιανής πολιτικής είναι η αύξηση της ενεργού ζήτησης, τονώνοντας τη ροπή για κατανάλωση και την τάση για επενδύσεις, ακόμα και αν αυτό σημαίνει «να ανοίγουμε τρύπες στο έδαφος με χρηματοδότηση από αποταμιεύσεις» (Keynes, 2010: 251).

1.2

Hyman P. Minsky: Ο εργοδότης της τελευταίας καταφυγής

Ο Minsky, παιδί μεταναστών από την Λευκορωσία εβραϊκής καταγωγής, γεννήθηκε το 1919 και απεβίωσε το 1996. Σπούδασε μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο από το 1937 έως το 1941, όπου και συνέχισε μεταπτυχιακές σπουδές, στα οικονομικά, καταλήγοντας τελικά στο Χάρβαρντ, όπου ολοκλήρωσε το διδακτορικό του υπό την εποπτεία των J. Schumpeter και W. Leontief. Δίδαξε στο Brown University, στο University of California, Berkeley και στο University of Washington. Τα τελευταία έξι χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Levy Institute, όπου σήμερα βρίσκεται συγκεντρωμένο όλο το αρχείο του, ως διακεκριμένος μελετητής. Θεωρείται μια εξαιρετική φυσιογνωμία, μείγμα των J.M. Keynes³, J. Schumpeter και Hayek.

Ο Minsky στο βιβλίο του «Σταθεροποιώντας μια ασταθή οικονομία», το οποίο εξέδωσε το 1986⁴, ασχολήθηκε με το χρηματοπιστωτικό κλάδο και την εκ φύσεως αστάθεια⁵ του καπιταλιστικού συστήματος. Η θεωρία του, η «υπόθεση της χρηματοοικονομικής αστάθειας» βασίζεται στον εγγενώς αποσταθεροποιητικό ρόλο των χρηματοοικονομικών δομών στην καπιταλιστική οικονομία⁶. Για τον

³ Βασικός στόχος της διδασκαλίας του H. Minsky ήταν η αναζήτηση και σωστή ερμηνεία της αληθινής αντίληψης του J.M. Keynes, την οποία άφησε ημιτελή λόγω του καρδιακού εμφράγματος που υπέστη το 1937 και του θανάτου του το 1946. Για τον Minsky, που θεωρούσε τον εαυτό του οπαδό του Keynes, το κλειδί ήταν στο 12^ο κεφάλαιο της Γενικής Θεωρίας, που διαπραγματεύεται το ρόλο της κερδοσκοπίας στις αγορές, με τη μαζική ψυχολογία και το αγελαίο ένστικτο. Ο Minsky είχε προβλέψει ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1950 ότι, η «λαϊκή ερμηνεία» της θεωρίας του Keynes θα οδηγούσε σε πληθωρισμό και κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

⁴ H.P. Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy*, New York, McGraw-Hill, 2008 (1986).

⁵ Η οικονομία είναι ασταθής εκ φύσεως και όχι επειδή προκαλούνται σοκ από εξωτερικούς παράγοντες, όπως είναι μία πετρελαϊκή κρίση ή ένας πόλεμος. Τα εξωτερικά γεγονότα δεν είναι ποτέ η αιτία ενός κραχ, αλλά απλά η αφορμή του.

⁶ Υπό αυτή την έννοια, ο Minsky απέρριπτε κατηγορηματικά την κλασική αντίληψη του Adam Smith και στη συνέχεια των νεοκλασικών οικονομολόγων περί ισορροπίας.

Minsky, υπάρχουν τρία είδη χρηματοδότησης⁷, με τις θέσεις στη σχέση μεταξύ λειτουργικού εισοδήματος και αποπληρωμής χρέους των δανειστών να προσδιορίζουν το είδος της χρηματοδότησης.

Σύμφωνα με τον οικονομολόγο, αυτό που οδηγεί στην αστάθεια του συστήματος είναι η ίδια η σταθερότητα, η οποία οδηγεί σε συμπεριφορές που αυξάνουν τα περιθώρια ρίσκου και ασφάλειας, το δανεισμό και τις δεσμεύσεις στις ροές ρευστού, με αποτέλεσμα να προκαλείται ευπάθεια και να οδηγείται το χρηματοοικονομικό σύστημα σε κρίση, με αποκορύφωμα το πρόβλημα της ρευστότητας. Αυτή η ανάληψη ρίσκων από τους συμμετέχοντες στις αγορές οδηγεί στο «παράδοξο του Minsky» πως η σταθερότητα οδηγεί πάντοτε στην αστάθεια. Η ισορροπία για τον Minsky είναι αδύνατον να αποκατασταθεί, χωρίς την επέμβαση του κράτους⁸. Κεντρικό ρόλο διαδραματίζει ο χρηματοπιστωτικός τομέας, με δημιουργία χρημάτων μέσω της παροχής δανείων από τις εμπορικές τράπεζες. Το γεγονός ότι η θεωρία του επιβεβαιώθηκε αρκετές δεκαετίες αργότερα τον καταδίκασε στην αφάνεια αφού ήταν άχρηστη την εποχή που έζησε. Δυναμική επανεμφάνιση έκανε η μετά-Κεϋνσιανή σχολή οικονομικής σκέψης, με υποστηρικτή μεταξύ άλλων τον Hyman P. Minsky, μετά την παγκόσμια κρίση του 2008.

Ο H.P. Minsky, ως σοσιαλιστής οικονομολόγος, ενδιαφερόταν έντονα και για τα ζητήματα της φτώχειας και της ανεργίας⁹. Αναγνωρίζοντας πλήρως το

⁷ Ο Minsky διακρίνει τρία είδη χρηματοδοτικής δομής των επιχειρήσεων και των ατόμων: την εγγυημένη, την κερδοσκοπική και την πυραμίδα (σχήμα Ponzi). Ειδικότερα: Α) 1^ο στάδιο-συντηρητικό: όλοι οι οφειλέτες -κράτη, επιχειρήσεις, νοικοκυριά- με τα χρήματα από την εργασία τους, πληρώνουν τους τόκους και τις δόσεις των δανείων τους. Β) 2^ο στάδιο-κερδοσκοπικό: τα εισοδήματα των οφειλετών καλύπτουν μόνο τους τόκους αλλά όχι το χρεολύσια. Τότε ο δανειολήπτης υποχρεώνεται σε νέα δάνεια προς πληρωμή των παλαιότερων (ανακύκλωση χρέους). Γ) 3^ο στάδιο-πυραμοειδές: τα εισοδήματα του οφειλέτη δεν αρκούν ούτε για την πληρωμή των τόκων και μόνη λύση θεωρείται η τεχνητή αύξηση αξίας των περιουσιακών του στοιχείων, ώστε να δανείζεται ενυπόθηκα. Με αυτό το οικονομικό μοντέλο ο Minsky επεξηγεί γιατί η σταθερότητα οδηγεί στην αστάθεια.

⁸ Στην περίπτωση της ύφεσης απαιτείται η λήψη δημοσιονομικών (μείωση των φόρων, άνοδος των δαπανών) και νομισματικών μέτρων (αύξηση της ποσότητας χρήματος, μείωση των επιτοκίων).

⁹ Όπως υπογραμμίζει ο πρόεδρος του Levy Economics Institute, Δημήτρης Β. Παπαδημητρίου, στον πρόλογο ενός πρόσφατα δημοσιευμένου βιβλίου με κείμενα του Minsky από τις δεκαετίες του 1960 έως αρχές του 1990, πολλά εκ των οποίων ήταν αδημοσίευτα και ανακαλύφθηκαν πρόσφατα στο αρχείο του. Hyman P. Minsky, «Ending Poverty: Jobs, Not Welfare. With Preface

γεγονός ότι η «ελεύθερη αγορά» δεν μπορεί να επιτύχει πλήρη απασχόληση, η δημιουργία θέσεων εργασίας αποτελούσε πρωταρχική μέριμνα στο ερευνητικό έργο του. Η προτιμώμενη πολιτική επιλογή του για τη δημιουργία θέσεων εργασίας ήταν το πλαίσιο των προγραμμάτων του New Deal, που προώθησε η κυβέρνηση Ρούζβελτ την περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης του '30 στις ΗΠΑ. Ο Minsky θεωρούσε απαραίτητο να λειτουργεί το κράτος ως «εργοδότης της έσχατης καταφυγής», ακριβώς όπως μια κεντρική τράπεζα, με εξαίρεση την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στην ελαττωματική ευρωπαϊκή νομισματική ένωση, λειτουργεί ως «δανειστής έσχατης προσφυγής»¹⁰.

Για τον Minsky, οποιαδήποτε προσπάθεια για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της φτώχειας χωρίς την ενεργοποίηση προγραμμάτων για τη δημιουργία άμεσης απασχόλησης ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Σύμφωνα με τον ίδιο, το κράτος καλείται, ως εργοδότης της τελευταίας καταφυγής, να απασχολήσει τους ανέργους, με όποια ειδίκευση ή ειδικότητα έχουν τη στιγμή της παρέμβασης. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε χρόνο το κράτος εκδίδει νομισματική μάζα ανάλογη με το κόστος του προγράμματος προκειμένου να χρηματοδοτήσει την απασχόληση των ανέργων (0,7%-1,5% του ΑΕΠ). Εναλλακτικά, το κράτος εκδίδει κρατικά ομόλογα με χαμηλά επιτόκια, σε ίση αξία με το κόστος του προγράμματος. Η πρότασή του είχε μια επιτυχή εφαρμογή στην Αργεντινή, μετά την οικονομική της κατάρρευση. Εφαρμογή της πολιτικής αυτής δεν μπορεί να γίνει σε περιπτώσεις όπου το κράτος δεν έχει το κυριαρχικό προνόμιο της έκδοσης νομισματικής μάζας, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα «των μνημονίων». Όταν το κράτος δεν έχει πλήρη κυριαρχία επί της δημοσιονομικής πολιτικής, η έκδοση κρατικών ομολόγων είναι πολύ δύσκολη. Ακόμη, στο πλαίσιο ενώσεων, όπως η ζώνη του ευρώ, κυριαρχούν περιορισμοί αφού το προνόμιο της έκδοσης του νομίσματος έχει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

by Dimitri B. Papadimitriou and Introduction by L. Randall Wray» (Levy Economics Institute, 2013).

¹⁰ P.R. Tcherneva, “Beyond Full Employment: The Employer of Last Resort as an Institution for Change”, Levy Economics Institute of Bard College, Working Papers, No. 732, 2012 (September).

Η πρότασή του προϋποθέτει πως το κράτος θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας που θα απορροφήσουν τους υφιστάμενους ανέργους με σταθερό μισθό. Όταν η ζήτηση εργατικού δυναμικού στον ιδιωτικό τομέα είναι ανεπαρκής, καλείται το κράτος να «δημιουργήσει» τη ζήτηση αυτή και να καλύψει τις θέσεις εργασίας. Το πρόγραμμα του «εργοδότη έσχατης διαφυγής» φυσικά δεν αντικαθιστά άλλα προγράμματα στήριξης των οικονομικά ασθενών ή ευάλωτων ομάδων, και πρέπει να επιτευχθεί συνύπαρξη. Στη σύγχρονη οικονομία το πρόγραμμα αυτό του Minsky φαντάζει κάτι περισσότερο από υλοποιήσιμο αφού το ΑΕΠ φαίνεται να επιβαρύνεται ελάχιστα (από 1-3,5%) συγκριτικά με τη μείωση που δύναται να επιτευχθεί στα ποσοστά ανεργίας. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος και το μισθολογικό κόστος φαίνεται να καλύπτεται από την αύξηση των εισοδημάτων και άρα της αύξησης της συμμετοχής μέσω φόρων, ασφαλιστικών εισφορών, κατανάλωσης κ.τ.λ.

Η ιδέα του μινιμαλιστικού κράτους που προωθούν σήμερα οι Ευρωπαίοι φονταμενταλιστές της αγοράς δεν θεωρείται απλά ελαττωματική, αλλά άκρως επικίνδυνη. Ως απόρροια της ιδεολογίας του νεοφιλελευθερισμού στηρίζεται στην επιθυμία της οικονομικής ελίτ να συρρικνωθούν δραματικά οι λειτουργίες του κράτους που στοχεύουν στην κοινωνική προστασία των φτωχών, των ανέργων και των ευάλωτων τμημάτων της κοινωνίας, να επεκταθεί από την άλλη μεριά η κρατική στήριξη προς τις μεγάλες επιχειρήσεις και το χρηματιστικό κεφάλαιο και να διογκωθούν οι κατασταλτικοί μηχανισμοί για την ομαλή διατήρηση των οικονομικών ανισοτήτων και της κοινωνικής αδικίας. Στην εποχή της κρίσης και της αβεβαιότητας, ο Minsky αποτελεί σημαντικό σύμμαχο της προοδευτικής κοινότητας στη μάχη κατά του νεοφιλελευθερισμού και στη σταδιακή οικοδόμηση μιας περισσότερο παραγωγικής οικονομίας και πιο δίκαιης κοινωνίας. Η πλήρης απασχόληση είναι απαραίτητο συστατικό για τη δίκαιη έκβαση της ανάπτυξης. Οι προτάσεις του είναι άκρως υλοποιήσιμες και πρέπει, συνεπώς, να μελετηθούν και να ληφθούν σοβαρά υπόψη.

1.3

Το πρόγραμμα των Νέων Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο και της κυβέρνησης Bill Clinton στις Η.Π.Α.

Το πρόγραμμα των Νέων Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο για τις εκλογές του 1997 υπήρχε δέσμευση για αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και των μακροχρόνια ανέργων. Το πρόγραμμα επρόκειτο να χρηματοδοτηθεί μέσω επιβολής έκτακτης εισφοράς στους λογαριασμούς επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας απ' όπου αναμένεται να συγκεντρωθεί το ποσό των 5,2 δισεκατ. στερλινών στη διετία 1997-99, ενώ τα μέτρα αντιμετώπισης της ανεργίας επρόκειτο να κοστίσουν 3,9 δισεκατ. στερλίνες για την πενταετία 1997-2002. Η έμφαση δίνεται σε επιδοτούμενες προσλήψεις, ώστε να περιοριστεί η μακροχρόνια ανεργία και παράλληλα οι νέοι να αυξήσουν τις επαγγελματικές τους δεξιότητες μέσω της εξάσκησης και της εμπειρίας (Jarvis, 1997: 5) . Εντάσσοντας του ανέργους στην αγορά εργασίας οι Νέοι Εργατικοί ήλπιζαν στην απελευθέρωση κονδυλίων από τα επιδόματα πρόνοιας ώστε να επενδυθούν στην Παιδεία και την Υγεία (Cebulla & Walker, 2005: 1).

Η πορεία και οι αιτίες της ανεργίας στις δεκαετίες '80 και '90

Το πρόγραμμα των Εργατικών για την ανεργία ήρθε το 1997 ως απάντηση στην αναποτελεσματικότητα που επέδειξαν, όπως ισχυρίζονταν, οι Συντηρητικοί στον τομέα αυτόν καθώς και γενικότερα σε ότι αφορά στις δημόσιες υπηρεσίες. Στο διάστημα διακυβέρνησης των Συντηρητικών, από το 1979 έως το 1996, πολλές παραδοσιακές βιομηχανίες έπαυσαν με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας σε αυτές τις περιοχές της χώρας όπου δραστηριοποιούνταν. Η βιομηχανική πολιτική έδωσε τη θέση της στο μονεταριστικό μοντέλο οικονομίας με στόχο τη χαλιναγωγήση του πληθωρισμού και την ενθάρρυνση ιδιωτικών επενδύσεων. Έτσι, σε άλλες περιοχές, όπου αναπτύχθηκε ο τομέας των υπηρεσιών, η εργασία αυξήθηκε. Στα μέσα, όμως, του '80, αποφασίστηκαν μειώσεις στη φορολογία,

γεγονός που ενίσχυσε μεν την κατανάλωση -όπως και τις κερδοσκοπικές επενδύσεις – αλλά οδήγησε και σε αύξηση του πληθωρισμού αναγκάζοντας την Κυβέρνηση να λάβει μέτρα. Έτσι, τα επιτόκια αυξήθηκαν και μαζί με αυτά και τα ιδιωτικά χρέη, ενώ παράλληλα αυξήθηκε και η ανεργία (Cebulla & Walker, 2005: 2).

Η Νέα Συμφωνία για τους νέους κάτω των 25 ετών (Jarvis, 1997: 6-19).

Μία από τις προεκλογικές εξαγγελίες του Νέου Εργατικού Κόμματος ήταν να προσφέρει εργασία αντί κοινωνικών παροχών σε 250.000 νέους κάτω των 25 ετών. Όπως ανακοινώθηκε, από τον επόμενο χρόνο (1998), κάθε νέος ηλικίας 18-25, που είναι άνεργος για περισσότερους από 6 μήνες, θα έχει τις εξής τρεις επιλογές, οι οποίες όλες περιλαμβάνουν πρόγραμμα πρακτικής εξάσκησης και πιστοποίησης: **1)** εργασία σε εργοδότη **2)** εργασία σε κοινωνικά προγράμματα (σε εθελοντικό οργανισμό ή σε φορέα περιβαλλοντικής ανάπτυξης) και **3)** πλήρες πρόγραμμα εκπαίδευσης ή πρακτικής εξάσκησης, για όσους στερούνται βασικών προσόντων, ενώ όποιος αρνηθεί μία από αυτές τις επιλογές θα στερηθεί των δικαιωμάτων του σε κοινωνικές παροχές. Όποιος, λοιπόν αιτείται για κοινωνικές παροχές, ταυτόχρονα αιτείται για εργασία (Jarvis, 1997: 7). Κατ' εξαίρεση, συγκεκριμένες κατηγορίες ανέργων, όπως π.χ. μονογονεϊκές οικογένειες, ΑΜΕΑ ή άνεργοι προερχόμενοι από μαζικές απολύσεις θα εισάγονται άμεσα -εθελοντικά ωστόσο- στο πρόγραμμα.

Στην **1η περίπτωση** εκδίδεται ένα κουπόνι το οποίο επιβεβαιώνει ότι ο άνεργος έχει επιλεγεί για επιδότηση. Ο εργοδότης θα εισπράξει 1560 στερλίνες ανά άτομο για 26 εβδομάδες και 750 στερλίνες για την εκπαίδευσή του, ενώ προβλέπονται προσλήψεις και στο δημόσιο τομέα. Κατά την παρουσίαση του Κρατικού Προϋπολογισμού ανακοινώθηκε, επίσης, ότι η Νέα Συμφωνία θα περιλαμβάνει και περιπτώσεις αυτοαπασχολούμενων. Οι ενδιαφερόμενοι θα λάβουν εκπαίδευση και συμβουλές μαζί με επιχορήγηση και επιπλέον

εβδομαδιαίο επίδομα έως 400 στερλίνες καθώς και επιμόρφωση στη χρήση νέων τεχνολογιών.

Η **2^η περίπτωση** περιλαμβάνει εργασία για 6 μήνες. Οι συμμετέχοντες θα λαμβάνουν επίδομα και άλλες κοινωνικές παροχές και επιπρόσθετα θα λάβουν άπαξ επιχορήγηση 400 στερλινών. Στόχος της κυβέρνησης είναι να εμπλέξει τους άνεργους νέους σε φιλικά προς το περιβάλλον προγράμματα ανάπτυξης αστικών ή περιφερειακών περιοχών.

Η **3^η περίπτωση** αφορά σε συμμετέχοντες οι οποίοι στερούνται βασικής εκπαίδευσης και δεν κατέχουν αντίστοιχα πιστοποιητικά. Θα τους προσφερθεί εκπαίδευση πλήρους ωραρίου, που δύναται να διαρκέσει έως και 52 εβδομάδες (1 έτος), με σειρά μαθημάτων για τα οποία θα λάβουν πιστοποίηση.

Η πρόβλεψη για τους μακροχρόνια άνεργους

Η Νέα Συμφωνία περιλαμβάνει επίσης επιδότηση 1950 στερλινών για 26 εβδομάδες σε εργοδότες για πρόσληψη ανέργων άνω των 25 ετών που βρίσκονται στην ανεργία δύο ή και περισσότερα χρόνια.

Προβληματισμοί επί του προγράμματος

Οι υποστηρικτές του προγράμματος ισχυρίζονται ότι χάριν αυτού οι εργαζόμενοι θα λαμβάνουν μισθό ανώτερο των επιδομάτων τους και οι επιχειρήσεις θα μειώσουν το εργασιακό τους κόστος ενώ και η Κυβέρνηση προτιμά να χρηματοδοτεί επιδόματα εργασίας παρά επιδόματα ανεργίας (Jarvis, 1997: 21). Ωστόσο, η Νέα Συμφωνία τίθεται σε αμφισβήτηση αφού δείχνει να υποτιμά συγκεκριμένες επιπτώσεις όπως: **1)** την περίπτωση όπου ο εργοδότης θα προσλάμβανε ούτως ή άλλως κάποιον εργαζόμενο ακόμη κι αν δεν τον συνόδευε η επιδότηση (**dead-weight**) **2)** την περίπτωση όπου ο εργοδότης επρόκειτο ούτως

ή άλλως να προσλάβει κάποιον, αλλά τώρα θα προτιμήσει εκείνον ο οποίος συνοδεύεται από επιδότηση, οδηγώντας τον πρώτο υποψήφιο στην ανεργία (**displacement**) και **3**) την περίπτωση όπου ο εργοδότης θα απολύσει κάποιον ο οποίος εργάζεται ήδη, για να προσλάβει στη θέση του έναν επιδοτούμενο άνεργο (**substitution**), (Jarvis, 1997: 22).

Βάσει των παραπάνω οι επικριτές του προγράμματος τονίζουν ότι δίχως σχετική νομοθεσία ελέγχου η επιτυχία της Νέας Συμφωνίας βασίζεται μάλλον στην καλή πρόθεση των εργοδοτών (Jarvis, 1997: 26). Για κάποια χρόνια το πρόβλημα της ανεργίας στις νεότερες ηλικίες φάνηκε να αντιμετωπίζεται σε κάποιο βαθμό¹¹, ωστόσο, ο απολογισμός περιέλαβε όντως ζητήματα με τις περιπτώσεις της αντικατάστασης και της διατήρησης των θέσεων εργασίας μετά το τέλος της επιδότησης αλλά και αύξηση των ευέλικτων μορφών εργασίας και ιδίως της επισφάλειας των κακοπληρωμένων θέσεων της μερικής απασχόλησης (Λύτρας, 2016: 221, 398).

Το πρόγραμμα της κυβέρνησης Bill Clinton στις Η.Π.Α

Ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Bill Clinton με την κυβέρνηση των Δημοκρατικών, κατέθεσε το 1995 στη Βουλή των Αντιπροσώπων, στην οποία είχαν την πλειοψηφία, μεταρρυθμιστικό σχέδιο νόμου με την ονομασία Individual Responsibility Act του 1995, σχετικά με τα προνοιακά επιδόματα και με βασικό προσανατολισμό την εκπαίδευση των ανέργων. Στο μεταξύ, εκείνο το διάστημα, η ρεμπουπλικανική πλειοψηφία στο Κογκρέσο υποστήριζε περισσότερο το μεταρρυθμιστικό σχέδιο νόμου του 1995 με την ονομασία Personal Responsibility Act το οποίο έθετε όρια στα ποσά που δαπανώνται για προνοιακά επιδόματα και

¹¹ Από το 2000 έως και το 2004 το ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών δείχνει μείωση κάτω του 12%, ωστόσο από το 2005 και μετά αυξάνεται σταθερά έως και 21,3% το 2011, για να περιοριστεί πάλι λίγο πάνω από το 13% το 2016 (Στοιχεία από ILO, Unemployment rate-modeled estimates, November 2016).

περιορισμούς στις κατηγορίες των αλλοδαπών που τα δικαιούνταν. Παρά τις κάποιες διαφορές τους και τα δύο κόμματα συμφωνούσαν στην ανάγκη μεταρρύθμισης της έως τότε προνοιακής πολιτικής και θέλησαν να δώσουν βάρος σε προγράμματα εκπαίδευσης των ανέργων.

Τα προγράμματα αυτά βασίστηκαν στην άποψη ότι οι δικαιούχοι των παροχών πρόνοιας θα πρέπει να εργάζονται για να αποπληρώνουν τις παροχές που λαμβάνουν μέσω των επιδομάτων. Για παράδειγμα μία από τις βασικές προτάσεις του σχεδίου νόμου της Κυβέρνησης Κλίντον ήταν η διακοπή των προνοιακών ωφελειών έπειτα από δύο χρόνια εκτός εάν οι δικαιούχοι δέχονταν να εργαστούν σε θέσεις που θα παρείχε η κυβέρνηση. Ωστόσο, διατυπώνονται ενστάσεις σχετικά με το αν η πρόταση αυτή συνιστά εξαναγκαστική εργασία κατά παράβαση της 13ης Τροπολογίας¹² του Συντάγματος των Η.Π.Α, που έχει να κάνει με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

¹² Η 13η απαγορεύει τη δουλεία και τη μη οικειοθελή εργασία. Η απροθυμία του Κογκρέσου να χρησιμοποιήσει την ισχύ της δέκατης τρίτης τροπολογίας προέκυψε από το πέραςμα της δέκατης τέταρτης και της δέκατης πέμπτης τροπολογίας, οι οποίες θεωρήθηκαν πιο αποτελεσματικές για την καταπολέμηση των εναπομεινάντων ιχνών της δουλείας που συνέχιζαν να υπάρχουν στο νότο. Οι υποθέσεις των σφαγείων της Νέας Ορλεάνης, ήταν οι πρώτες υποθέσεις όπου το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών έλαβε υπόψη του τη σημασία της δέκατης τρίτης τροπολογίας. Η υπόθεση εμπειρείχε τη συνταγματικότητα ενός θεσμού της Λουιζιάνα, που χορηγούσε επιχειρηματικό μονοπώλιο σε μία εταιρεία σφαγείων της Νέας Ορλεάνης. Ο θεσμός αμφισβητήθηκε από τους τοπικούς κρεοπώλες, των οποίων η ζωή καταστρέφονταν ως αποτέλεσμα της παραχώρησης του επιχειρηματικού μονοπωλίου στην εταιρεία σφαγείων. Οι κρεοπώλες επέμεναν πως ο θεσμός, ήταν μια διάψευση των προσωπικών εργασιακών δικαιωμάτων τους και ότι κατά συνέπεια παραβίαζε την απαγόρευση της δέκατης τρίτης τροπολογίας ενάντια στη μη εθελοντική εργασία. Το δικαστήριο απέρριψε τον παραπάνω ισχυρισμό και συμφώνησε με τη συνταγματικότητα του νόμου της Λουιζιάνα. Το δικαστήριο εξήγησε ότι η βασική ώθηση πίσω από τη δέκατη τρίτη τροπολογία ήταν να εξαλείψει το καθεστώς της αφρικανικής σκλαβιάς και όχι την υποτιθέμενη υποτέλεια από τους τοπικούς κρεοπώλες. Στις *Περιπτώσεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* του 1883, το δικαστήριο ερμήνευσε την δέκατη τρίτη τροπολογία αποκλειστικά ως απαγόρευση ενάντια στην πραγματική δουλεία. Απέρριψε την ιδέα ότι η κοινωνική και ιδιωτική διάκριση θα μπορούσε να είναι περιστατικό δουλείας μέσα στα όρια της δέκατης τρίτης τροπολογίας. Η απόφαση ακύρωσε το νόμο περί αστικών δικαιωμάτων του 1875, μια νομοθεσία που επεδίωκε να προστατέψει τα δικαιώματα των πολιτών στην πλήρη και ισότιμη απασχόληση από τα δημόσια καταλύματα και παρουσίαζε διορθωτικά μέτρα όταν αυτά τα δικαιώματα έφταναν να καταπατώνται. Η πλειοψηφία κατέληξε ότι η δέκατη τρίτη τροπολογία σχεδιάστηκε ως μια απαγόρευση ενάντια στην ύπαρξη αφρικανικής δουλείας και δεν ρύθμιζε την ιδιωτική κοινωνική συμπεριφορά.

Η προσωπική ευθύνη και η ευκαιρία για εργασία

Αναλυτικότερα, το 1994 ο πρόεδρος Clinton υποσχέθηκε να μεταρρυθμίσει την κοινωνική προνοιακή πολιτική. Το Κογκρέσο πέρασε τον νόμο PRA, το οποίο αντικατέστησε το μέχρι τότε ισχύον πρόγραμμα AFDC (βοήθεια σε οικογένειες με εξαρτημένα τέκνα). Επέβαλλε όμως κάποιες εργασιακές απαιτήσεις από τους αποδέκτες του προγράμματος κοινωνικής πρόνοιας, θέτοντας ένα πενταετές (μη συνεχές) χρονικό όριο στην αποδοχή των κεφαλαίων από κάθε άτομο. Οι πολιτείες κάλυπταν το μεγαλύτερο ποσοστό των ωρών που θα έπρεπε κάθε εργαζόμενος που συμμετέχει στο πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας να εργάζεται, εξασφαλίζοντας για αυτόν τον κατώτατο μισθό. Ανάμεσα από όλες τις οικογένειες που λαμβάνουν επίδομα από το PRA, το 25% αυτών θα πρέπει να συμμετέχει σε εργασιακές δραστηριότητες το 1997. Το ελάχιστο όριο συμμετοχής αυξάνεται κατά 5% κάθε χρόνο μέχρι το 2002. Μέχρι τότε το ποσοστό ανέρχεται στο 50%. Το PRA επιτάσσει πως οι εργαζόμενοι του προγράμματος, εκτός από εργασιακή εμπειρία σε δημόσια ή ιδιωτική απασχόληση, θα λαμβάνουν και εργασιακή κατάρτιση και εκπαίδευση.

Βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος κοινωνικής πρόνοιας (1996)

«Προσωρινή βοήθεια για οικογένειες που το έχουν ανάγκη (TANF)

- Δίνεται τέλος στην ομοσπονδιακή εγγύηση της στήριξης του εισοδήματος και τοποθετείται ένα χρονικό περιθώριο πέντε χρόνων στη βοήθεια.
- Επιβάλλονται απαιτήσεις εργασίας ως προϋπόθεση για να λαμβάνεται η βοήθεια. Απαιτείται από τους ενήλικους να εργάζονται σε δραστηριότητες του προγράμματος κοινωνικής πρόνοιας, εάν έχουν περάσει δύο χρόνια κατά τα οποία λάμβαναν βοηθητικό επίδομα, ενώ ταυτόχρονα δίνεται στην κάθε πολιτεία η δυνατότητα να θέσει σκληρότερα μέτρα.

- Οι ομοσπονδιακές δαπάνες καλύπτονται με μια επιχορήγηση των δεκαέξι δισεκατομμυρίων και ταυτόχρονα δίνεται στις πολιτείες αυξημένη διακριτική ευχέρεια να χρησιμοποιήσουν τα ομοσπονδιακά κεφάλαια.
- Η νομοθεσία περί συντρόφων παρέχει 2,3 δισεκατομμύρια για την επιδότηση της φροντίδας του παιδιού για εργαζόμενες μητέρες και 3 δισεκατομμύρια σε μία διετή επιχορήγηση για τα κοινωνικά προγράμματα εργασίας¹³».

Παρά τις αρχικές αντιδράσεις που υπήρξαν σχετικά με την παραβίαση της 13^{ης} τροπολογίας¹⁴, ο νόμος πρόσφερε το προνόμιο στους ενήλικες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση να επωφεληθούν από την είσοδο και την παραμονή τους στην αγορά εργασίας. Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός πως αρκετοί παραλήπτες του προγράμματος κοινωνικής πρόνοιας, εισήλθαν στην αγορά εργασίας μέσω του προγράμματος κοινωνικής εργασίας. Βέβαια, όσοι ήταν ανάμεσα στους καλύτερους, ήταν πιθανότερο να διατηρήσουν την εργασιακή τους θέση σε σχέση με τους λιγότερο καλούς, κατά την οικονομική κρίση του 1990. Παρόλα αυτά, ο μέσος μισθός ανά ώρα ήταν 7,15 δολάρια, που αρκούσαν μόνο για να τους τοποθετήσουν ακριβώς επάνω από το όριο της φτώχειας, εάν θεωρηθεί πως κατείχαν σταθερές εργασίες πλήρους απασχόλησης.

Η κριτική που έχει ασκηθεί στο συγκεκριμένο κοινωνικό πρόγραμμα εργασίας, εστιάζει στο γεγονός πως πρόκειται για ένα πρόγραμμα που βασίζεται στην πεποίθηση πως οι αποκλίνουσες προσωπικότητες είναι προσωπικά υπαίτιοι για τη φτώχεια τους. Η εργασία του ανθρώπου μέσω του κοινωνικού προγράμματος εργασίας έχει αποδείξει την ύπαρξη μιας βασικής εχθρότητας προς τους φτωχούς. Ο εξαναγκασμός των φτωχών σε δουλειές που οι ίδιοι δεν θέλουν, που δεν προσφέρουν ιδιαίτερες ικανότητες και ο μισθός είναι κατώτερος από τον κατώτατο μισθό, δεν αποτελούν ένα αποτελεσματικό κίνητρο ώστε να φέρουν

¹³ Brodtkin, E. Inclusion, Commodification or what? Πρακτικά συνεδρίου από 25ο Centre for Labour Market Research που διεξήχθη στη Δανία, Φορέας διεξαγωγής Aalborg University, 2008, σ.8.

¹⁴ Cynthia A. Bailey, *Workfare and Involuntary Servitude--What You Wanted to Know But Were Afraid to Ask*, 15 B.C. Third World L.J. 285, 1995, <http://lawdigitalcommons.bc.edu/twlj/vol15/iss2/2>.

αυτούς τους ανθρώπους πιο κοντά στις συνήθειες που ακολουθούνται από την υπόλοιπη κοινωνία και θεωρούνται “φυσιολογικές”. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές του κοινωνικού προγράμματος εργασίας θεωρούν πως το πρόγραμμα προσφέρει στα άτομα μεγαλύτερη αξιοπρέπεια. Είναι γεγονός πως το κοινωνικό πρόγραμμα εργασίας βρήκε πολλούς επικριτές, οι οποίοι θεώρησαν πως παραβιάζει τις βασικές έννοιες της ελευθερίας και παρουσιάζεται ως μη έγκυρο από την 13η τροπολογία του συντάγματος.

1.4

Το πρόγραμμα απασχόλησης «ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ» του Ανδρέα Λύτρα

Η καταπολέμηση της ανεργίας και η κοινωνική αλληλεγγύη

Μια εναλλακτική πρόταση: *Συμφιλίωση της Κατοχής του Αποθέματος με την Απασχόληση και με τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες*

Από τα πρώιμα χρόνια της καπιταλιστικής κυριαρχίας, η αυτόνομη εργασία αποτέλεσε μια μορφή απασχόλησης με ποικίλα στάδια εξέλιξης. Αρχικά, οι αγρότες ήταν τα βασικά πρόσωπα αυτόνομων παραγωγών ή μικρών επιχειρηματιών και στη συνέχεια, ακολούθησαν οι τεχνίτες ως κύρια πρόσωπα της επιχειρηματικότητας¹⁵. Η ανάπτυξη της χειροτεχνίας αποτέλεσε επαγωγικό σημείο εκκίνησης ως προς την κυριαρχία των επιχειρήσεων ή και μια συμβιωτική σχέση με τη γεωργία. Ως εκ τούτου, στα μέσα και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα αγροτικά στρώματα συνιστούσαν βασικά τμήματα του πληθυσμού και της απασχόλησης. Έπεται η ανάπτυξη της βιομηχανίας και αργότερα η συνύπαρξη της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Η σταδιακή μετάβαση προς την κυριαρχία των υπηρεσιών εντοπίζεται αρχικά στην παραγωγή πλούτου και μετά τη δεκαετία του 1860 στην απασχόληση¹⁶.

Στις σύγχρονες οικονομίες παρατηρείται μια καθοδική τάση ως προς τον αριθμό των αυτοαπασχολούμενων¹⁷. Από την άλλη, οι εργοδότες είναι μια εξαιρετικά μικρή μειοψηφία, που όμως αποτελούν μια μεγάλη δύναμη, καθώς η

¹⁵ Dobb, C.M. (1949). *Studies in the Development of Capitalism*. London: Routledge, αναφ. στον Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis: p. 9.

¹⁶ Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.

¹⁷ Collin, W.C. & Horodnic, A. (2015). Self-employment, the informal economy and the marginalization thesis: Some evidence from the European Union. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 21 (2), 224-242: Οι αυτοαπασχολούμενοι συνδέονται με την άτυπη οικονομία και παλαιότερα θεωρούνταν περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί, με χαμηλότερο εισόδημα.

πλειοψηφία των εργαζομένων οικονομικά εξαρτάται από αυτούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των εργοδοτών είναι μικροί εργοδότες¹⁸.

Όταν η δημόσια χρηματοδότηση είναι ασθενής είναι δύσκολη η άμεση αντιμετώπιση της ανεργίας. Οι ολοκληρωμένες δράσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας και της φτώχειας προσδοκούσαν να απορροφήσουν τους ανέργους σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στο κράτος με τη μορφή της μισθωτής εργασίας¹⁹. Ωστόσο, αυτές οι προσεγγίσεις δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε εθνικές οικονομίες με κοινό νόμισμα και περιοριστική δημοσιονομική πολιτική. Ειδικότερα, μια οικονομία κατά τη διάρκεια μιας κρίσης της αγοράς αντιμετωπίζει αφενός προβλήματα αναφορικά με την αντοχή των ενεργών επιχειρήσεων και αφετέρου είναι ανέφικτη η δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Επομένως, απαιτείται η δημιουργία ενός προγράμματος που, από τη μια πλευρά, δε θα χρειάζεται εκτενή δημόσια χρηματοδότηση του έργου και από την άλλη, η εύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων θα μπορεί να γίνει από την ίδια την αγορά. Επιπρόσθετα, οι κάτοχοι των κεφαλαίων αυτών θα έχουν σημαντικά και εγγυημένα κέρδη, χωρίς το επιχειρηματικό ρίσκο και χωρίς την άμεση ανάληψη δράσης ως εργοδότες. Η αρχική χρηματοδότηση ενισχύεται από τη συμβολή των καταναλωτών των υπηρεσιών σε πολύ χαμηλές τιμές²⁰.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα για την ενίσχυση της απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας, το οποίο λαμβάνει υπόψη του την τρέχουσα δεινή οικονομική κατάσταση, είναι το πρόγραμμα **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.**, το οποίο από τον εμπνευστή του χαρακτηρίζεται «ευέλικτο, πολύ ευρύ και εύκολο στην εφαρμογή του»²¹.

Αναλυτικότερα, η αδυναμία χρηματοδότησης της οικονομίας από το ίδιο το κράτος λόγω της δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας καθώς και η

¹⁸ Lytras, A.N. (2017), ό.π.: 10-12.

¹⁹ Davidson, P. (2017). Keynes, Minsky and the Post Keynesians. Retrieved in 20/5/2017 by http://www.levyinstitute.org/pubs/conf_june10/Keynes-Minsky-PKs.pdf: Το Κευνσιανό μοντέλο και ο Minsky προωθούσαν τέτοιου είδους λύσεις για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Lytras, A.N. (2017), ό.π.

²⁰ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 175-177.

²¹ Lytras, A.N. (2017), ό.π. σ. 173.

αναποτελεσματικότητα των ήδη εφαρμοσμένων μεθόδων περιορισμού της ανεργίας επιβάλλουν την αναζήτηση μιας λύσης που δεν θα στηρίζεται στις χρηματοδοτικές δυνατότητες του κράτους και θα λαμβάνει υπόψη της τη δεδομένη απαισιοδοξία των κατόχων κεφαλαίου και όσων επιθυμούν το “επιχειρείν”. Η μακρόχρονη απουσία επενδύσεων, η βαριά φορολογία, η πτώση της κατανάλωσης, η αδυναμία τραπεζικής δανειοδότησης, σε συνδυασμό με τις πρόσθετες οικονομικές δυσκολίες, όπως έλεγχοι στη διακίνηση κεφαλαίων και έλλειψη φυσικής νομισματικής μάζας, αποτελούν επιβαρυντικούς παράγοντες για την επιχειρηματική δραστηριότητα και εμποδίζουν την απασχόληση του εργατικού δυναμικού²².

Το πρόγραμμα στηρίζεται στην «αυτοτελή» εργασιακή κινητοποίηση του ανέργου και τη δημιουργία νέου τύπου «ανεξάρτητων εργαζομένων» που θα προσφέρουν ειδικευόμενες ή ανειδίκευτες υπηρεσίες, ενώ ο συντονισμός θα πραγματοποιηθεί από την τοπική αυτοδιοίκηση. Για τον σχεδιασμό του προγράμματος, το πρώτο βασικό βήμα είναι η αναζήτηση και καταγραφή των συντελεστών του προγράμματος. Στους συντελεστές περιλαμβάνονται *οι άνεργοι* που είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ΟΑΕΔ, *οι κάτοχοι του αποθέματος* που θα καταθέσουν το διαθέσιμο κεφάλαιο για την υλοποίηση του προγράμματος, καθώς και *το κράτος*, που θα έχει ρυθμιστικό ρόλο αναφορικά με τη διαδικασία και θα χρηματοδοτεί κατά ένα μικρό μέρος τις αναγκαίες πιστώσεις. Ακόμη, στους συντελεστές περιλαμβάνονται *οι πολίτες* που θα καταναλώνουν τις υπηρεσίες που θα παρέχουν οι αυτόνομοι εργαζόμενοι του προγράμματος, καθώς και οι κοινωνικές οργανώσεις, που θα μπορούν να συνεργάζονται με τους αυτόνομους εργαζόμενους²³.

Η αμοιβή των εργαζομένων πρώην ανέργων θα γίνεται εν μέρει από το κεφάλαιο που θα έχει συγκεντρωθεί σε συνεργαζόμενες τράπεζες, με τη συμβολή

²² Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 173-174. De Grauwe, P. (2010). *Crisis in the Eurozone and how to deal with it*. CEPS Policy Brief No. 204. Center for European Policy Studies, σσ. 1-2: Η κρίση έχει συμβάλει στην ανάπτυξη δισταγμών και αμφιβολιών σχετικά με την δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

²³ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 178-185.

της τοπικής αυτοδιοίκησης και εν μέρει από τον καταναλωτή των υπηρεσιών. Η αμοιβή θα γίνεται με τη χρήση αξιόγραφων που περιλαμβάνουν τον φόρο και την ασφαλιστική εισφορά.

Πρόκειται για την αυτόνομη ή ανεξάρτητη εργασία, που είναι μια επιθυμητή και μελλοντική μορφή εργασίας, που στηρίζεται στις συναλλακτικές σχέσεις και όχι σε μια σχέση εξάρτησης, καθώς δεν είναι μισθωτή εργασία. Η κύρια θεσμική αλλαγή αφορά τη συνολική μετατροπή των εργαζομένων σε αυτόνομους ή ανεξάρτητους εργαζόμενους, επαναπροσδιορίζοντας το πλαίσιο της παραγωγής και της εργασίας. Η ελεύθερη συναλλακτική σχέση περιλαμβάνει την ανταλλαγή του κεφαλαίου με υλικά ή άυλα αγαθά ή υπηρεσίες. Οι ανεξάρτητοι εργαζόμενοι μπορούν να εργαστούν ατομικά ή συλλογικά, με τη συμμετοχή σε κοινοπραξίες. Οι αμοιβές καθορίζονται με βάση τον τύπο και το μέγεθος της ανταλλαγής, καθώς και από τη μέτρηση της παραγωγής.

Ένας από τους βασικούς φορείς του προγράμματος είναι **οι τράπεζες**, που μετά από ανοικτές προσκλήσεις ενδιαφέροντος, μπορούν να διαμορφώσουν κοινούς προθεσμιακούς λογαριασμούς, στους οποίους θα συγκεντρωθούν τα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση του προγράμματος και μέσω αυτών θα εκδοθούν κουπόνια, τα λεγόμενα **αξιόγραφα**²⁴. Ο ωφελούμενος χρησιμοποιεί το αξιόγραφο ακέραιο, ανεξάρτητα από τις ώρες εργασίας του. Η διάθεση των αξιόγραφων/κουπονιών αφορά σε μια διαδικασία σταδίων μέχρι την ολοκλήρωση του δέκατου μήνα του προγράμματος. Στον ενδέκατο μήνα συμμετέχουν στο πρόγραμμα μόνον εκείνοι οι ωφελούμενοι με το μικρότερο σύνολο συναλλαγών και μη χρησιμοποίηση όλων των αξιόγραφων/κουπονιών. Το δωδέκατο μήνα πραγματοποιείται ο απολογισμός του προγράμματος²⁵.

Η απόδοση κεφαλαίων στους κατόχους τους, απορρέει αφενός από το επιτόκιο της προθεσμιακής κατάθεσης και αφετέρου από το προσδιορισμένο

²⁴ Το προτεινόμενο συνολικό ποσό κάθε αξιόγραφου είναι είτε τα 20 ευρώ είτε τα 10 ευρώ. Στα αξιόγραφα των 20 ευρώ, τα δέκα ευρώ είναι η συνεισφορά του κατατεθειμένου κεφαλαίου και δέκα ευρώ η συνεισφορά του αγοραστή των υπηρεσιών. Κάθε αξιόγραφο αφορά σε κάθε ημέρα εργασίας αποκλειστικά. Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 188-190.

²⁵ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 181-182.

μέρισμα στην αύξηση του αποθέματος. Ένας ακόμη φορέας που θα συμβάλλει στην υλοποίηση του προγράμματος είναι **το κράτος** με τη ρύθμιση της διαδικασίας μέσω των ανάλογων θεσμικών παρεμβάσεων. Ακόμη, το κράτος μαζί με την Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να αναπληρώνει με σχετικές πιστώσεις, το μέρος των κεφαλαίων που έχουν κατατεθεί για την έκδοση των αξιόγραφων. Ωστόσο, οι δημόσιες δαπάνες εξισώνονται με τα κατατεθειμένα κεφάλαια. Επομένως, η συμβολή του κράτους είναι επικουρική²⁶.

Βασικοί χρηματοδότες του προγράμματος είναι οι **πολίτες-καταναλωτές**, που μπορούν ελεύθερα να αγοράζουν τις υπηρεσίες σε πολύ χαμηλή τιμή. Οι κάτοχοι του αποθέματος καταθέτουν για δώδεκα μήνες το κεφάλαιο τους σε προθεσμιακό λογαριασμό της επιλεγμένης εμπορικής τράπεζας. Η χαμηλή τιμή κινητοποιεί την αγορά των υπηρεσιών, αλλά ταυτόχρονα και τη συχνή επανάληψη των συναλλαγών. Κεντρικός είναι ο ρόλος και της τοπικής αυτοδιοίκησης που οργανώνει και κοινοποιεί το πρόγραμμα και ανακοινώνει το ανώτατο τίμημα για τις παρεχόμενες υπηρεσίες καθώς και το ύψος της συνεισφοράς στους καταναλωτές, που αναγράφεται ως **αξία του αξιόγραφου**. Επιπλέον, έχει συντονιστικό και εποπτικό ρόλο, ενώ είναι αρμόδιος φορέας για την επιλογή των ανέργων σε τοπικό πλαίσιο, με βάση τις ανάγκες προσφοράς και ζήτησης²⁷.

Η αυτόνομη εργασία ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης παραγωγής και εξέλιξης της εργασίας²⁸. Το κέρδος στηρίζεται στα υψηλά πρότυπα της προσαρμοστικότητας, στην καινοτομία της παραγωγής και στην ευελιξία της εργασίας στην οικονομία. Πρόκειται για έναν επιτυχή τύπο αυτόνομης εργασίας που μπορεί να εφαρμοστεί στη βιομηχανία και σε κάθε είδος υλικής παραγωγής. Οι αυτόνομοι εργαζόμενοι ή παραγωγοί έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας με όλες τις μορφές της κοινωνικής αλληλεγγύης. Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να λειτουργεί ως συντονιστής για την ενίσχυση της

²⁶ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 179-180.

²⁷ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 178-180, 187-188.

²⁸ Λύτρας, Α.Ν. (2016). Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας. Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 419. Η εργασιακή αυτονομία συνήθως πραγματοποιείται σε συνθήκες, που δεν απαιτούν ιδιοκτησία.

αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις διαθέσιμες δεξιότητες και τις ανάγκες για παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών. Με την υλοποίηση του προγράμματος θα αυξηθεί η απασχόληση, θα αποκτήσουν ενεργή και άμεση πρόσβαση οι μακροχρόνια άνεργοι στην εργασία, θα αυξηθεί η εργασιακή αυτοπεποίθηση και η οικονομική αισιοδοξία των ανέργων, θα αυξηθούν οι καταθέσεις στις τράπεζες, θα ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα στο τοπικό πλαίσιο των περιφερειών, θα αυξηθεί ο τοπικός πλούτος και το ΑΕΠ, θα αυξηθούν οι φόροι, οι εισφορές προς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και τα επιχειρηματικά κέρδη, καθώς και θα αναπτυχθεί η αυτονομία στην εργασία, παρέχοντας αύξηση της ευελιξίας ως προς τη συνεργασία ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα κεφάλαια και την ενεργή εργασία²⁹.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Backhouse, R. (2009). *Η εξέλιξη της οικονομικής σκέψης*, Αθήνα: Κριτική.
- Cebulla, A. & Walker, R. (2005). Welfare, Work and Welfare-to-Work in the UK. In A. Cebulla, K. Ashworth, D. Greenberg & R. Walker (Eds), *Welfare to work: New labour and the US experience* (pp. 1-16). UK: Ashgate Publishing Limited.
- Collin, W.C. & Horodnic, A. (2015). Self-employment, the informal economy and the marginalization thesis: Some evidence from the European Union. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 21 (2), 224-242.
- Δρακόπουλος Σ. & Καραγιάννης Σ. (2003). *Ιστορία της οικονομικής σκέψης. Μια επισκόπηση*. Αθήνα: Κριτική.
- Davidson, P. (2017). *Keynes, Minsky and the Post Keynesians*. Retrieved in 20/5/2017 by http://www.levyinstitute.org/pubs/conf_june10/Keynes-Minsky-PKs.pdf.

²⁹ Lytras, A.N. (2017), ό.π., σσ. 175-180. Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 59-71.

- De Grauwe, P. (2010). *Crisis in the Eurozone and how to deal with it*. CEPS Police Brief No. 204. Center for European Policy Studies.
- Dobb, C.M. (1949). *Studies in the Development of Capitalism*. London: Routledge.
- Jahan, S., Mahmud, A.S. & Papageorgiou, C. (2014). What is Keynesian economics. *Finance and Development*, 53-54.
- Jarvis, T. (1997). «Welfare-to-Work: The New Deal». *Research Paper 97/118*, House of Commons Library.
- Keynes, J.M. (2010). *Η γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος*, Αθήνα: Παπαζήσης (ειδική έκδοση για την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ).
- Λύτρας, Α.Ν. (2016). *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Lytras, A.N. (2016). «An alternative for combating unemployment», *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 59-71.
- Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.
- Minsky, H.P. (2008). *Stabilizing an Unstable Economy*, New York: McGraw-Hill.
- Minsky, H.P. (2013). «Ending Poverty: Jobs, Not Welfare. With Preface by Dimitri B. Papadimitriou and Introduction by L. Randall Wray», *Levy Economics Institute*.
- PRWORA. (1997). Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act of 1996. Interpretation of “federal means-tested public benefit” –HHS. Notice with comment period. *Federal Register*, 62 (165), 45256-45258.
- Tcherneva P.R. (2012). “Beyond Full Employment: The Employer of Last Resort as an Institution for Change”, *Levy Economics Institute of Bard College, Working Papers*, No. 732.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η Καταπολέμηση της Ανεργίας την εποχή της κρίσης.
ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ
ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Σεβαστιανός Βόντας

Η καταπολέμηση της ανεργίας στην εποχή της κρίσης ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Εισαγωγή : Γενικά χαρακτηριστικά της Ιαπωνίας.

Η Ιαπωνία είναι μία χώρα που βρίσκεται στην Ανατολική Ασία, με πληθυσμό περί τα 128 εκατομμύρια ανθρώπους και σήμερα είναι ένα από τα ισχυρότερα πολιτικά και οικονομικά κράτη του κόσμου. Ήδη από το 1868, η χώρα μπήκε σε τροχιά εκσυγχρονισμού και εκβιομηχάνισης με αποτέλεσμα να γίνει η μοναδική αποικιοκρατική δύναμη που βρίσκεται στην Ασία, και να αλλάξουν ριζικά οι σχέσεις της όχι μόνο με τις γείτονες χώρες αλλά και με εκείνες της Δύσης.

Αυτό το αποδεικνύουν μία σειρά από στρατιωτικές νίκες εναντίον της Κίνας και της Ρωσίας αλλά και η συμμετοχή τους στο πρώτο και δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Στη πραγματικότητα όμως η ήττα της στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αφού είχαν συμμαχήσει με τις δυνάμεις του άξονα, είχε ως αποτέλεσμα τον εκδημοκρατισμό της Ιαπωνίας, σε θεσμικό και πολιτικό επίπεδο και την μετατροπή της χώρας σε ειρηνευτική δύναμη. Έκτοτε η Ασιατική αυτή υπερδύναμη γνώρισε τεράστια οικονομική ανάπτυξη και ευημερία που διαρκεί μέχρι τις μέρες μας.

Συγκεκριμένα, η Ιαπωνία είναι σε μέγεθος η τρίτη μεγαλύτερη εθνική οικονομία με το ΑΕΠ της να αντιπροσωπεύει σχεδόν το 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ.

Αυτό που διακρίνει την Ιαπωνία από τις άλλες ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης και όχι μόνο είναι η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων της. Αυτό που την κάνει τόσο ανταγωνιστική στον τομέα της εξαγωγής προϊόντων είναι η πολιτική της στις τεχνολογικές καινοτομίες. Με άλλα λόγια η έμφαση που δίνει στις σύγχρονες τεχνολογίες και την καινοτόμα τεχνολογική γνώση την

οποία την κρατά εντός των συνόρων της με αποτέλεσμα να έχει το μονοπώλιο σε αρκετά από αυτά τα προϊόντα. Αυτό αποδεικνύεται από τις μεγάλες επενδύσεις οι οποίες γίνονται στον τομέα της προηγμένης τεχνολογίας όπως η βιολογία, οι εφαρμογές διαδικτύου και τηλεπικοινωνιών αλλά και στην πυρηνική τεχνολογία.

Εν κατακλείδι θα λέγαμε πως ο τομέας των τεχνολογικών καινοτομιών αποδεικνύεται καίριας σημασίας για την Ιαπωνική εθνική οικονομία αφού είναι μεγάλη πηγή εσόδων για την χώρα.

Η Ιαπωνία και το πρόβλημα της κοινωνικής πόλωσης

Όσο αφορά τα ποσοστά ανεργίας της Ιαπωνίας, αυτά από το 1997 έως και το 2016 δεν έχουν ξεπεράσει το 5,6 % ενώ αυτή η μέγιστη τιμή συναντάται το 2002. Έκτοτε ακολουθεί τις περισσότερες φορές είτε καθοδική είτε σταθερή πορεία στα ποσοστά αυτά. Μπορούμε να συμπεράνουμε λοιπόν πως η Ιαπωνία δεν έχει μεγάλο πρόβλημα ανεργίας συγκριτικά με άλλες χώρες αφού αυτή κατέχει από τα μικρότερα ποσοστά παγκοσμίως ενώ το 2014 η ανεργία της δεν ξεπερνά το 3,7 %. Παρόλα αυτά η Ιαπωνία είναι μία χώρα με μεγάλη κοινωνική πόλωση, κάτι που εμφανίζεται στα ποσοστά μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Ήδη από το 1987 η μισθωτή εργασία αγγίζει το ποσοστό του 74,91 % έναντι στο ποσοστό των εργοδοτών το οποίο την ίδια χρονιά είναι στο 3,35 %. Μία δεκαετία αργότερα το ποσοστό της μισθωτής εργασίας έχει σχεδόν ανέβει κατά 8 μονάδες, και συγκεκριμένα 82,22 %. Ενώ το 2013 φτάνει στο μέγιστο ποσοστό του το 88% με εμφανής ανοδική πορεία όλα τα προηγούμενα χρόνια. Από την άλλη πλευρά το ποσοστό των εργοδοτών έχει ακριβώς την αντίθετη κατεύθυνση δηλαδή μετά από μία δεκαετία από 1987 πηγαίνει στο ποσοστό του 2,97%, ενώ κλείνει το 2013 με το ελάχιστο ποσοστό που έχει λάβει τα προηγούμενα χρόνια το 2,2 %. Εύκολα μπορεί να βγάλει κανείς το συμπέρασμα πως στην διάρκεια των τελευταίων 2 δεκαετιών έχουμε αύξηση του αριθμού της μισθωτής εργασίας, ενώ όσο αυτή αυξάνεται μειώνεται ο αριθμός των εργοδοτών. Τέλος, 2 άλλες κατηγορίες

εργαζομένων, οι αυτοαπασχολούμενοι και τα συμβοηθούμενα μέλη της οικογένειας επιβεβαιώνουν την τάση αυτής της πόλωσης. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων το 2009 είναι 7%, ενώ το 2013 πέφτει στο ποσοστό του 6,6%. Τα συμβοηθούμενα μέλη των οικογενειών το 2009 εμφανίζουν ποσοστό της τάξης του 3,2%, ενώ το 2013 πέφτουν στο 2,8 %.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της Ιαπωνίας αλλά και γενικότερα των ανεπτυγμένων χωρών είναι το τεράστιο έλλειμμα που παρουσιάζουν στον κρατικό τους προϋπολογισμό. Συγκεκριμένα, για το 2015 η Ιαπωνία είχε έσοδα 1,480 τρις ενώ τα έξοδα αγγίζουν τα 1,704 τρις. Έλλειμμα δηλαδή 224 δις και σε ποσοστό 31,03%. Στην πραγματικότητα όμως αυτό το ποσοστό του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού δεν την εμποδίζει να είναι η τρίτη οικονομικά μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο.

Τα τέσσερα μοντέλα καταπολέμησης της ανεργίας

Στο σημείο αυτό θα επεξεργαστούμε τον τρόπο που οι τέσσερις θεωρίες καταπολέμησης της ανεργίας, έτσι όπως αυτές αναλύθηκαν παραπάνω εφαρμόζονται στο παράδειγμα της Ιαπωνίας. Αρχικά, όπως θα δούμε στον πίνακα 1, η Κευνσιανή θεωρία υποστηρίζει την δημιουργία νέων επιχειρήσεων για την απασχόληση των ανέργων, οι οποίες ανέρχονται στις 47,049 χιλιάδες αφού οι άνεργοι στην Ιαπωνία είναι 2.041.000 άνθρωποι και ο μέσος όρος μίας επιχείρησης στην χώρα είναι 43, 38 άτομα. Ο αριθμός των ανέργων σαν μάζα ανθρώπων φαίνεται αρκετά μεγάλος αλλά στην πραγματικότητα αντιπροσωπεύει ένα πολύ μικρό ποσοστό του πληθυσμού ολόκληρης της Ιαπωνίας. Ακόμη, μπορούμε να καταλάβουμε πως ο μέσος όρος μίας επιχείρησης στην χώρα είναι αρκετά μεγάλος ενώ μόνο το Ηνωμένο Βασίλειο και η Λιθουανία μπορούν να συγκριθούν σε αυτόν το αριθμό, αφού ο μέσος όρος μίας επιχείρησης σε αυτές τις χώρες είναι λίγο παραπάνω από 30 άτομα. Τέλος, οι επιπλέον κρατικές δαπάνες που θα χρειαστούν για να υποστηρίξουν το παραπάνω έργο είναι 14.695.200.000 δολάρια.

Στην περίπτωση του εργοδότη της τελευταίας καταφυγής του Μίνσκυ, δεν υπάρχει πρόβλεψη για δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά αντίθετα όλοι οι άνεργοι πρέπει να απασχοληθούν στο δημόσιο. Αυτό είναι προφανές αν αναλογιστεί κανείς πως ο ίδιος ο Μίνσκυ θεωρεί κεντρικό τον ρόλο του κράτους για την καταπολέμηση της ανεργίας. Δεν είναι τυχαίο δηλαδή που ονομάζει το κράτος ως εργοδότη της τελευταίας καταφυγής αφού εκείνο καλείται να απασχολήσει όλους τους ανέργους με όποιες δεξιότητες και αν αυτοί έχουν. Το μοντέλο αυτό στην περίπτωση της Ιαπωνίας μπορεί να εφαρμοστεί για τον λόγο ότι η χώρα έχει το προνόμιο της έκδοσης νομισματικής μάζας, δηλαδή είναι κυρίαρχη επί των δημοσιονομικών της πολιτικών. Τέλος, οι δαπάνες του κράτους για να χρηματοδοτηθεί το παραπάνω πρόγραμμα είναι μεγαλύτερες από εκείνες του Κευνσιανού μοντέλου και φτάνουν στα 19.593.600.000 δολάρια.

Αντίθετα, στην θεωρία του Κλίντον και των εργατικών της Αγγλίας βλέπουμε έναν συνδυασμό των 2 παραπάνω μοντέλων. Από την μία πλευρά δηλαδή έχουμε την δημιουργία 23.524 χιλιάδων επιχειρήσεων δηλαδή λιγότερες από εκείνες της Κευνσιανής θεωρίας, ενώ από την άλλη ένα μέρος των ανέργων να απασχοληθεί στον δημόσιο τομέα, περί τα 1.020.500 άτομα. Το κόστος αυτού του προγράμματος είναι ίδιο με εκείνο του Μίνσκυ, δηλαδή στα 19.593.600.000 δολάρια. Τέλος, το συγκεκριμένο μοντέλο το διακρίνει η δυνατότητα που δίνει στους ανέργους να επεκτείνουν τις ικανότητες και δεξιότητες τους μέσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αυτό προβλέπει, σε αντίθεση δηλαδή με το πρόγραμμα του Μίνσκυ όπου οι άνεργοι προσλαμβάνονται με τις ικανότητες που ήδη έχουν.

Τέλος, το πρόγραμμα Σ.Κ.Α.π.Α.Νέα (ς) του Α. Λύτρα διαφέρει από τα παραπάνω μοντέλα που αναφέραμε, μιας και δεν προβλέπει ούτε την δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά ούτε και την απασχόληση των ανέργων στο δημόσιο τομέα. Εξαιτίας του ευέλικτου χαρακτήρα που έχει αλλά της κινητοποίησης των ίδιων των ανέργων, το παραπάνω πρόγραμμα διακρίνεται από τα υπόλοιπα. Αυτό έχει και ως αποτέλεσμα οι κρατικές δαπάνες να είναι πολύ λιγότερες, δηλαδή της τάξης των 4.898.400.000 δολαρίων. Ακόμη περισσότερο όμως δίνονται

δυνατότητες στην τοπική αυτοδιοίκηση να αναλάβει καίριο ρόλο για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος αλλά και στην δραστηριοποίηση των ίδιων των ανέργων. Το πρόγραμμα από την άλλη πλευρά απαιτεί και την αλληλέγγυα θα λέγαμε ανταπόκριση της κοινωνίας στο παραπάνω εγχείρημα, συλλογικοποιώντας το πρόβλημα της ανεργίας. Τέλος, υπάρχουν χρηματικές παροχές προς τους ωφελούμενους του προγράμματος που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό της τάξης των 857.220.000 δολαρίων.

Συμπεράσματα :

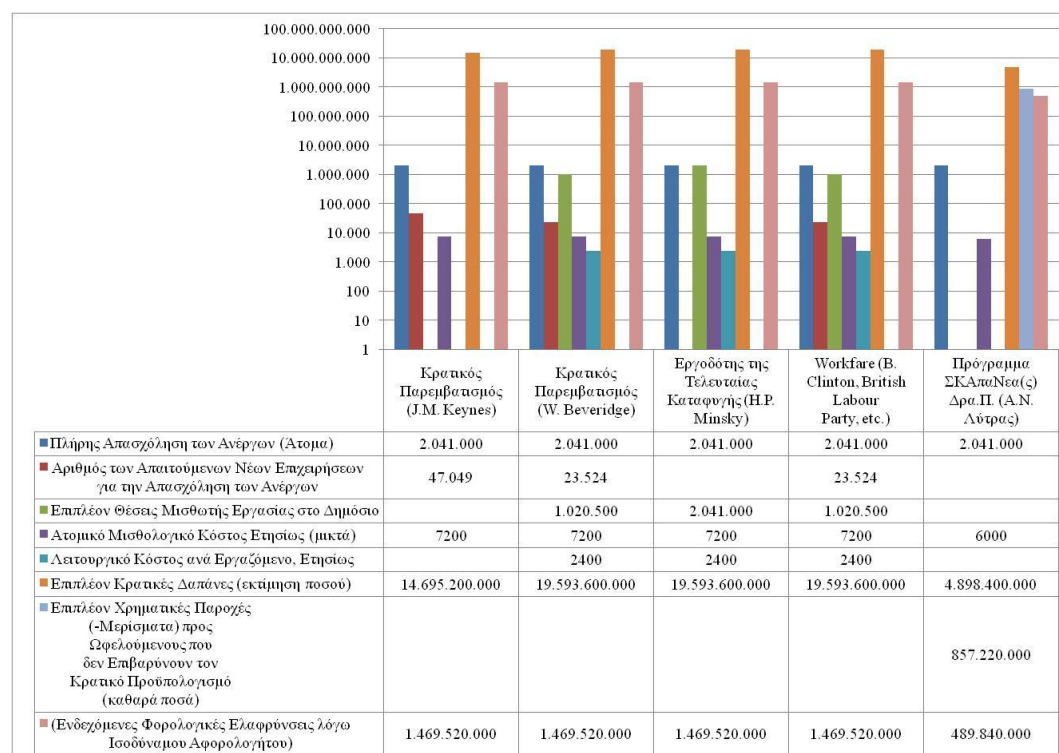
Είναι γεγονός πως όποιο και από τα παραπάνω πρόγραμμα καταπολέμησης της ανεργίας και αν ακολουθήσει η Ιαπωνία δεν θα της κοστίσει πάνω από το 0,41% του ΑΕΠ της χώρας αλλά και ούτε πάνω από το 1,5 % του κρατικού προϋπολογισμού. Θα μπορούσαμε να πούμε επίσης βλέποντας και το ιστορικό παρελθόν της χώρας πως όλα αυτά τα χρόνια κάνει μία πολιτική επιλογή για να κρατά τα ποσοστά της ανεργίας σε τόσο χαμηλά επίπεδα. Η πολιτική επιλογή αυτή είναι να προωθεί ήδη ένα μοντέλο καταπολέμησης της ανεργίας που στηρίζεται στην κοπή νέου χρήματος και στον εξωτερικό δανεισμό, κάτι το οποίο φαίνεται και στα μεγάλα ποσοστά του ελλείμματος στον κρατικό προϋπολογισμό, που όπως είπαμε παραπάνω δεν την εμποδίζει να είναι η τρίτη ανεπτυγμένη οικονομικά χώρα στον κόσμο. Το μοντέλο που ήδη ακολουθεί η χώρα στην σύγχρονη ιστορία της και ταιριάζει στα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι το Κευνσιανό. Ωστόσο αυτό που χρειάζεται η Ιαπωνία θα λέγαμε πως είναι ένα πρόγραμμα που θα μπορέσει να αμβλύνει την κοινωνική πόλωση αφού διαγράφεται μία τάση αύξησης της μισθωτής εργασίας και μείωσης των εργοδοτών. Αυτό το πρόγραμμα το οποίο θα μπορούσε να πετύχει αυτόν τον στόχο είναι εκείνο του Α. Λύτρα, όχι όμως εξαιτίας του χαμηλού του κόστους αλλά εξαιτίας των ευκαιριών και των δυνατοτήτων που δίνει στην αυτοαπασχόληση και όχι στην δημιουργία μισθωτών είτε αυτοί πρόκειται να εργαστούν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις είτε να γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι ή και τα

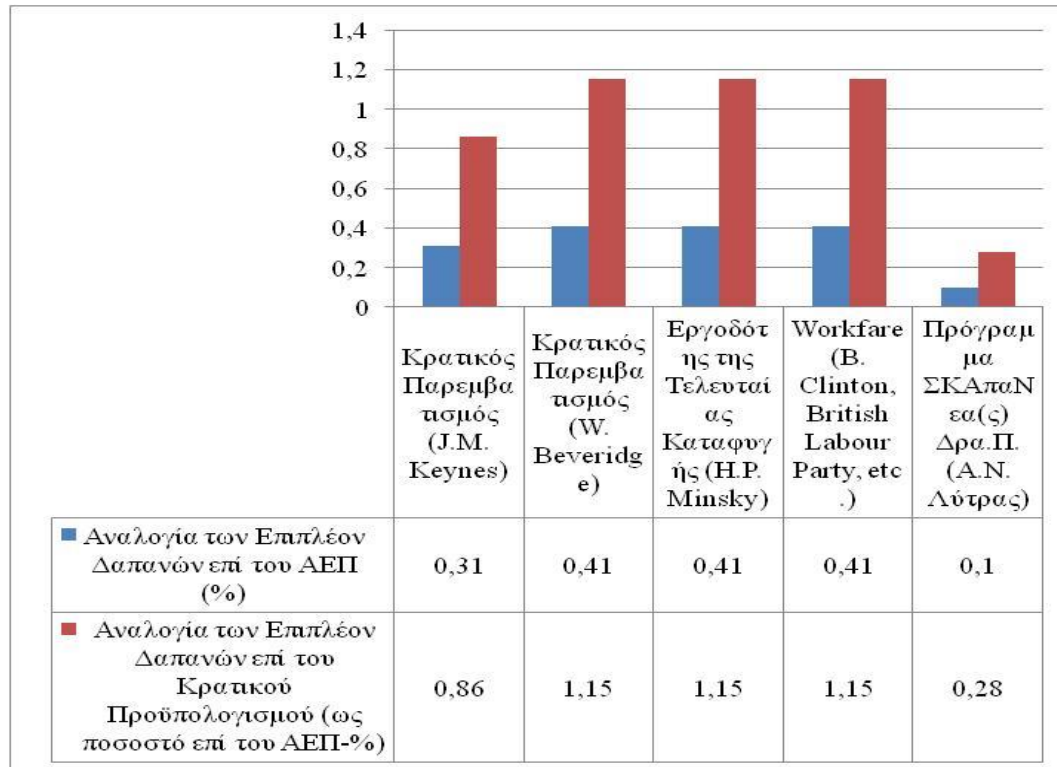
δύο. Τέλος, αυτό το πρόγραμμα πέρα από τις αρμοδιότητες του κρατικών φορέων είναι ένα πρόγραμμα που η βιωσιμότητα του εξαρτάται σε μεγαλύτερο βαθμό από τα άλλα προγράμματα από την μία πλευρά από τους ίδιους τους ανέργους και τις ικανότητες τους αλλά και από την ίδια την τοπική κοινωνία η οποία πρόκειται να ανταποκριθεί σε αυτό. Με άλλα λόγια όπως ειπώθηκε και παραπάνω συλλογικοποιεί το πρόβλημα της ανεργίας.

ΠΗΓΕΣ :

www.greece-japan.com

www.google.gr

Αναστασία Γεωργακοπούλου

Η καταπολέμηση της ανεργίας στην εποχή της κρίσης Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ Η.Π.Α.

Σχεδόν 90 χρόνια έχουν μεσολαβήσει από το «κραχ» του 1929³⁰ μέχρι την σημερινή κρίση της Αμερικής με επίκεντρο τα «δάνεια των φτωχών». Η ύφεση στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του 1920, που τελείωσε με το κραχ του χρηματιστηρίου τον Οκτώβριο του 1929, προκάλεσε μακράς διάρκειας πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, οδηγώντας σε ανεργία τέτοιας έντασης ώστε το 1932 ένας στους τέσσερις εργάτες ήταν άνεργος.³¹ Κύρια αιτία της υπερχρέωσης του 1929, θεωρείται ο υπερβολικός δανεισμός.³² Μνήμες από τον Οκτώβριο του '29 επέφερε η ταχύτερη πτώση των μετοχών που γνώρισε το αμερικανικό χρηματιστήριο στις 19 Οκτωβρίου του 1987. Η επέμβαση της κυβέρνησης και της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, με τη διάθεση μεγάλων ποσοτήτων ρευστού στην αγορά, υπήρξε καθοριστική. Με αυτόν τον τρόπο επωφελήθηκαν οι τράπεζες, μείωσαν τα επιτόκια και έδωσαν σημαντικά δάνεια στις μεγαλύτερες εισηγμένες επιχειρήσεις.³³ Η οικονομική κρίση που βιώνουμε σήμερα και στην Ελλάδα,

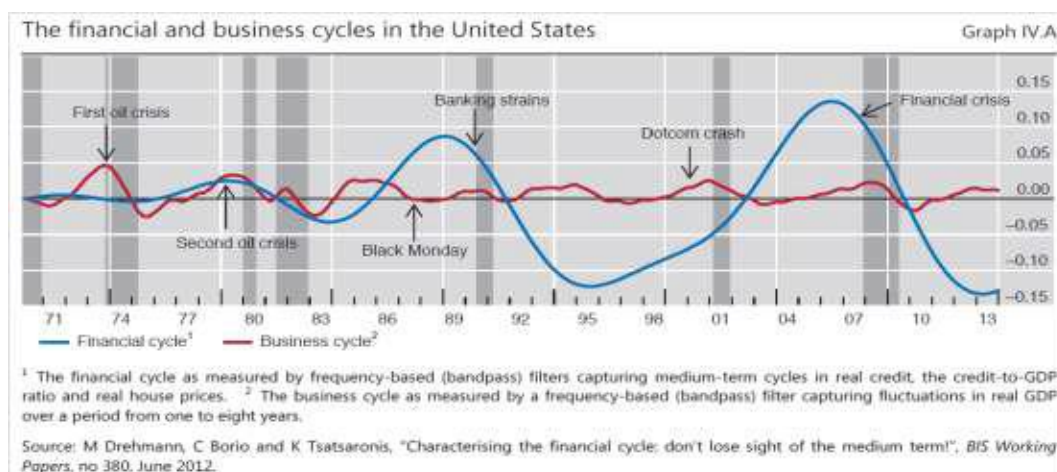
³⁰ Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκεσε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Η «Μεγάλη Εξαθλίωση», όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Το τέρμα της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939. Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφήρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζώη πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα.

³¹ Εφευρέσεις και τεχνολογικές βελτιώσεις δημιούργησαν τεράστιες επενδυτικές ευκαιρίες, οδηγώντας σε μεγάλα χρέη. Όταν ένας επενδυτής πιστεύει πως μπορεί να βγάλει κέρδος 100% ετησίως δανειζόμενος με επιτόκιο 6%, θα δελεασθεί να δανειστεί, να επενδύσει και να κερδοσκοπήσει με τα χρήματα αυτά.

³² Η ύφεση επηρέασε αμέσως την ευρωπαϊκή οικονομία και κατέστησε ανέργους εκατομμύρια εργάτες στη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία και σε άλλες βιομηχανικές χώρες.

³³ Θεωρείται ότι η εν λόγω κρίση σήμανε τη νέα μείωση της οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρήθηκε την περίοδο 1989-1992 στην παγκόσμια οικονομία. μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15η Σεπτεμβρίου 2008, σηματοδότησε τη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομική κρίση. Το 2009 η οικονομική κρίση βαθαίνει, τόσο στις Η.Π.Α. όσο και

ξεκίνησε ως κρίση των ενυπόθηκων δανείων το 2007 στις ΗΠΑ, διαμορφώθηκε σε διεθνή οικονομική κρίση το 2008 και εξελίχθηκε σε οικονομική κρίση στην πραγματική οικονομία στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και την χώρα μας. Η κατάρρευση της Lehman Brothers, 4¹⁵ μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15η Σεπτεμβρίου 2008, σηματοδότησε τη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομική κρίση. Το 2009 η οικονομική κρίση βαθιάνει, τόσο στις Η.Π.Α. όσο και στην Ε.Ε., με 630.000 απολύσεις το μήνα στις Η.Π.Α. Στις αρχές του 2007 επικρατούσε έντονη φημολογία γύρω από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ, που παρουσίαζε σημάδια κόπωσης.

Στις 9 Αυγούστου του 2007³⁴, μεγάλη κρίση ξέσπασε στις ΗΠΑ από την αδυναμία μεγάλων ομάδων του πληθυσμού να ανταποκριθεί στα δάνειά του.³⁵ Οι πλειστηριασμοί διαδέχονταν ο ένας τον άλλον και ολόκληρες πόλεις έμειναν στο

στην Ε.Ε., με 630.000 απολύσεις το μήνα στις Η.Π.Α. Στις αρχές του 2007 επικρατούσε έντονη φημολογία γύρω από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ, που παρουσίαζε σημάδια κόπωσης.

³⁴ Η πρόβλεψη του Minsky επιβεβαιώθηκε κατά την κρίση του 2007 που το χρηματοπιστωτικό σύστημα κατέρρευσε και ξέσπασε ο μεγάλος πληθωρισμός στις Η.Π.Α.

³⁵ Η αδυναμία είσπραξης των απαιτήσεων των αμερικανικών τραπεζών από τους δανειολήπτες των subprimes, οδήγησε σε αδυναμία πληρωμής των υποχρεώσεων σε τοκομερίδια και αξίες ομολόγων και CDOs (ομόλογα β' γενιάς) στα οποία είχαν επενδύσει πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες, την ίδια στιγμή που πλήθαιναν οι αναλήψεις πανικού.

δρόμο. Οι τράπεζες ξέμειναν από ρευστό και οι καταθέτες έσπευσαν να κάνουν ανάληψη των χρημάτων τους. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2007, οι κεντρικές τράπεζες³⁶ μεσολάβησαν με “ενέσεις ρευστότητας” σταθεροποιώντας τις διακυμάνσεις στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Το δημοσιονομικό πακέτο για τη διάσωση επιχειρήσεων και τραπεζών, που φτάνει στις ΗΠΑ τα 9,7 και την Ευρωπαϊκή Ένωση τα 2 τρισ. δολάρια, επιβαρύνει σαφώς το μέσο φορολογούμενο και επομένως επιδεινώνει εμμέσως τη διανομή του εισοδήματος.

Μύθο αποτελεί το γεγονός ότι η αμερικανική οικονομία είναι ανταγωνιστικότερη από την Ευρωπαϊκή, λόγω του ότι το εμπορικό έλλειμμα της πρώτης είναι υψηλότερο από της δεύτερης. Ο χαμηλός πληθωρισμός, τα χαμηλά επιτόκια και η πολιτική ελλειμμάτων στην Αμερική έχουν οδηγήσει σε έξαρση της κατανάλωσης υπηρεσιών και αγαθών και μείωση της αποταμίευσης. Παράλληλα, ο αμερικανικός κοινωνικός τομέας είναι λιγότερο αποδοτικός από τον ευρωπαϊκό, ξοδεύοντας τα διπλά, κυρίως με τη μορφή ιδιωτικών δαπανών και ιδιωτικής ασφάλισης, και αφήνοντας μεγάλη μερίδα του πληθυσμού χωρίς δημόσια ασφαλιστική κάλυψη, να ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας.³⁷ Επίσης, εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη η ανασφάλεια στην εργασία, παρά το γεγονός ότι η ανεργία βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα.³⁸ Η Αμερική εμφανίζει σημαντικό κοινωνικό έλλειμμα, χαμηλή εσωτερική συνοχή και αίσθημα ανασφάλειας, θέτοντας σε αμφισβήτηση τη δυνατότητα εξασφάλισης κοινωνικής ειρήνης.³⁹

³⁶ Ορισμένες κεντρικές τράπεζες, όπως η Fed, μείωσαν ακόμη και το βασικό επιτόκιο χρηματοδότησης.

³⁷ Λιαρόπουλος Λυκούργος, Παγκοσμιοποίηση και κοινωνικό κράτος: Ευρώπη και Αμερική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σ. 227.

³⁸ Αυτό όμως οφείλεται περισσότερο στον τρόπο υπολογισμού της ανεργίας, ο οποίος διαφέρει από αυτόν της Ευρώπης. (Λιαρόπουλος Λυκούργος, 2006, ό.π. σ.227).

³⁹ Ο αμερικανικός καπιταλισμός στηρίχθηκε σε δύο βασικές αρχές, που είναι η ελευθερία του ατόμου

ως οικονομικού παράγοντα και η κυριαρχία της αγοράς ως μηχανισμού οργάνωσης της παραγωγής και

κατανομής του πλούτου. Οι αρχές αυτές θεμελιώνονται σε μεγάλο βαθμό στο προτεσταντικό δόγμα

και στον ατομισμό και την εργασιακή ηθική που απορρέουν από αυτό. Στο πλαίσιο αυτό, η άκρατη ατομική επιδίωξη του πλούτου συνοδεύτηκε από τη συνεχή ελάφρυνση των φορολογικών επιβαρύνσεων του κεφαλαίου και τον περιορισμό των εσόδων του κράτους αποκλειστικά στη φορολογία του εργατικού εισοδήματος, που σε συνδυασμό με τις υψηλές στρατιωτικές δαπάνες

Η ανεργία στις Η.Π.Α. άρχισε να παρακολουθείται συστηματικά από την κυβέρνηση το 1950, με αποτέλεσμα προηγούμενα αποτελέσματα να είναι δύσκολο να εκτιμηθούν. Το χαμηλότερο ποσοστό της χώρας εκτιμάται το 1944, κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στο 1,2% και το υψηλότερο κατά την Μεγάλη Ύφεση του 1930, στο 23,6%. Από το 1953 μέχρι και το 2012 η ανεργία κυμάνθηκε μεταξύ 2,9%(1953) και 10,8% (1980), ενώ το 2012 κυμάνθηκε πάνω από 8%. Το 2011, η κυβέρνηση του Μπαράκ Ομπάμα πρότεινε την American Jobs Act, μια συλλογή μέτρων σχεδιασμένων να βοηθήσουν τους ανέργους της Αμερικής να βρουν εργασία, με ορισμένους οικονομολόγους να πιστεύουν πως αν είχε τεθεί σε ισχύ, θα μπορούσε να έχει ωθήσει το ποσοστό της ανεργίας κάτω από το 7%. Σήμερα, όσον αφορά τις Η.Π.Α. το αφήγημα είναι οι δημόσιες επενδύσεις που θα διενεργήσει ο πρόεδρος Trump, σε συνδυασμό με τον οικονομικό εθνικισμό που έχει ανακοινώσει. Έτσι, η Wall Street συνεχίζει την ξέφρενη ανοδική πορεία, παρά το γεγονός ότι οι αμερικάνικες μετοχές είναι υπερτιμημένες, τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας δεν θεωρούνται υγιή όπως και τα κέρδη των εταιριών των οποίων η αποτίμηση έχει φτάσει στο τριακονταπλάσιο των μέσων δεκαετών κερδών τους. Αρκετοί συγκρίνουν τη σημερινή εκλογή Trump με αυτή του Reagan (δεκαετία του 1980), όπου αυξήθηκε το έλλειμμα των Η.Π.Α. και τα επιτόκια με αποτέλεσμα να χρεοκοπήσει η Λατινική Αμερική. Αν συμβούν τα ίδια και οι Η.Π.Α. αυξήσουν τα επιτόκια¹¹,⁴⁰ η Ευρώπη θα χρεοκοπήσει, με τη Γερμανία να πληρώνει το λογαριασμό οδηγούμενη σε πληθωρισμό,⁴¹ χάνοντας έτσι τις απαιτήσεις της έναντι των εταίρων της. Για να αντιμετωπίσει τον πληθωρισμό η Γερμανία θα απαιτήσει άνοδο των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ, τα οποία όμως αν αυξηθούν θα

είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία χρηματοδότησης ενός, έστω και υποτυπώδους, κράτους πρόνοιας. Έτσι όμως αυξήθηκαν οι εισοδηματικές ανισότητες, οι οποίες είχαν συνέπειες στο επίπεδο υγείας και κοινωνικής ευζωίας. (Λιαρόπουλος Λυκούργος, 2006, ό.π. σ.227).

⁴⁰ Τυχόν άνοδος των αμερικανικών επιτοκίων για να χρηματοδοτηθεί το έλλειμμα της υπερδύναμης μέσω της προσέλκυσης κεφαλαίων και επενδύσεων από το εξωτερικό, θα οδηγήσει στην ανατίμηση του δολαρίου.

⁴¹ Λόγω της αύξησης των εξαγωγών της Γερμανίας, θα υπάρξει ανάλογη αύξηση των τιμών καταναλωτή, οπότε και πληθωρισμός.

οδηγήσουν χώρες, όπως η Ιταλία, σε χρεοκοπία.⁴² Ως η λιγότερο επώδυνη λύση θεωρείται η μη αύξηση των επιτοκίων, ειδικά αν ο Trump δεν θέλει να ξεκινήσει τη θητεία του με μία κρίση, με κίνδυνο να χρεοκοπήσει η Ευρώπη. Για να το αποφύγει όμως δεν θα πρέπει να πείσει τη Fed μόνο να διατηρήσει σταθερά τα βασικά επιτόκια αλλά, επίσης, να δρομολογήσει ένα τέταρτο πακέτο ποσοτικής διευκόλυνσης. Διαφορετικά δεν θα μπορούν να χρηματοδοτηθούν οι επενδύσεις στις κρατικές υποδομές των Η.Π.Α. που έχει αναγγείλει.

Η πτώση του επίσημου δείκτη ανεργίας στις ΗΠΑ από το υψηλό του 10% στα τέλη του 2009, στο 5,5% τον Φεβρουάριο του 2015, σύμφωνα με πληθώρα αναλυτών είναι ψευδής, αφού περίπου 93 εκατ. Αμερικανοί που βγήκαν εκτός αγοράς εργασίας, αρνούνται ακόμα και να ψάξουν για νέα δουλειά.⁴³ Έτσι όποιος δεν ψάχνει για δουλειά δεν προσμετράται στους ανέργους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας των ΗΠΑ, 92,9 εκατ. ενήλικοι δεν βρίσκονταν στο εργατικό δυναμικό τον Φεβρουάριο, αριθμός που είναι ιστορικό υψηλό, από τα 79,2 εκατ. που ήταν πριν από δύο χρόνια. Σύμφωνα με τον Business Insider, μόνο το 46% των Αμερικανών εργάζεται δηλαδή 148 εκατ. από τα 320 εκατ. πληθυσμού από τα οποία τα 250 εκατ. είναι άτομα άνω των 16 ετών.⁴⁴

Αναμφίβολα, οι ΗΠΑ είναι ο μεγάλος κερδισμένος στην απασχόληση μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Κατάφερε να μειώσει την ανεργία στο ήμισυ σε σύγκριση με την εποχή της κρίσης και περισσότερο από κάθε άλλη χώρα του G7. Πριν από πέντε χρόνια η ανεργία στις ΗΠΑ βρισκόταν στο 8,2% του εργατικού δυναμικού και σήμερα έχει μειωθεί στο 4,4%. Βέβαια και τα υπόλοιπα μέλη του G7, με εξαίρεση την Ιταλία και τη Γαλλία, έχουν σημειώσει εντυπωσιακή πρόοδο. Η Βρετανία κατάφερε να μειώσει την ανεργία από το 8,2% πριν από πέντε χρόνια στο 4,6%, επίπεδο που είναι το χαμηλότερο από το 1975.⁴⁵

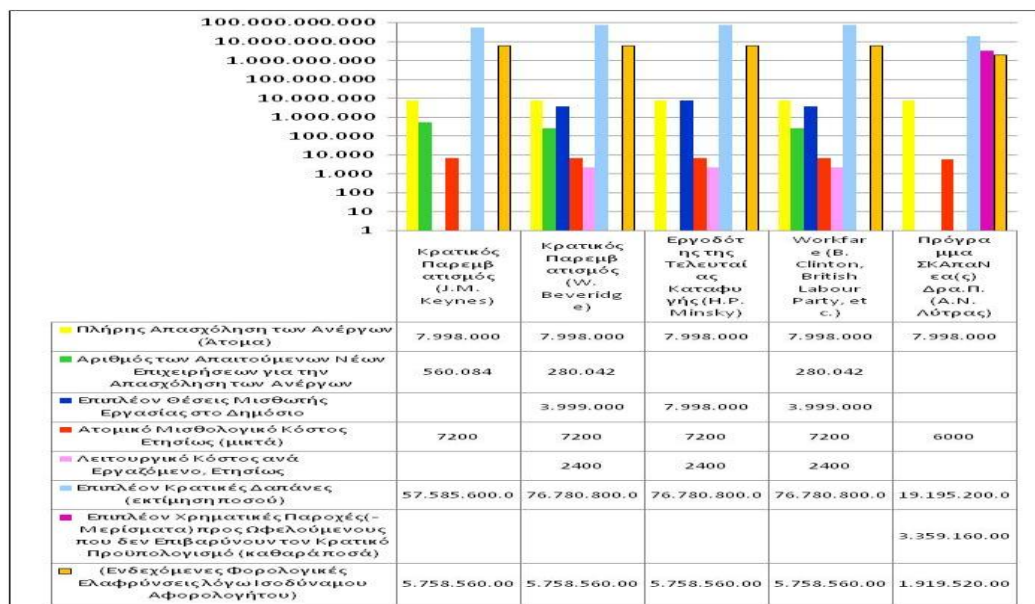
⁴² <http://www.analyst.gr/2017/03/14/i-eggenis-astathia-tou-kapitalistikou-sistimatos/2>.

⁴³ 3 στους 8 ενήλικες στις Η.Π.Α. δεν αναζητούν εργασία.

⁴⁴ <http://www.newmoney.gr/diethni/224804-sto-35-i-pragmatiki-anergia-stis-ipa>.

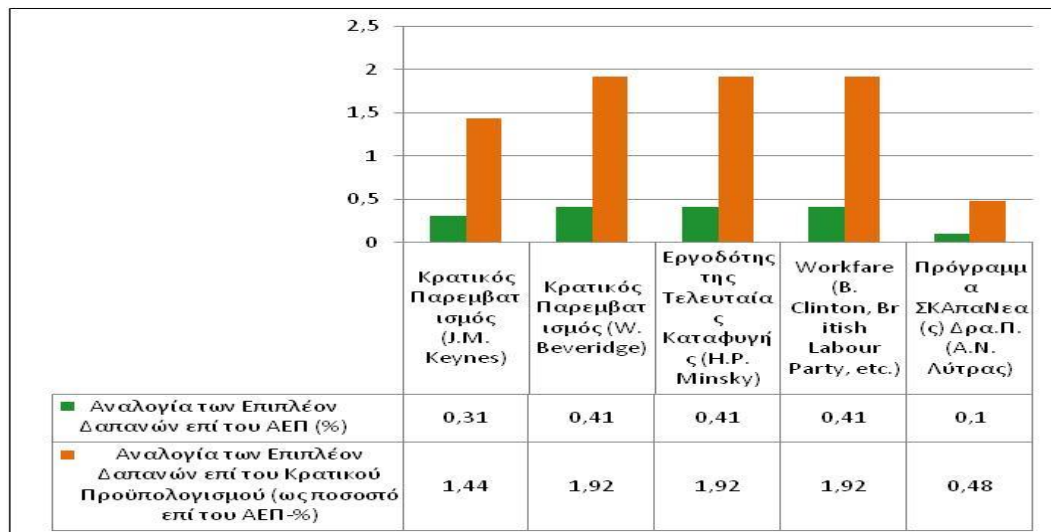
⁴⁵ <http://www.kathimerini.gr/911023/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/vraveio-meiwshs-anergias-stis-hpa>.

**ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ**

Γράφημα 1. Εφαρμογή των μοντέλων για τη διαχείριση της ανεργίας στις Η.Π.Α.

**ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ (%) ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ**

Γράφημα 2. Αναλογία (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού για τις Η.Π.Α.

ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΜΟΝΤΕΛΩΝ

Εν συνεχεία, βάσει των ιστορικών στοιχείων που προαναφέρθηκαν αλλά και στατιστικών στοιχείων αναφορικά με την ανεργία, εξετάζεται η εφαρμογή των πέντε μοντέλων αντιμετώπισης της ανεργίας στην περίπτωση των Η.Π.Α. Ο συνολικός αριθμός των ανέργων⁴⁶ ήταν 7.998.000 άτομα στις Η.Π.Α. για το 2016 με το Α.Ε.Π.⁴⁷ να ανέρχεται στα 18.561.930.000.000 USD. Ως μεικτό μισθολογικό κόστος ορίζονται τα 600 USD μηνιαίως και λειτουργικό κόστος τα 200 USD.⁴⁸ Τέλος, μέσο μέγεθος επιχείρησης ανάλογα με την απασχόληση στις Η.Π.Α. ήταν 14,28. Σύμφωνα με τον Κρατικό Παρεμβατισμό του Keynes,⁴⁹ ο οποίος στηρίζεται στον ιδιωτικό τομέα και στη δημιουργία επιχειρήσεων ώστε να μπορέσουν οι άνεργοι να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, θα πρέπει για τους 7.998.000 ανέργους των Η.Π.Α. να δημιουργηθούν 560.084 επιχειρήσεις. Το μικτό μισθολογικό κόστος για ένα χρόνο θα είναι 7200 USD για κάθε άνεργο, που θα προσληφθεί. Επομένως, για το σύνολο των ανέργων εκτιμάται ότι θα χρειαστούν 57.585.600.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω αφορολογήτου θα είναι 5.758.560.000 USD. Για το σύνολο των 7.998.000 ανέργων, βάσει του μοντέλου του Beveridge, απαιτείται τόσο η δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων όσο και η δημιουργία επιπλέον θέσεων μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα πρέπει να δημιουργηθούν 280.042 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 3.999.000 θέσεις στο δημόσιο τομέα. Για την κάλυψη των αναγκών των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άνεργο τον χρόνο και 2400 USD για λειτουργικό κόστος για κάθε εργαζόμενο ετησίως. Συνολικά χρειάζονται 76.780.800.000 USD για να εργαστούν για ένα χρόνο όλοι

⁴⁶ Βάσει εκτιμήσεων του ILO.

⁴⁷ Σύμφωνα με το IMF.

⁴⁸ Το 1/3 του μεικτού μισθολογικού κόστους.

⁴⁹ Πρόκειται για μια επιλογή που στηρίζεται στην ενδυνάμωση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας, ενώ η απασχόληση συνδέεται άμεσα με τις επενδύσεις και την αλλαγή ως προς τα ποσοστά της κατανάλωσης.

οι άνεργοι των Η.Π.Α.. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου είναι 5.758.560.000 USD, όπως και στο προηγούμενο μοντέλο του Keynes. Σύμφωνα με το μοντέλο του Minsky όπου το δημόσιο καλείται, προς επίτευξη αντιμετώπισης της ανεργίας, ως Εργοδότης έσχατης καταφυγής, το σύνολο των ανέργων θα πρέπει να απορροφηθεί από τον δημόσιο τομέα και να εργαστεί με τη μορφή της μισθωτής εργασίας στην ειδίκευση που έχει τη στιγμή της δράσης, με τον κατώτερο μισθό. Στην περίπτωση των Η.Π.Α., για να βρουν εργασία οι άνεργοι θα πρέπει να απορροφηθεί το σύνολο των ανέργων (7.998.000 άτομα) στο δημόσιο, με κόστος για κάθε άνεργο 7200 USD τον χρόνο για το ατομικό μισθολογικό κόστος, μικτά, και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο. Για το σύνολο των ανέργων των Η.Π.Α. απαιτούνται 76.780.800.000 USD, ενώ η επιστροφή φόρου θα είναι 5.758.560.000 USD.

Εν συνεχεία, σύμφωνα με το μοντέλο που στηρίζεται στην πολιτική του Μπ. Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Μ. Βρετανίας θα πρέπει να δημιουργηθούν 280.042 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 3.999.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Πρόκειται για ένα μοντέλο που θα προτιμούσε αποκλειστικά τον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο είναι δύσκολη η κάλυψη όλων των θέσεων από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Για την απασχόληση των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άτομο τον χρόνο και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος κάθε εργαζομένου, σε ετήσια βάση. Επομένως, συνολικά χρειάζονται 76.780.800.000 USD προκειμένου να εργαστούν όλοι οι άνεργοι των Η.Π.Α., σε δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου είναι 5.758.560.000 USD.

Τέλος, το μοντέλο του Α. Λύτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας στηρίζεται στην δημιουργία νέων ελεύθερων επαγγελματιών και στήριξη των υπαρχόντων, ενώ δεν απαιτεί τη δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας, ούτε την δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Οι αυτόνομοι εργαζόμενοι μπορούν να αναζητήσουν εργασία ατομικά ή σε κοινοπραξίες, ενώ η χρηματοδότηση στηρίζεται σε ένα σύνολο από κατόχους κεφαλαίου, που επενδύουν το κεφάλαιό

τους χωρίς να λαμβάνουν επιχειρηματικό ρίσκο. Στην περίπτωση των Η.Π.Α., οι 7.998.000 άνεργοι μπορούν να απασχοληθούν για 10 μήνες ως αυτόνομοι εργαζόμενοι. Το ατομικό μεικτό μισθολογικό κόστος ετησίως, θα είναι για κάθε άτομο 6.000 USD, ενώ οι κρατικές δαπάνες που χρειάζονται ώστε να καλυφθεί ο συνολικός αριθμός των ανέργων είναι 19.195.200.000 USD. Με βάση το συγκεκριμένο μοντέλο, οι επιπλέον χρηματικές παροχές (μερίσματα) προς τους ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό για το σύνολο των ανέργων είναι 3.359.160.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι 1.919.520.000 USD.

Ελένη Δεληκανίδα

Η καταπολέμηση της ανεργίας
στην εποχή της κρίσης
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Η κατάσταση της αγοράς εργασίας στην Ιταλία

Η Ιταλία, χώρα με πληθυσμό 61.336.000 κατοίκων, παρουσιάζει σημαντικά επίπεδα ανεργίας. Συγκεκριμένα, το 2008 όταν εμφανίστηκε η κρίση η ανεργία ήταν στο 6,8%, ενώ έφτασε στο 12,9% το 2014. Πιο έντονη είναι η κατάσταση στους νέους, όπου η ανεργία στις ηλικίες 15-24 βρισκόταν το 2015 στο 40,3%, ενώ την προηγούμενη χρονιά, το 2014, είχε εκτοξευθεί στο 42,9%. Επιπλέον, το 2014 το δημόσιο χρέος της χώρας ήταν ίσο με το 118% περίπου του ΑΕΠ. Όπως και οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες, διαθέτει έναν αρκετά μεγάλο αριθμό μισθωτών και ένα μικρό αριθμό εργοδοτών, οι οποίοι συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων. Έτσι, το 2013 οι μισθωτοί έφταναν στο 75,3% και οι εργοδότες αποτελούσαν μόλις το 6,9%, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι εκτιμάται ότι αποτελούν το 16,4%.

Η Ιταλία είναι ένα από τα κράτη της ΕΕ που έπληξε σε μεγαλύτερο βαθμό η κρίση, εξαιτίας των ήδη υπαρχόντων διαρθρωτικών αδυναμιών, οι οποίες επιδεινώθηκαν από την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση. Γενικότερα, υπάρχει έντονος διαχωρισμός στο εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να περιθωριοποιούνται ορισμένα τμήματα του ενεργούς πληθυσμού και ιδιαίτερα οι γυναίκες, οι νέοι και οι κάτοικοι των νοτίων περιοχών της χώρας.

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων ενδεχομένως να οφείλονται στην αδύναμη σύνδεση ανάμεσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και την αγορά εργασίας, ειδικότερα στην αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα των ανέργων και στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η μετάβαση από την εκπαίδευση στην απασχόληση διαρκεί περισσότερο στην Ιταλία σε σχέση με το μέσο όρο των

χωρών της ΕΕ ακόμα και για τα άτομα με πανεπιστημιακή εκπαίδευση.⁵⁰ Το γεγονός ότι τα ποσοστά ανεργίας στους νέους είναι πολύ υψηλά τους έχει αποθαρρύνει και παρατηρείται ένα μεγάλο ποσοστό νέων που δε βρίσκονται ούτε στην εκπαίδευση ούτε στην απασχόληση. Ειδικότερα, υπολογίζεται ότι περισσότερα από 2 εκατομμύρια άτομα ηλικίας 15-29 βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση, δηλαδή 23,9%, ποσοστό που είναι από τα υψηλότερα στην Ευρώπη.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της ιταλικής αγοράς εργασίας είναι το υψηλό επίπεδο φορολόγησης της εργασίας, το οποίο αποθαρρύνει την προσφορά και τη ζήτηση της εργασίας και οδηγεί σε υψηλή συχνότητα εμφάνισης (ψευδούς) αυτοαπασχόλησης και αδήλωτης εργασίας. Πρόβλημα, ακόμη, των ευρωπαϊκών χωρών και σε μεγαλύτερο βαθμό της Ιταλίας είναι οι μη ευέλικτες αγορές εργασίας. Συγκεκριμένα, στα τέλη της δεκαετίας του '80, η Ιταλία βρισκόταν σε μια από τις υψηλότερες θέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, ωστόσο, από τότε έχει βελτιωθεί σε κάποιο βαθμό η κατάσταση και αυτό συνδέεται κυρίως με τη χαλάρωση των περιορισμών στην προσωρινή εργασία.

Η χώρα δέχτηκε έντονες εξωτερικές και εσωτερικές πιέσεις για μεταρρυθμίσεις, όμως δεν υποβλήθηκε σε κάποιο επίσημο πρόγραμμα. Αποτελεί ένα παράδειγμα κράτους όπου υιοθετήθηκαν μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας κάτω από συνθήκες αυστηρής λιτότητας. Σε αντίθεση με την περίπτωση της Ελλάδας, η Ιταλία ήταν σε θέση να διατηρήσει ένα βαθμό αυτονομίας έναντι των πιέσεων για μεταρρυθμίσεις από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ λόγω του μεγέθους της οικονομίας της και την απειλή που θα είχε η έξοδος της για την επιβίωση της Ευρωζώνης.⁵¹

Η κυβέρνηση προχώρησε τον Ιούνιο του 2012 σε μια σημαντική μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας. Η μεταρρύθμιση Fornero όπως ονομάστηκε κινήθηκε σε δύο κατευθύνσεις. Στόχευε, αφενός, στο να κάνει την προσωρινή

⁵⁰ European Parliament, *The Social and Employment Situation in Italy*, 2014, σσ. 14-15, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/518757/IPOL-EMPL_NT\(2014\)518757_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/518757/IPOL-EMPL_NT(2014)518757_EN.pdf).

⁵¹ G. Picot & A. Tassinari, All of one kind? Labour market reforms under austerity in Italy and Spain, *Socio-Economic Review*, 2017, 15 (2), 461-482, σ. 466.

εργασία περισσότερο δαπανηρή παρέχοντας στους εργαζόμενους περισσότερη προστασία και, αφετέρου, να κάνει τη μόνιμη εργασία λιγότερο δαπανηρή μειώνοντας το κόστος της απόλυσης, αφού μειώσει επίσης το κόστος της πρόσληψης εργατικού δυναμικού.⁵² Έτσι, δόθηκαν κίνητρα για την πρόσληψη μόνιμου εργατικού δυναμικού, ενώ προωθήθηκαν οι μαθητείες ως μοναδική πύλη εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας.

Το 2014, η κυβέρνηση, καθώς βρισκόταν κάτω από πίεση λόγω της συνεχιζόμενης υψηλής ανεργίας και της χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης, εισήγαγε ένα νομοθετικό διάταγμα, το οποίο απελευθέρωσε τη χρήση συμβάσεων ορισμένου χρόνου και μαθητειών κι έτσι εν μέρει ανέστειλε κάποιες από τις ρυθμίσεις της άτυπης απασχόλησης που είχε εισάγει η μεταρρύθμιση Fornero. Αργότερα το 2014, πέρασε ένα πιο ουσιαστικό νομοσχέδιο μεταρρύθμισης, το λεγόμενο Jobs Act. Αυτό το νομοσχέδιο ακολούθησε μια κατεύθυνση παρόμοια με τη μεταρρύθμιση Fornero, επεκτείνοντας την ασφάλιση και βοήθεια για την ανεργία, βελτιώνοντας τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης και περαιτέρω μειώνοντας την προστασία της απόλυσης των εργαζομένων με συμβάσεις αορίστου χρόνου.⁵³

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η εφαρμογή πέντε μοντέλων με διαφορετική αντιμετώπιση απέναντι στο ζήτημα της καταπολέμησης της ανεργίας στη χώρα της Ιταλίας. Τα μοντέλα αυτά είναι η θεωρία του J. M. Keynes, η θεωρία του W. Beveridge, η θεωρία του εργοδότη της τελευταίας καταφυγής του Hyman P. Minsky, η πολιτική του Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Βρετανίας και το Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π του Α. Λύτρα.

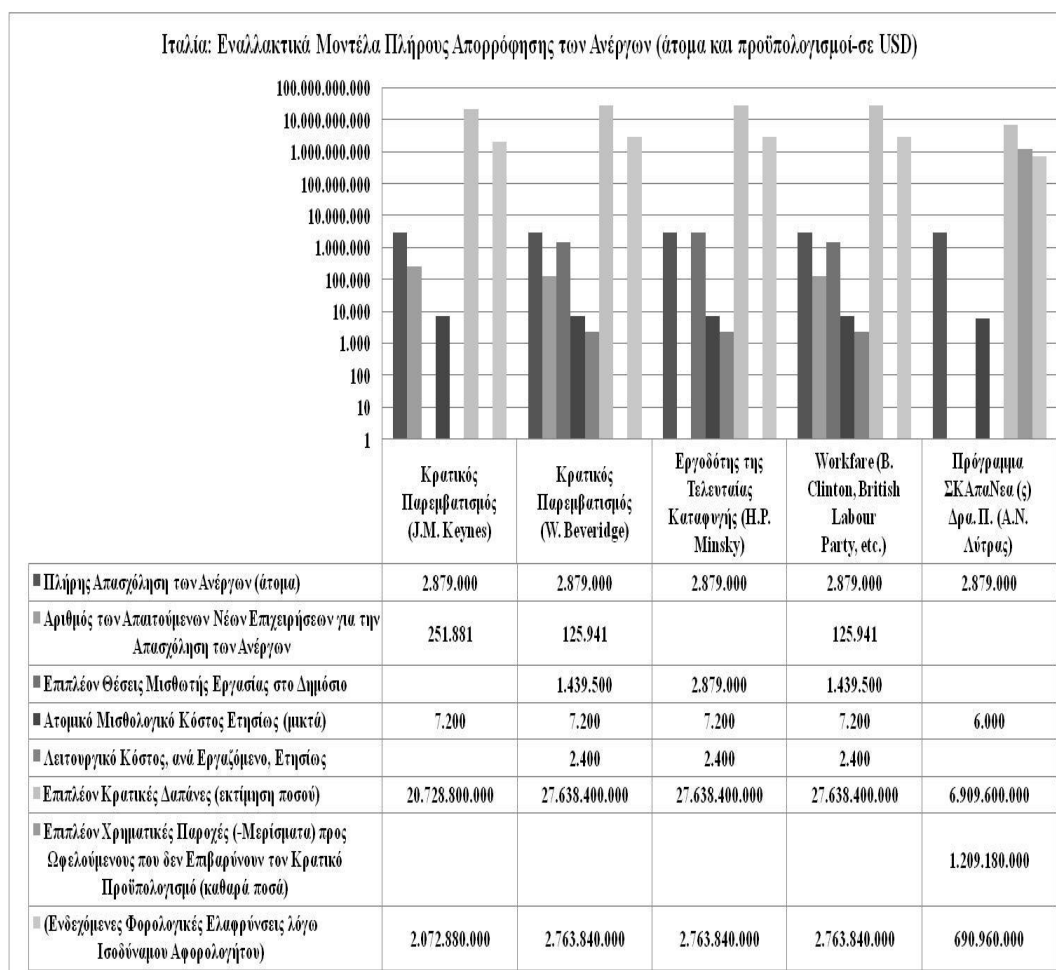
Προκειμένου να γίνουν οι παρακάτω υπολογισμοί χρησιμοποιήθηκαν τα εξής δεδομένα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO), ο συνολικός αριθμός των ανέργων για το 2016 ανήλθε στα 2.879.000 άτομα και το μέσο μέγεθος της επιχείρησης ήταν 11,43.

⁵² F. Pastore (2012), *Youth Unemployment in Italy at the Time of the New Great Depression*, Friederich Ebert Stiftung Study, 2012, σ. 13.

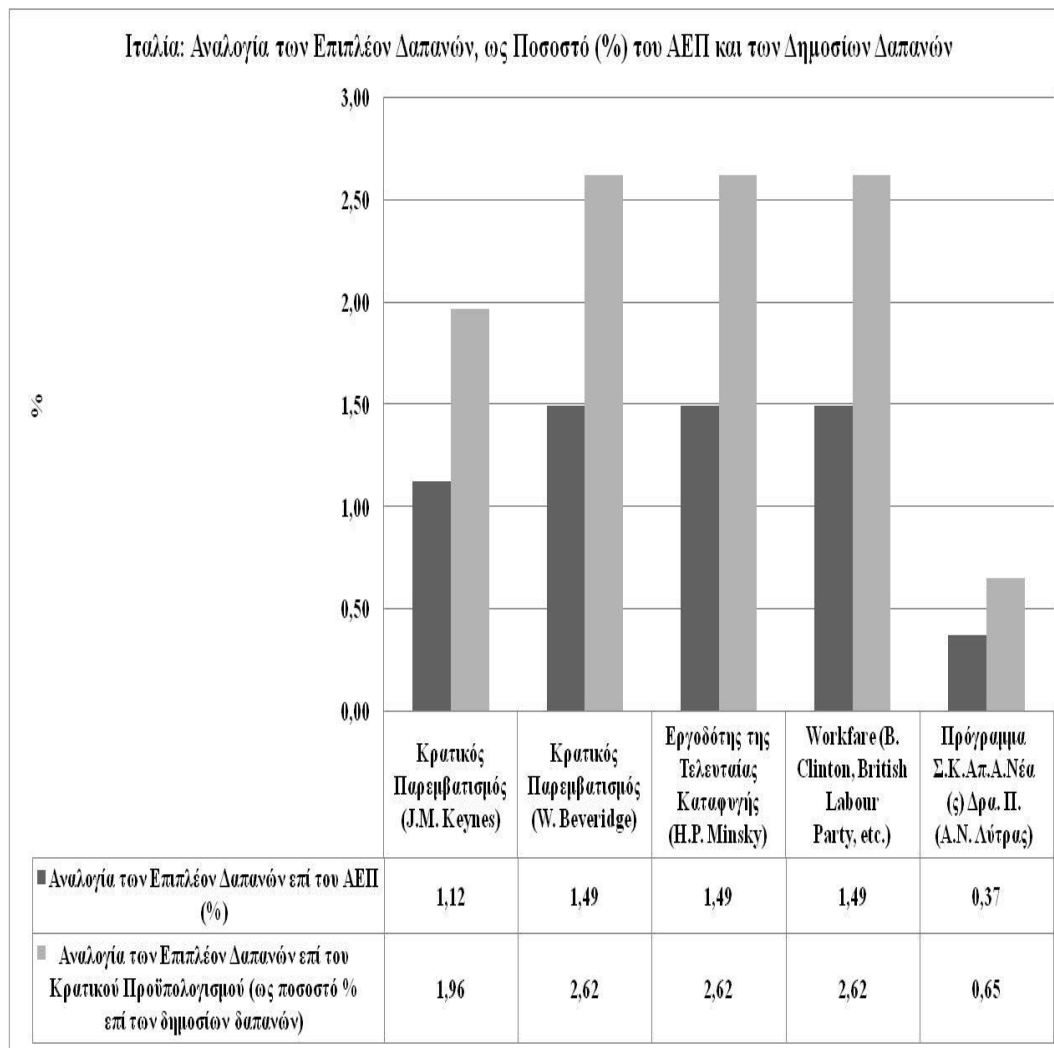
⁵³ G. Picot & A. Tassinari, *All of one kind? Labour market reforms under austerity in Italy and Spain*, *Socio-Economic Review*, 2017, 15 (2), 461-482, σ. 475.

Επιπλέον, με βάση τον IMF, η Ιταλία βρισκόταν το 2016 στην όγδοη θέση παγκοσμίως όσον αφορά το ΑΕΠ, το οποίο ήταν 1.852.500.000.000 USD. Τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού της ήταν 990.000.000 USD, ενώ τα έξοδά της ήταν 1.055.000.000.000 USD, με ένα ιδιαίτερα μεγάλο έλλειμμα 65.000.000.000 USD. Το ατομικό μισθολογικό κόστος υπολογίζεται σε 600 USD το μήνα, ενώ το λειτουργικό κόστος υπολογίζεται στο ένα τρίτο του μικτού μισθολογικού κόστους.

Εφαρμογή των μοντέλων καταπολέμησης της ανεργίας

Γράφημα 1: Οι μετρήσεις, ανάλογα με τις πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας.

Γράφημα 2: Οι αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού.

Σύμφωνα με τον κρατικό παρεμβατισμό του Keynes, θα πρέπει να δημιουργηθούν 251.881 νέες επιχειρήσεις, οι οποίες θα απορροφήσουν τους 2.879.000 ανέργους. Το ατομικό μισθολογικό κόστος θα είναι 7200 USD, ενώ το συνολικό ποσό των κρατικών δαπανών θα είναι 20.728.800.000 USD. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω αφορολογήτου θα είναι 2.072.880.000 USD. Η αναλογία των δαπανών επί του ΑΕΠ είναι στο 1,12 % και επί του κρατικού προϋπολογισμού στο 1,96%.

Το μοντέλο του Keynes θέτει ως προαπαιτούμενο την απόλυτη δημοσιονομική κυριαρχία του εθνικού κράτους, ενώ δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε

χώρες, οι οποίες συμμετέχουν σε ολοκληρώσεις με κοινό νόμισμα και συνθήκες δημοσιονομικής πειθαρχίας. Επομένως, είναι αδύνατη η εφαρμογή της συγκεκριμένης πολιτικής στην περίπτωση της Ιταλίας, εφόσον συμμετέχει στην ΕΕ και δεν μπορεί να διαχειρίζεται πλήρως όλα τα δημοσιονομικά εργαλεία. Επιπλέον, η δημόσια χρηματοδότηση που προβλέπει η συγκεκριμένη πολιτική θα είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση του ελλείμματος της χώρας, το οποίο είναι ήδη αρκετά υψηλό (9,7%).

Στο υπόδειγμα του Beveridge, είναι απαραίτητη η δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων, αλλά και νέων θέσεων μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να δημιουργηθούν 125.941 νέες επιχειρήσεις και 1.439.500 επιπλέον θέσεις στο δημόσιο. Το μικτό μισθολογικό κόστος για τον κάθε άνεργο θα είναι 7200 USD και το λειτουργικό κόστος 2400 USD για τον κάθε εργαζόμενο. Έτσι, οι συνολικές κρατικές δαπάνες που απαιτούνται υπολογίζονται στα 27.638.400.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις είναι 2.072.880.000 USD. Όσον αφορά στην αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ και επί του κρατικού προϋπολογισμού, τα ποσοστά αυτά αυξάνονται λόγω του λειτουργικού κόστους κι έτσι φτάνουν στο 1,49% και 2,62% αντίστοιχα.

Το εν λόγω μοντέλο στηρίζεται στη δημόσια χρηματοδότηση με την αύξηση της άμεσης και έμμεσης φορολογίας. Στην Ιταλία, ωστόσο, όπου υφίσταται οικονομική κρίση, μια αύξηση της ήδη υψηλής φορολογίας θα είναι δύσκολη και θα αποτελέσει εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη.

Το μοντέλο «Εργοδότης της τελευταίας καταφυγής» του Minsky προϋποθέτει πως το κράτος θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας όπου θα απορροφηθούν όλοι οι άνεργοι με σταθερό μισθό. Συνεπώς, θα πρέπει να δημιουργηθούν 2.879.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο με ατομικό μισθολογικό κόστος 7200 USD ετησίως και λειτουργικό κόστος 2400 USD. Συνολικά, επομένως, απαιτούνται 27.638.400.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις θα είναι 2.072.880.000 USD. Το ποσοστό των δαπανών επί του ΑΕΠ θα είναι 1,49% και 2,62% επί του κρατικού προϋπολογισμού.

Για τη χρηματοδότηση των ανέργων, το κράτος εκδίδει νομισματική μάζα ή εκδίδει κρατικά ομόλογα με χαμηλά επιτόκια ανάλογα με το κόστος του προγράμματος. Στην περίπτωση της Ιταλίας, τόσο η έκδοση νομισματικής μάζας όσο και η έκδοση κρατικών ομολόγων δεν μπορούν να εφαρμοστούν από τη στιγμή που δεν έχει πλήρη κυριαρχία επί της δημοσιονομικής πολιτικής, ενώ υπεύθυνη για την έκδοση νομίσματος στην Ευρωζώνη είναι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα του Κλίντον και των Νέων Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο, απαιτούνται 125.941 νέες επιχειρήσεις και 1.439.500 επιπλέον θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Για τον κάθε άνεργο χρειάζονται 7200 USD το χρόνο και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος, ανά εργαζόμενο. Έτσι, το συνολικό ποσό που απαιτείται για την απασχόληση όλων των ανέργων ανέρχεται στα 27.638.400.000 USD και οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω αφορολόγητου είναι 2.072.880.000 USD. Η αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ αντιστοιχεί σε 1,49% και επί των κρατικών δαπανών σε 2,62%.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα για την καταπολέμηση της ανεργίας και της φτώχειας, το οποίο απαιτεί κρατική χρηματοδότηση. Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αυτό είναι πολύ δύσκολο να γίνει στην περίπτωση της Ιταλίας, όπου οι οικονομικές της δυνατότητες είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

Το Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π. αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση για την ενίσχυση της απασχόλησης. Οι άνεργοι κατά τη διάρκεια του προγράμματος εργάζονται ως αυτόνομοι εργαζόμενοι, ενώ η χρηματοδότηση του προγράμματος πραγματοποιείται αρχικά από του κατόχους του αποθέματος και στη συνέχεια από τους πολίτες-καταναλωτές, οι οποίοι αγοράζουν τις υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, στην Ιταλία οι 2.879.000 άνεργοι, οι οποίοι θα αποτελέσουν τους ωφελούμενους του προγράμματος αναμένεται να απασχοληθούν ως αυτόνομοι εργαζόμενοι. Όσον αφορά τις επιπλέον κρατικές δαπάνες, αυτές υπολογίζονται στα 6.909.600.000 USD, ποσό που είναι ιδιαίτερα χαμηλότερο συγκριτικά με τα

υπόλοιπα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας. Οι επιπλέον χρηματικές παροχές προς τους ωφελούμενους, οι οποίες όμως δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, ανέρχονται στα 1.209.180.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις φτάνουν στα 690.960.000 USD. Το ποσοστό των δαπανών τόσο επί του ΑΕΠ όσο και επί του κρατικού προϋπολογισμού είναι σαφώς μειωμένο σε σχέση με τα προηγούμενα μοντέλα και ανέρχεται αντίστοιχα σε 0,37% και 0,65%. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, το Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π. εμφανίζεται ως η καταλληλότερη πολιτική επιλογή να εφαρμοστεί για την ενίσχυση της απασχόλησης στην Ιταλία. Σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και λιτότητας, οι οποίες επικρατούν στη χώρα, προσφέρει μια εναλλακτική λύση, αφού στηρίζεται κατά βάση σε ιδιωτικούς πόρους και επιβαρύνει πολύ λιγότερο το κράτος σε σχέση με τις υπόλοιπες πολιτικές. Το μικρό ποσοστό των κρατικών δαπανών που απαιτείται την καθιστά σε κάθε περίπτωση μια άκρως υλοποιήσιμη επιλογή. Η πιθανή εφαρμογή του, συνεπώς, θα μπορούσε να έχει σημαντικά αποτελέσματα όσον αφορά τη μείωση των ποσοστών ανεργίας, ενώ παράλληλα η ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης θα συμβάλλει στον περιορισμό της μισθωτής εργασίας.

Βιβλιογραφία-Πηγές

European Parliament, The Social and Employment Situation in Italy, 2014, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/518757/IPOL-EMPL_NT\(2014\)518757_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/518757/IPOL-EMPL_NT(2014)518757_EN.pdf) .

Pastore, F. (2012), Youth Unemployment in Italy at the Time of the New Great Depression, Friederich Ebert Stiftung Study.

Picot, G. & Tassinari, A. (2017), “All of one kind? Labour market reforms under austerity in Italy and Spain”, *Socio-Economic Review*, 15 (2), 461-482.

Γεωργία Καραλή

Η καταπολέμηση της ανεργίας

στην εποχή της κρίσης

Η ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΛΛΑΝΔΙΑ

1 Εισαγωγικά στοιχεία για την Ολλανδία

Η πλειονότητα των πολιτών των αναπτυγμένων χωρών ανήκει στους μισθωτούς εργαζόμενους. Στα σύγχρονα καπιταλιστικά κράτη επικρατεί όλο και περισσότερο μια μειονότητα ισχυρών εργοδοτών, ή επιχειρηματιών - εργοδοτών, οι οποίοι συγκεντρώνουν στα χέρια τους τη συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων όπου εργάζεται ένας πολύ μεγάλος αριθμός μισθωτών εργατών. Κατά αυτό τον τρόπο οι εργοδότες έχουν τη δυνατότητα να ορίσουν τις συνθήκες της απασχόλησης, τις εργασιακές συνθήκες και το εισόδημα των μισθωτών. Αυτή η συνθήκη επικρατεί και στην Ολλανδία, εφόσον ανήκει στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

Στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν οι προτάσεις πέντε θεωρητικών μοντέλων για την καταπολέμηση της ανεργίας στο παράδειγμα της Ολλανδίας. Τα θεωρητικά μοντέλα είναι τα εξής: η θεωρία του J.M. Keynes, η θεωρία του Beveridge, η θεωρία του Hyman P. Minsky, το Πρόγραμμα των Εργατικών για την ανεργία στο Ηνωμένο Βασίλειο και του Bill Clinton στις Η.Π.Α. και τέλος το Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς) Δρα.Π. του Α. Λύτρα.

Προκειμένου να μελετηθεί η πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών μοντέλων, λαμβάνονται υπόψη: ο συνολικός αριθμός των ανέργων, το μικτό μισθολογικό κόστος (7200 USD για ένα χρόνο), το λειτουργικό κόστος (2400 USD για ένα χρόνο), ο μέσος αριθμός των επιχειρήσεων στη χώρα, η αναλογία των επιπλέον δαπανών ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ και τέλος η αναλογία των επιπλέον δημοσίων δαπανών ως ποσοστό (%) του Κρατικού Προϋπολογισμού.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως ο αριθμός των ανέργων στην Ολλανδία για το 2016 υπολογίζεται βάσει των μετρήσεων του ILO σε 557.000. Δηλαδή με

πληθυσμό 16.854.000 το ποσοστό ανεργίας στην Ολλανδία ανέρχεται στο 6,9%, ένα χαμηλό ποσοστό σε σύγκριση με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των μεσογειακών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα όπου η ανεργία αγγίζει το 26%. Σύμφωνα με τον IMF το ΑΕΠ της Ολλανδίας είναι στα 769.930.000.000 USD ενώ τα έξοδα βάσει του κρατικού προϋπολογισμού είναι 410.400.000.000 USD. Το μικτό μισθολογικό κόστος είναι 7200 USD το χρόνο και το λειτουργικό κόστος 2400 USD το χρόνο. Το μέσο μέγεθος της επιχείρησης υπολογίζεται στα 21,71.

2 Οι προϋπολογισμοί για την απασχόληση των ανέργων στην Ολλανδία σύμφωνα με τα πέντε θεωρητικά μοντέλα

Ο Keynes προτείνει τον κρατικό παρεμβατισμό, ο οποίος θα ενδυναμώσει την κατανάλωση και τις επενδύσεις που θα συμβάλλουν στο επίπεδο της απασχόλησης. Προτείνοντας τον κρατικό δανεισμό και την κοπή νέου νομίσματος επιχειρεί μέσω της ενίσχυσης της οικονομίας να αντιμετωπίσει την ανεργία. Η σταθεροποίηση της οικονομίας σύμφωνα με την Κεϋνσιανή θεωρία, «επιτυγχάνεται μέσα από την κυβερνητική παρέμβαση και όχι μέσω της ελεύθερης αγοράς που δεν διαθέτει αυτό - ισορροπητικούς μηχανισμούς που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην πλήρη απασχόληση»⁵⁴. Η πλήρης απασχόληση και η σταθερότητα των τιμών θα προκύψει λόγω της κρατικής παρέμβασης η οποία είναι απαραίτητη για τη ρύθμιση της ανόδου και της καθόδου των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Για την εφαρμογή του προγράμματος του Keynes, είναι απαραίτητη η δημιουργία νέων επιχειρήσεων για την απασχόληση των ανέργων. Πιο συγκεκριμένα, χρειάζονται 25.656 νέες επιχειρήσεις, χωρίς όμως να χρειάζονται επιπλέον θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Το μικτό ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως είναι 7200 USD. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες εκτιμώνται στα

⁵⁴ Jahan, S., Mahmud, A.S. and Papageorgiou, C., 2014. What is Keynesian economics. *Finance & Development*, 51(3), pp.53-54, σελ.53.

4.010.400.000, ενώ δεν προβλέπονται επιπλέον χρηματικές παροχές προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου υπολογίζονται στα 401.040.000.

Στην περίπτωση της εφαρμογής του προγράμματος του Beveridge, του οποίου η θεωρία για την καταπολέμηση της ανεργίας βασίζεται επίσης στον κρατικό παρεμβατισμό, απαιτείται και πάλι η δημιουργία νέων επιχειρήσεων, αλλά πολύ λιγότερες σε σχέση με όσες προέβλεπε η Κεϋνσιανή θεωρία, για την ακρίβεια οι μισές. Δηλαδή ο αριθμός των απαιτούμενων νέων επιχειρήσεων είναι 12.828. Χρειάζονται όμως και 278.500 επιπλέον θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως είναι και πάλι 7200 USD ενώ το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο είναι 2.400 USD. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες σε σχέση με την Κεϋνσιανή θεωρία είναι περισσότερες, δηλαδή 5.347.200.000. Δεν προβλέπονται επιπλέον χρηματικές παροχές προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι και πάλι στα 401.040.000.

Ο Minsky θεωρεί πως η κινητικότητα στην αγορά εξασφαλίζεται κυρίως μέσω των πρωτοβουλιών του ιδιωτικού τομέα. Αναγνωρίζει όμως το γεγονός ότι η ελεύθερη αγορά δεν μπορεί να εξασφαλίσει εξ ολοκλήρου την πλήρη απασχόληση. Όταν ο ιδιωτικός τομέας παρουσιάζει κάποια ύφεση και δεν αναζητά μεγάλο ποσοστό εργατικού δυναμικού ώστε να καλύψει τη ζήτηση για εργασία, το κράτος αναλαμβάνει το ρόλο της κάλυψης δημιουργώντας τις απαραίτητες θέσεις. Το κράτος, είναι ο εργοδότης της “τελευταίας καταφυγής”. Το έργο του Minsky επικεντρώνεται στην αναζήτηση και εύρεση ενός τρόπου δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Ο Minsky με τη θεωρία του δεν προτείνει τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων για την απασχόληση των ανέργων. Απαιτεί όμως 557.000 επιπλέον θέσεις

μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως είναι και πάλι 7200 USD και το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο είναι 2.400 USD. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες είναι όπως και στον Beveridge 5.347.200.000, ενώ και πάλι δεν προβλέπονται επιπλέον χρηματικές παροχές προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι στα 401.040.000.

Το Πρόγραμμα Workfare των Εργατικών του Ηνωμένου Βασιλείου⁵⁵ και του Clinton στις Η.Π.Α.⁵⁶, εστιάζουν περισσότερο στην απασχόληση των ανέργων από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Επειδή όμως ενδέχεται ο ιδιωτικός τομέας να μην έχει τη δυνατότητα προσφοράς θέσεων εργασίας προς όλους τους ανέργους που βρίσκονται στο πρόγραμμα, υπάρχει η εναλλακτική παροχής θέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου και αμοιβής, στο δημόσιο τομέα υπό την κρατική υποστήριξη. Όπως και ο Beveridge το πρόγραμμα Workfare, χρειάζεται τη δημιουργία 12.828 απαιτούμενων νέων επιχειρήσεων. Χρειάζεται επίσης, 278.500 επιπλέον θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο.

Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως είναι και πάλι 7200 USD ενώ το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο είναι 2.400 USD. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες θα χρειαστεί να είναι 5.347.200.000. Δεν προβλέπονται επιπλέον χρηματικές παροχές προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι στα 401.040.000.

Το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς)⁵⁷ του Α. Λύτρα δεν στηρίζεται στις χρηματοδοτικές ικανότητες του κράτους ιδιαίτερα όταν αυτές είναι αδύναμες. Αναγνωρίζοντας πως σε συνθήκες ασθενούς δημόσιας χρηματοδότησης η ανεργία είναι δύσκολο να αντιμετωπιστεί, το πρόγραμμα επιδιώκει την αύξηση της απασχόλησης εστιάζοντας στην ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης. Η τοπική αυτοδιοίκηση θα είναι αυτή που θα συντονίσει το μηχανισμό αλληλεπίδρασης

⁵⁵ Έχει ως στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και των μακροχρόνια ανέργων.

⁵⁶ Βασικός προσανατολισμός η εκπαίδευση των ανέργων.

⁵⁷ Υποστηρίζει την αυτοτελή εργασιακή κινητοποίηση του ανέργου σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση.

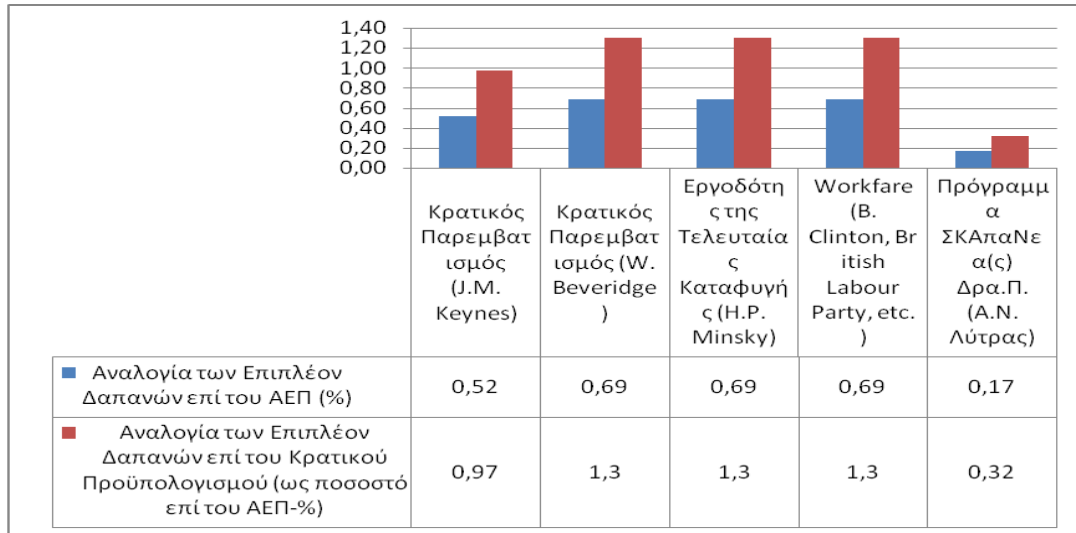
ανάμεσα στους ανέργους που διατίθενται να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και σε όσους έχουν ανάγκη τις συγκεκριμένες υπηρεσίες.

Το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς) είναι αυτό που έχει τις μικρότερες οικονομικές απαιτήσεις από τα πέντε. Δεν απαιτεί τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά ούτε και επιπλέον θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο, εφόσον όπως ήδη αναφέρθηκε στηρίζεται στην αυτοαπασχόληση. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως θα είναι στα 6.000 USD. Το ποσό που εκτιμάται πως θα χρειαστεί για τις επιπλέον κρατικές δαπάνες είναι 1.336.800.000. Επίσης θα υπάρξει το ποσό των 233.940.000 ως επιπλέον χρηματικές παροχές προς τους ωφελούμενους που δεν θα επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Τέλος, οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου θα αγγίζουν το ποσό των 133.680.000. Στη συνέχεια ακολουθεί πίνακας με τους προϋπολογισμούς για την απασχόληση των ανέργων το 2016 στην Ολλανδία.

Πίνακας με τους προϋπολογισμούς για την απασχόληση των ανέργων το 2016 στην Ολλανδία (σε USD)

Πίνακας με τις αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού στην Ολλανδία

Στον παραπάνω πίνακα έχουν υπολογιστεί οι αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού, ανάλογα με την κάθε θεωρία, στην Ολλανδία. Όπως φαίνεται, στην περίπτωση του Κρατικού Παρεμβατισμού του Keynes, η αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ είναι 0,52 και η αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού είναι 0,97. Στις περιπτώσεις του Κρατικού Παρεμβατισμού του Beveridge, του Εργοδότη της Τελευταίας Καταφυγής του Minsky και του προγράμματος Workfare των Εργατικών του H.B. και Clinton οι αναλογίες είναι λίγο υψηλότερες σε σχέση με το πρόγραμμα του Keynes, με 0,69 στην αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ και 1,3 στην αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού. Τέλος τα χαμηλότερα με αισθητή διαφορά ποσοστά στις αναλογίες, παρουσιάζει το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς) του Α. Λύτρα, το οποίο χρειάζεται μόλις 0,17 αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ και 0,32 αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού.

7 Προτεινόμενο μοντέλο για την καταπολέμηση της ανεργίας στην Ολλανδία

Η Ολλανδία αποτελεί μια αναπτυγμένη και οικονομικά ισχυρή χώρα που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ποσοστό της ανεργίας στη χώρα είναι πολύ χαμηλό, όμως έχει παρατηρηθεί πως η μερική απασχόληση έχει ανθίσει ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Σε διάγραμμα για τη μερική απασχόληση σε επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ⁵⁸, από το 1983 ως το 2007, αναλύεται πως το 1983 στην Ολλανδία οι μερικώς απασχολούμενοι αποτελούσαν το 18,5% και ακολουθεί έντονα αυξητική τάση μέχρι το 2007 που το ποσοστό φτάνει στο 36,1%. Οι λιγότερες ώρες απασχόλησης έχουν ως αντίκτυπο τις χαμηλές αμοιβές και την ανασφάλεια σε σχέση με την εργασία. Είναι γεγονός πως παρατηρείται η συνεχόμενη αύξηση της μισθωτής εργασίας και ταυτόχρονα το μειωμένο κόστος εργασίας, στις χώρες όπου υπάρχει μεγάλο ποσοστό μερικώς απασχολούμενων, όπως η Ολλανδία. «Οι μάζες ιδίως των νεοεισερχόμενων μισθωτών είναι οι ολοένα πιο επισφαλείς φορείς της φθηνής εργασίας»⁵⁹. Η αυτοαπασχόληση λοιπόν μπορεί να είναι η καλύτερη λύση για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος. Η αυτοαπασχόληση θα μπορούσε να εδραιωθεί ως τρόπος εργασίας με την δοκιμαστική εφαρμογή του προγράμματος Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς), το οποίο και προτείνω για την απορρόφηση των ανέργων στην Ολλανδία.

Το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς), είναι το μοναδικό πρόγραμμα από τα πέντε το οποίο απαιτεί τόσο χαμηλή χρηματοδότηση, και φέρνει τα επιθυμητά αποτελέσματα στην απορρόφηση των ανέργων, επομένως είναι το ευκολότερο στην εφαρμογή. Ταυτόχρονα αν υποθέσουμε πως το βάρος της επιτυχίας του πέφτει στην σωστή και ομαλή λειτουργία της αυτοδιοίκησης και η Ολλανδία είναι μία χώρα όπου λειτουργεί αποτελεσματικά η αυτοδιοίκηση, τότε η εφαρμογή του θα ήταν επιτυχής.

⁵⁸ Λύτρας, Α., *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήση, 2016, σ.221.

⁵⁹ Λύτρας, Α., *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήση, 2016, σ.303.

Η Ολλανδία είναι μια χώρα που ανήκει στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες. Είναι μια ισχυρή οικονομία, αλλά όπως προαναφέρθηκε οι εργασιακές συνθήκες έχουν εμφανίσει έντονα σημάδια ανισότητας. Ένα σύστημα που σχετίζεται με τον προγραμματισμό της εργασίας και προωθεί την αυτοδιάθεση όπως το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς), μπορεί να ορίσει εκ νέου τις γενικότερες συνθήκες εργασίας και μαζί με την αποτελεσματική καταπολέμηση της ανεργίας να αντιμετωπίσει και τις οξείες περιπτώσεις ανισότητας.

Βιβλιογραφία

Λύτρας, Α. (2016). *Η Μισθωτή Εργασία στην Κοινωνική Οργάνωση*, Αθήνα: Παπαζήση.

Brodkin, E. (2008). Inclusion, Commodification or what? Πρακτικά συνεδρίου από 25ο Centre for Labour Market Research που διεξήχθη σε Denmark. Φορέας διεξαγωγής Aalborg University.

Cynthia A. Bailey, *Workfare and Involuntary Servitude--What You Wanted to Know But Were Afraid to Ask*, 15 B.C. Third World L.J. 285 (1995), <http://lawdigitalcommons.bc.edu/twlj/vol15/iss2/2>.

Jahan, S., Mahmud, A.S. and Papageorgiou, C., 2014. What is Keynesian economics. *Finance & Development*, 51(3), pp.53-54.

Σπύρος Κεραμάς

Η καταπολέμηση της ανεργίας
στην εποχή της κρίσης
Η περίπτωση της Γαλλίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την νεοσυντηρητική στροφή που πραγματοποιήθηκε την δεκαετία του 1980 στις καπιταλιστικές μητροπόλεις του Δυτικού κόσμου (στροφή που πολιτικά επικυρώθηκε με τις εκλογικές νίκες των Ronald Reagan και Margaret Thatcher σε ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία, αντίστοιχα), κατέστη σαφές ότι οι κοινωνικές και οικονομικές σταθερές της «Χρυσής Τριαντακονταετίας» έφταναν στο τέλος τους. Το κατεξοχήν θεμέλιο της μεταπολεμικής κοινωνικής ειρήνης, δηλαδή η διασφάλιση πλήρους απασχόλησης για το σύνολο του πληθυσμού, τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Με το βάρος πλέον να πέφτει στην «δημοσιονομική πειθαρχία» και στην «βελτίωση της ανταγωνιστικότητας», η ανεργία άρχισε να αποκτά επίμονα χαρακτηριστικά: δεν ήταν πλέον το συγκυριακό φαινόμενο των διακυμάνσεων του οικονομικού κύκλου, αλλά δομικό στοιχείο της νέας οικονομίας, και μάλιστα κατόπιν συνειδητού πολιτικού σχεδιασμού.

Με δεδομένο το παραπάνω πλαίσιο, στην παρούσα εργασία, θα επιχειρήσουμε να δοκιμάσουμε τέσσερα μοντέλα καταπολέμησης της ανεργίας στην περίπτωση της Γαλλίας. Πιο συγκεκριμένα θα εξετάσουμε τις προϋποθέσεις αλλά και τις συνέπειες της εφαρμογής α) της κεϋνσιανής οικονομικής πολιτικής, β) του προγράμματος Minsky, γ) της πολιτικής των Εργατικών της Μεγάλης Βρετανίας και του Κλίντον στις ΗΠΑ, δ) του προγράμματος ΣΠΑΠΑΝΕΑΣ του Ανδρέα Λύτρα.

Σκοπός της εργασίας είναι η κριτική αξιολόγηση των προγραμμάτων ως προς την δυνατότητά τους να συμβάλλουν στην άμεση απορρόφηση των ανέργων σε δομές απασχόλησης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τέσσερις παραμέτρους: α) τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής δομής της Γαλλίας, β) τους περιορισμούς στην

άσκηση αυτόνομης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, γ) το κόστος της εφαρμογής και δ) τις τυχόν λανθάνουσες συνέπειες του κάθε υποδείγματος.

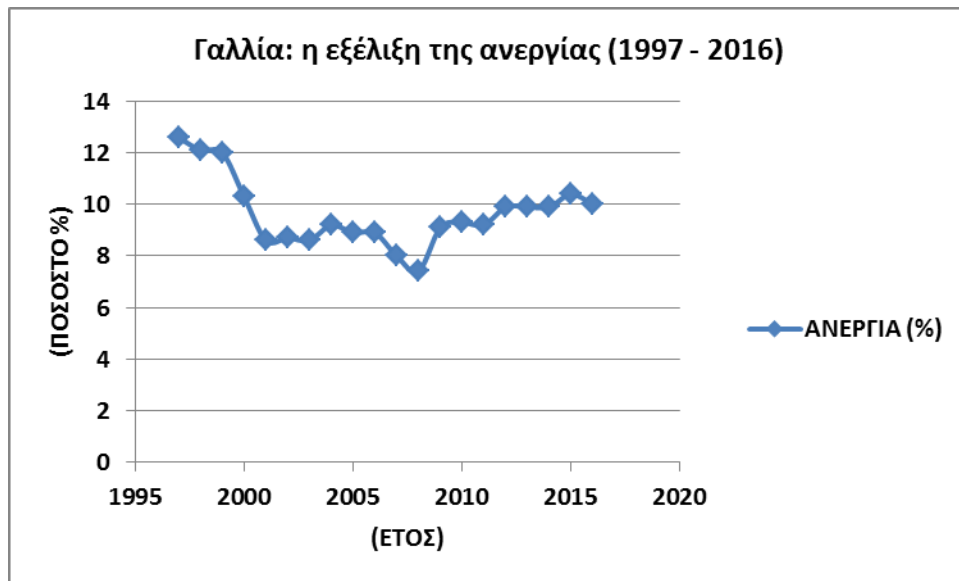
Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η προσέγγισή μας θα επιχειρήσει να επισημάνει τον ρόλο των πολιτικών καταπολέμησης της ανεργίας, ως πολιτικών ελέγχου και διαχείρισης του πλεονάζοντος πληθυσμού, ιδιαίτερα με τη μορφή της «ανακύκλωσης» που φαίνεται να καθίσταται κυρίαρχη στις μέρες μας.

A. Το ιστορικό πλαίσιο: 1980 – 2010, η άνοδος του νεοφιλελευθερισμού

Δεν θα ήταν άτοπο να ορίσουμε ως αφετηρία της περιόδου που διανύουμε την δεκαετία του 1980. Αυτές οι τρεις δεκαετίες που έχουν μεσολάβήσει έχουν χαρακτηριστεί από πολλούς κοινωνικούς και πολιτικούς στοχαστές ως μια περίοδος κατά την οποία ο νεοφιλελευθερισμός καθίσταται η κυρίαρχη πολιτική και οικονομική αντίληψη (Λύτρας 2004: 17).

Στο πλαίσιο των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, οι κυβερνητικές παρεμβάσεις δεν έχουν πλέον ως στόχο την επίτευξη πλήρους απασχόλησης, αλλά την ενίσχυση της «ανταγωνιστικότητας» και την «δημοσιονομική ισορροπία ή πειθαρχία», στόχοι που συνήθως επιτυγχάνονται εις βάρος της εργασίας και των φορέων της. Ενώ κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες η εφαρμογή των κεννσιανών οικονομικών πολιτικών είχε οδηγήσει σε μια ριζική μείωση της ανεργίας, η επάνοδος στον φιλελευθερισμό των αγορών είχε ως αποτέλεσμα μια απότομη και σταθερή αύξηση του άνεργου πληθυσμού. Η ανεργία από ένα συγκυριακό φαινόμενο, που ακολουθούσε τις αυξομειώσεις του οικονομικού κύκλου, μετετράπη σε δομικό χαρακτηριστικό του καπιταλισμού (Γκίμπης 2016: 14). Η πεποίθηση σύμφωνα με την οποία, η ανεργία θα απορροφηθεί από την επερχόμενη οικονομική μεγέθυνση δεν φάνηκε να επιβεβαιώνεται.

Η σταθερότητα των ποσοστών ανεργίας, κατά την περίοδο αυτή, αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα, για την περίπτωση της Γαλλίας:

Η ανώτερη τιμή για την εικοσαετία 1995 – 2015 φτάνει στο 12% το 1997, ενώ παρά την πτωτική τάση που παρατηρείται για σχεδόν μια πενταετία, στη συνέχεια το ποσοστό ανεργίας κυμαίνεται σταθερά από 8% έως 10% για παραπάνω από μια δεκαπενταετία.

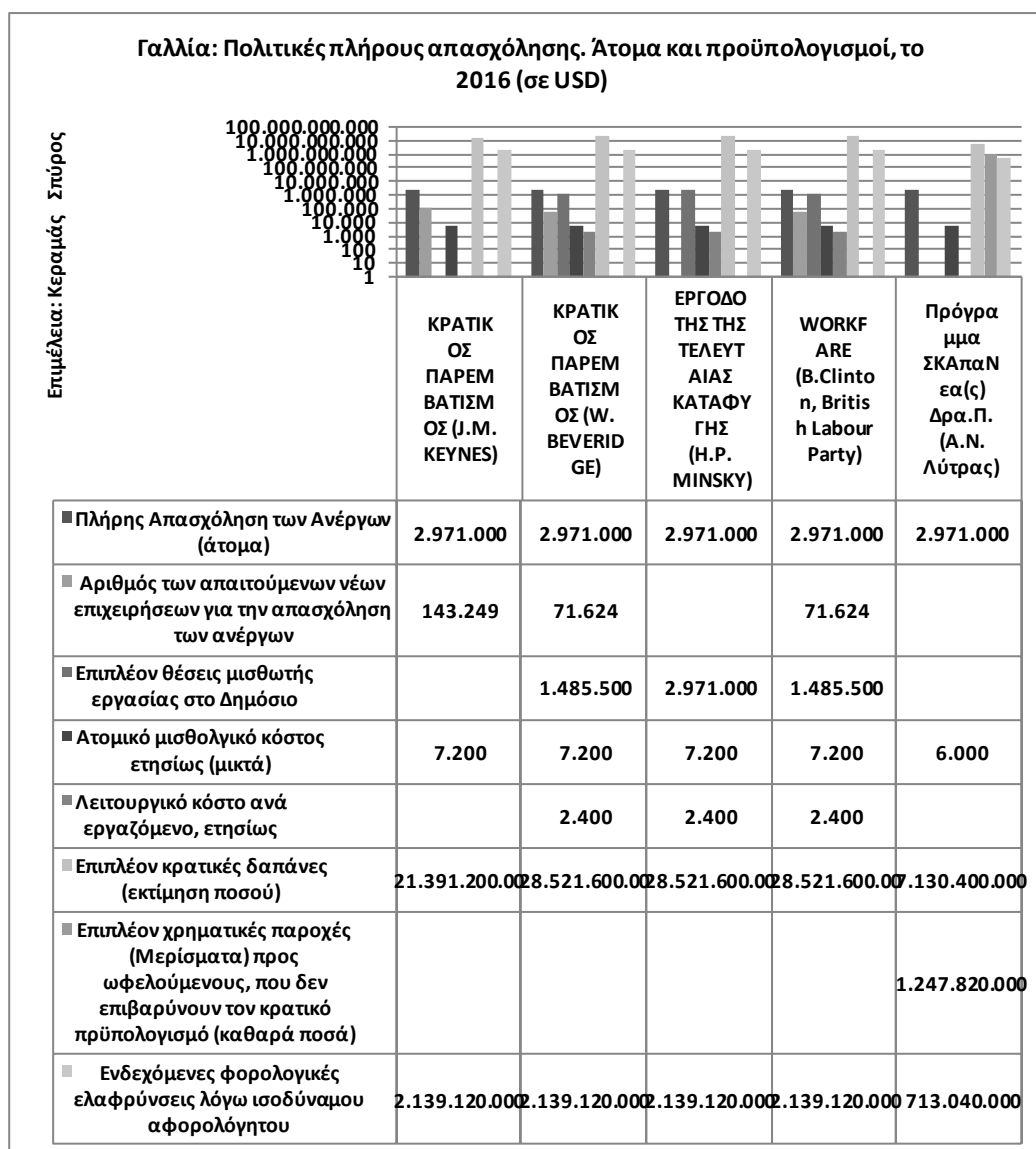
Παράλληλα την ίδια εποχή μεταβάλλεται ριζικά η κατανομή των εισοδημάτων. Σύμφωνα με τον Thomas Piketty, ενώ μετά τους δύο παγκοσμίους πολέμους ακολούθησε μια διαδικασία περιορισμού των ανισοτήτων, από τις δεκαετίες του 1970 – 1980, οι εισοδηματικές ανισότητες βρίσκονται και πάλι σε έντονη άνοδο (Piketty 2014: 295) στην πλειονότητα των χωρών του Δυτικού κόσμου. Η δομή των ανισοτήτων το 2010 ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, τείνει ξανά σε μια μορφή αντίστοιχη με εκείνη που επικρατούσε πριν το 1914, η οποία θεωρείται η πιο ακραία κατανομή εισοδημάτων της νεωτερικής εποχής. Ενδεικτικά, κατά τα λεγόμενα του Γάλλου οικονομολόγου, στις ΗΠΑ, κατά την περίοδο 1977 – 2007 «οι πλουσιότεροι του 10% ιδιοποιήθηκαν τα τρία τέταρτα της μεγέθυνσης, από μόνοι τους οι πλουσιότεροι του 1% απορρόφησαν σχεδόν το 60% της συνολικής μεγέθυνσης του αμερικάνικου εθνικού εισοδήματος... για τους υπόλοιπους του 90% ο ρυθμός μεγέθυνσης του μέσου εισοδήματός τους περιορίστηκε έτσι σε λιγότερο από 0,5% το χρόνο» (2014: 366).

Έτσι λοιπόν, τρία φαίνεται να είναι τα βασικά γνωρίσματα της περιόδου την οποία διανύουμε, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής και πολιτικών απασχόλησης: α) η εγκατάλειψη των πολιτικών πλήρους απασχόλησης, β) η σταθερότητα των ποσοστών ανεργίας και γ) η ανισομερής κατανομή του πλούτου, με το 10% (και ιδιαίτερα το 1%) του πληθυσμού να εμφανίζονται ακόμα πιο ενισχυμένα στις σχετικές μετρήσεις.

Προκύπτει λοιπόν το εξής ερώτημα: *γιατί, μια κοινωνία, που έχει αποκηρύξει τον στόχο της πλήρους απασχόλησης εκπονεί εντούτοις προγράμματα αντιμετώπισης της ανεργίας⁶⁰*; Μέσα από την διαχείριση και την επεξεργασία των υποδειγμάτων καταπολέμησης της ανεργίας που θα ακολουθήσει, θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα.

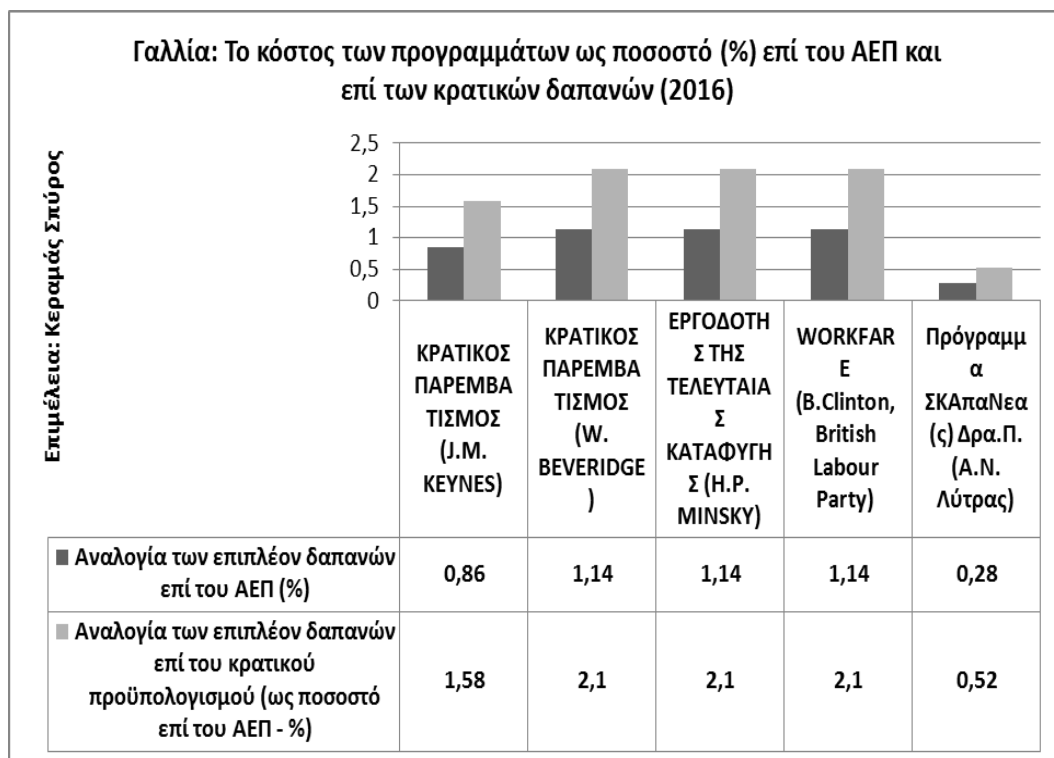
⁶⁰Η αποκήρυξη αυτή δεν είναι προϊόν θεωρητικής διαπίστωσης, αλλά δημόσιας ομολογίας. Έτσι, για παράδειγμα, ο Gordon Brown δήλωνε το 1998, πως «η απάντηση στον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η εξασφάλιση οικονομικών ευκαιριών» (Levitas 2004: 230), ενώ δύο χρόνια νωρίτερα ο Tony Blair, έθετε ως κεντρικό στόχο της πολιτικής του την δημιουργία «ευκαιριών για όλους» (2004: 236). Η πολιτική των ευκαιριών, ωστόσο, προϋποθέτει εξ ορισμού σπανιότητα θέσεων, δηλαδή μια αναντιστοιχία ανάμεσα στον αριθμό των θέσεων και στον αριθμό των υποψηφίων, γεγονός που αναπόφευκτα διαμορφώνει μια κατάσταση «νικητών και ηττημένων».

Β. Οι μετρήσεις ανάλογα με το υπόδειγμα⁶¹

Πίνακας 1.

⁶¹ Οι μετρήσεις έγιναν με βάση τα εξής στοιχεία: Το γαλλικό ΑΕΠ για το 2016 εκτιμάται στα 2,488 (τρισεκατομμύρια USD), ενώ οι κρατικές δαπάνες φτάνουν τα 1,351 (τρισεκατομμύρια USD). Η Γαλλία έχει 66 εκατομμύρια πληθυσμό και εργατικό δυναμικό 29,818 (εκατομμύρια), με έντονη ταξική πόλωση καθώς η μεγαλύτερη μάζα αποτελείται από μισθωτούς (23.328,1εκ.) ενώ οι εργοδότες αγγίζουν τα 1127,2 εκ. Το μέσο μέγεθος των γαλλικών επιχειρήσεων είναι 20, 69 εργαζόμενοι. Πηγή: ILO.

Πίνακας 2.

Γ. Εκτίμηση των δεδομένων

Γ1: Οι δαπάνες

Το επίπεδο των δαπανών είναι σε άμεση συνάρτηση με το είδος της απασχόλησης που προβλέπει το κάθε υπόδειγμα, αλλά και με τυχόν συνοδευτικά μέτρα, όπως είναι η εκπαίδευση του υποψήφιου εργαζόμενου μέσω προγραμμάτων κατάρτισης. Οι υψηλότερες δαπάνες παρατηρούνται στα τέσσερα υποδείγματα που απαιτούν αποκλειστικά **θέσεις μισθωτής εργασίας**, είτε στο δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα, είτε σε ένα συνδυασμό αυτών των δύο (όπως προβλέπει, για παράδειγμα, το πρόγραμμα Beveridge και των Εργατικών). Οι πολιτικές δηλαδή των Keynes, Beveridge, Minsky και των προγραμμάτων Workfare των Εργατικών και του Clinton είναι αυτές που εμφανίζουν το μεγαλύτερο κόστος χρηματοδότησης (Πίνακας 1).

Η κεννσιανή πολιτική διαφοροποιείται ως ένα βαθμό, καθώς από τη στιγμή που δεν περιλαμβάνει θέσεις εργασίας στο δημόσιο, δεν υπάρχει κάποιο λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο που να επιβαρύνει επιπλέον τις δαπάνες. Οι τελευταίες στο παράδειγμα του Κένυς αφορούν μόνο το μισθολογικό κόστος. Συνεπώς, για να απασχοληθούν 2.971.000 άνεργοι στη Γαλλία, η επιλογή μιας κεννσιανής πολιτικής θα έχει ένα κόστος περίπου στα 21 δισεκατομμύρια USD, ενώ το προγράμματος Beveridge, Minsky και των Εργατικών – Clinton, έχει μια πρόσθετη επιβάρυνση λόγω του λειτουργικού κόστους που απαιτείται και φτάνει στα 28 δισεκατομμύρια USD (Πίνακας 1).

Το πρόγραμμα ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ του Α. Λύτρα, καθώς δεν βασίζεται στο καθεστώς της μισθωτής εργασίας, έχει εμφανώς μικρότερο κόστος (7 δισεκατομμύρια USD από τον κρατικό προϋπολογισμό). Δεν απαιτεί λειτουργικά έξοδα, ούτε περιλαμβάνει περιόδους μαθητείας, καθώς δεν πρόκειται για θέσεις μισθωτής εργασίας, αλλά απευθύνεται σε ανεξάρτητους εργαζόμενους. Οι κρατικές δαπάνες συμμετέχουν στο πρόγραμμα, καλύπτοντας όμως ένα μέρος της συνολικής χρηματοδότησης. Το υπόλοιπο καλύπτεται από ιδιωτικά κεφάλαια και από τους καταναλωτές των υπηρεσιών, που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό.

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζουν οι δαπάνες που απαιτούνται για ένα πρόγραμμα πλήρους απασχόλησης, βλέποντάς τες ως ποσοστό επί του ΑΕΠ και επί του κρατικού προϋπολογισμού (Πίνακας 2). Οι αναλογίες αυτές μας προσφέρουν μια πρώτη απάντηση στο κρίσιμο ερώτημα: *πόσο κοστίζει η καταπολέμηση της ανεργίας*; Τα στοιχεία στην περίπτωση της Γαλλίας δεν επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς του κυρίαρχου λόγου, που παρουσιάζουν την ανεργία ως μια θυσία που κάνει συλλογικά η κοινωνία, για να έχει ως αντάλλαγμα νοικοκυρεμένα τα δημοσιονομικά της.

Ακόμα και στα πιο ακριβά προγράμματα από άποψη κόστους το γαλλικό ΑΕΠ δεν επιβαρύνεται πάνω από 1,14%. Ο κρατικός παρεμβατισμός του Keynes δεν θα στοίχιζε περισσότερο από 0,86%/ΑΕΠ, ενώ το κόστος του προγράμματος ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ είναι μόλις 0,28%. Ως ποσοστό επί του κρατικού

προϋπολογισμού, οι δαπάνες και πάλι κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα: δεν υπερβαίνουν το 2,1% στις περιπτώσεις των Beveridge, Minsky και Εργατικών – Clinton, το 1,58% στον Keynes και μόλις το 0,52% στο πρόγραμμα Λύτρα.

Μπορούμε να συγκρίνουμε το ύψος της χρηματοδότησης που απαιτείται για την εφαρμογή ενός προγράμματος πλήρους απασχόλησης, με τις ετήσιες κρατικές δαπάνες στη Γαλλία για στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Έτσι λοιπόν, το 2016 η Γαλλία ξόδεψε σε στρατιωτικές δαπάνες το 1,8% του ΑΕΠ της. Σε απόλυτους αριθμούς, 43, 620 δισεκατομμύρια USD⁶².

Γ2: Οι περιορισμοί στην εξεύρεση χρηματοδότησης στην παρούσα συγκυρία

Καθώς στην *Γενική Θεωρία* του Keynes, κεντρικό ρόλο παίζει το ύψος του επιτοκίου, η πρότασή του μπορεί να ευδοκιμήσει σε χώρες με αυτόνομη νομισματική πολιτική. Η Γαλλία ως μέλος της ζώνης του ευρώ δεν έχει αυτή τη δυνατότητα. Δεν μπορεί να εκδώσει επιπλέον νομισματική μάζα, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα και στην θεωρία του Minsky, η οποία προβλέπει χρηματοδότηση του προγράμματος μέσω της έκδοσης νομίσματος. Υπάρχουν ωστόσο εναλλακτικές δυνατότητες προκειμένου να χρηματοδοτηθούν τέτοιες πολιτικές, όπως η έκδοση κρατικών ομολόγων (δημόσιο δανεισμός) και η άντληση πόρων δια μέσου της φορολογίας. Σε γενικές γραμμές όμως η δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας και η ενίσχυση της ενεργού ζήτησης δεν κατέχουν σημαντική θέση στους οικονομικούς προϋπολογισμούς των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών.

Στο πρόγραμμα των Εργατικών και του Clinton οι κρατικές δαπάνες επωμίζονται το βάρος της χρηματοδότησης. Με την εξής ιδιομορφία ωστόσο: ένα μέρος των δαπανών για κοινωνικές παροχές χρησιμοποιείται τώρα για τις λεγόμενες «επιδοτούμενες προσλήψεις». Αντί για επίδομα, προσφέρεται ευκαιρία για εργασία ή για εκπαίδευση/ κατάρτιση του υποψηφίου.

⁶²Πηγή: statista.com, Expenditure of Nato Countries in 2016, 15/3/2017

Το πρόγραμμα ΣΚΑΠΙΑΝΕΑΣ, παρουσιάζεται πιο ευέλικτο όσον αφορά τις πηγές χρηματοδότησης. Το κράτος συμμετέχει κατά ένα μικρότερο ποσοστό, ενώ το υπόλοιπο καλύπτεται από τους κατόχους του αποθέματος και τους πολίτες που καταναλώνουν τις υπηρεσίες. Έχει το πλεονέκτημα ότι παρακάμπτει τους δύο κλασικούς εργοδότες και χρηματοδότες που γνωρίζαμε μέχρι τώρα, δηλαδή το κράτος και τους επιχειρηματίες. Ενέχει ωστόσο ένα στοιχείο αβεβαιότητας ως προς την συγκέντρωση των απαιτούμενων πόρων, και αυτό γιατί, βασίζεται στην *οικειοθελή κινητοποίηση* τόσο των κατόχων των αποθεμάτων όσο και των πολιτών που επιθυμούν να καταναλώσουν τις αντίστοιχες υπηρεσίες. Απουσιάζει με άλλα λόγια κάποια μορφή *θεσμικού καταναγκασμού*. Ο ρευστός χαρακτήρας της χρηματοδότησης, δημιουργεί μια αίσθηση ανασφάλειας και προσωρινότητας.

Δ: Μια γενική αποτίμηση από την σκοπιά της κοινωνικής φιλοσοφίας των προγραμμάτων

Αν μπορούσαμε να συνδέσουμε την οικονομική ευημερία που γνώρισε μεταπολεμικά ο Δυτικός κόσμος με ένα βιβλίο, σίγουρα αυτό θα ήταν η *Γενική Θεωρία του Keynes*. Νομιμοποίησε την κρατική παρέμβαση και την δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας, έθεσε τις βάσεις για την εφαρμογή πολιτικών πλήρους απασχόλησης, ενώ παράλληλα έδωσε τη δυνατότητα της μαζικής συμμετοχής του πληθυσμού σε καταναλωτικές πρακτικές, που άλλοτε ήταν προσιτές μόνο σε μια μικρή ελίτ.

Πρόκειται όμως για ένα θεωρητικό υπόδειγμα που βασίζεται στην διαρκή επέκταση της παραγωγής, μέσω της τόνωσης της ενεργού ζήτησης. Μπορούμε, ωστόσο, να διευρύνουμε διαρκώς τα όρια της παραγωγής; Μπορούμε να φανταστούμε μόλις το 60% των Κινέζων να αυξήσουν την καταναλωτική τους δαπάνη στο επίπεδο του μέσου Αμερικάνου; Από την άλλη προκύπτει ένα ζήτημα και με τις εθνικές λογιστικές, πάνω στις οποίες βασίζεται η κευνσιανή πρόταση, δηλαδή το ΑΕΠ. Πρόκειται για ένα μέγεθος, το οποίο με κάθε ρύπο αυξάνεται. Ή όπως πολύ παραστατικά θέτει το ζήτημα, ο Ζακ Ελλύλ, *κάθε φορά που ένα*

συνεργείο της τροχαίας καθαρίζει τα αίματα από την άσφαλο, εκείνη τη στιγμή προστίθενται κάποιες μονάδες στο ΑΕΠ⁶³.

Υπάρχει εναλλακτική έξω από το φαντασικό της παραγωγής και της διαρκούς μεγέθυνσης; Για τον Γάλλο φιλόσοφο Andre Gorz, η απάντηση στην ανεργία δεν είναι η επέκταση της παραγωγής: «Το φάρμακο γι' αυτή την κατάσταση προφανώς δεν είναι να δημιουργηθούν θέσεις απασχόλησης, αλλά να κατανεμηθεί καλύτερα όλη η κοινωνικά απαραίτητη εργασία και όλος ο κοινωνικά απαραίτητος πλούτος» (Gorz 1999: 162).

Το πρόγραμμα ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ προϋποθέτει κοινωνικές δομές με έντονη ακόμα την παρουσία των μικροαστικών στρωμάτων, ούτως ώστε η επιλογή της αυτοαπασχόλησης να καθίσταται και πολιτισμικά δυνατή. Σε ένα έθνος όπου κυριαρχεί η μισθωτή εργασία, όχι μόνο ως μορφή απασχόλησης αλλά και ως κουλτούρα, μάλλον η αυτόνομη εργασία δεν είναι η πρώτη επιλογή των ανθρώπων. Στη Γαλλία, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα η αυτοαπασχόληση αποτελεί μόλις το 6,6% της συνολικής απασχόλησης, ενώ οι μισθωτοί κυριαρχούν με ποσοστό 88%.

Αποτελεί σίγουρα μια πρόκληση η πρόταση για αυτόνομη εργασία, μιας εργασιακής σχέσης που απουσιάζει ο εργοδότης και η εξάρτηση που χαρακτηρίζει τον μισθωτό εργαζόμενο. Ωστόσο από την άλλη πλευρά, υπάρχει ο κίνδυνος ενός γενικευμένου ανταγωνισμού ανάμεσα στους ανεξάρτητους εργαζόμενους. Ποιος θα επιλεγεί; Με ποια κριτήρια; Αν κριτήριο είναι η εξειδίκευση και η τεχνική δεξιότητα, τότε ίσως να προκληθεί ένας διαρκής αγώνας για πιστοποίηση προσόντων, επανακατάρτιση, περαιτέρω εξειδίκευση και απόκτηση δεξιοτήτων. Μια κατάσταση δηλαδή διαρκούς εκπαίδευσης και μαθητείας.

Ένας δεύτερος πιθανός κίνδυνος εντοπίζεται από τον Gorz, αναφερόμενος σε μορφές μετά-μισθωτής εργασίας, στο πλαίσιο όμως μιας καπιταλιστικής κοινωνίας: «Η μετατροπή των μισθωτών εργαζόμενων σε εξωτερικούς συνεργάτες επιτρέπει στον καπιταλισμό να επαναφέρει για ένα αυξανόμενο τμήμα

⁶³https://www.youtube.com/watch?v=OoJVJth1_ck, Ζακ Ελλύλ – Η πλάνη της τεχνικής, συνέντευξη του Γάλλου στοχαστή στην ολλανδική τηλεόραση, τελευταία επίσκεψη: 23/5/2017

εργαζόμενων τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα....δηλαδή εργαζόμενοι που χρησιμοποιούνται κατά διαστήματα, ανάλογα με τη ζήτηση, στους οποίους η επιχείρηση δεν οφείλει ούτε κοινωνικές ασφάλισεις ούτε άδειες μετ' αποδοχών ούτε αποζημιώσεις σε περίπτωση απόλυσης.... Η μετά-μισθωτή εργασία σημαίνει απλώς ότι οι επιχειρήσεις θα είναι ελεύθερες να ψαρεύουν μέσα σε μια πλούσια δεξαμενή από παρέχοντες υπηρεσίες κάθε είδους, εκείνες και εκείνους που προσφέρουν την καλύτερη υπηρεσία στη χαμηλότερη τιμή» (1999: 113, 116).

Το πρόγραμμα Workfare από την σκοπιά της κοινωνικής του φιλοσοφίας, εμφανίζει τρία βασικά γνωρίσματα. Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι πολιτικές απασχόλησης παράγουν ένα άρρητο ιδεολογικό μήνυμα, *εξατομικεύοντας* το πρόβλημα της ανεργίας. Ο άνεργος εμφανίζεται ως ένας υποψήφιος εργαζόμενος χωρίς εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες. Το έλλειμμα δεξιοτήτων παρουσιάζεται ως βασική αιτία της αδυναμίας εύρεσης εργασίας.

Σε επίπεδο αποτελεσμάτων φαίνεται να μην στοχεύει σε μια οριστική λύση του ζητήματος, αλλά σε μια στρατηγική *ορθολογικής διαχείρισης της ανεργίας*, και όχι εξάλειψης ή καταπολέμησης. Ένα σύνολο πολιτικών δηλαδή που αποτρέπουν την οριστική έξοδο του άνεργου από την αγορά εργασίας, αλλά την ίδια στιγμή δεν του εξασφαλίζουν σταθερή εργασία. Ένας μηχανισμός διαρκούς κινητοποίησης του άνεργου με προγράμματα εκπαίδευσης ή εργασίας ορισμένου χρόνου με στόχο να κρατηθεί κοντά στην αγορά εργασίας και να μην αποσυρθεί από το παιχνίδι του ανταγωνισμού. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά, σχεδόν δύο δεκαετίες πριν την εμφάνιση των πολιτικών Workfare, ο Michel Foucault:

«Δηλαδή θα έχουμε έναν πληθυσμό που θα είναι, ως προς το οικονομικό κατώτατο όριο, ένας πληθυσμός σε διαρκή κινητικότητα, μεταξύ μιας επιδότησης η οποία θα παρέχεται αν προκύψουν κάποιες ατυχίες και αν κατέβει κάτω από το όριο... Θα είναι λοιπόν ένα είδος κυμαινόμενου πληθυσμού, υπο- και υπερροριακού, που θα συγκροτήσει για μια οικονομία που αποποιήθηκε τον στόχο της πλήρους απασχόλησης, ένα διαρκές απόθεμα εργατικών χεριών, από το οποίο θα μπορεί να

αντλεί κανείς, αν υπάρξει ανάγκη, αλλά το οποίο θα μπορεί επίσης να παραπεμφθεί στην επιδοτούμενη κατάσταση του, αν υπάρξει ανάγκη» (Foucault 2012: 195-196).

Οι συνέπειες της μετάβασης από τις Welfare στις Workfare πολιτικές, αποτυπώνονται έντονα στην πρόσφατη ταινία του Ken Loach, *«I Daniel Blake»*, όπου ο πρωταγωνιστής, ένας άνεργος από το Newcastle, υποχρεώνεται από τις υπηρεσίες πρόνοιας του βρετανικού κράτους να αναζητά εργασία 35 ώρες την εβδομάδα, ως προϋπόθεση για να λαμβάνει το επίδομα στήριξης. Το γεγονός αυτό όμως δεν είναι μόνο μέρος ενός κινηματογραφικού σεναρίου: ο ΟΑΕΔ επεξεργάζεται ήδη σχέδιο σύμφωνα με το οποίο οι άνεργοι θα καλούνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα να αποδεικνύουν ότι βρίσκονται σε ενεργή αναζήτηση εργασίας. Αν δεν είναι σε θέση να το αποδείξουν, τότε θα επιβάλλονται κυρώσεις, που φτάνουν μέχρι και στην διαγραφή από τα μητρώα ανέργων του οργανισμού⁶⁴. Το μήνυμα είναι ξεκάθαρο: δεν έχετε δικαίωμα να υπονομεύετε την «ανταγωνιστικότητα». Η αδράνεια τιμωρείται.

Τέλος, ένα τρίτο χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων πολιτικών απασχόλησης είναι η στρατηγική της ανακύκλωσης: δεν έχουμε δηλαδή μια οριστική εργασιακή αποκατάσταση, αλλά μια ακατάπαυστη κινητικότητα του άνεργου από προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης σε ειδικά καθεστώτα απασχόλησης (τύπου voucher-επιδοτούμενης πρόσληψης-κοινωφελούς εργασίας) με σύντομη ημερομηνία λήξης, και μετά ξανά απόκτηση δεξιοτήτων και πιστοποίηση προσόντων. Σε αυτό το πλαίσιο οι πολιτικές Δια Βίου Μάθησης, καταλαμβάνουν κυρίαρχη θέση. Η παρακάτω επισήμανση του Γάλλου φιλοσόφου, Gilles Deleuze, ηχεί προειδοποιητικά:

«Πολλοί νέοι, απαιτούν, παραδόξως, να τους παρέχονται “κίνητρα”, αξιώνουν περιόδους μαθητείας και διαρκή εκπαίδευση. Σε αυτούς έγκειται να ανακαλύψουν αυτό που πρόκειται να υπηρετήσουν, όπως οι πρόγονοι τους ανακάλυψαν, όχι χωρίς δυσκολίες, τις πειθαρχίες. Οι σπείρες ενός ερπετού είναι ακόμα πιο πολύπλοκες από τις τρύπες ενός τυφλοπόντικα» (2001: 16).

⁶⁴ «ΟΑΕΔ: Κυρώσεις για τους ανέργους που δεν αναζητούν εργασία», www.topontiki.gr, 22/12/2016, τελευταία επίσκεψη, 23/5/2017

Βιβλιογραφία

Deleuze G. (2001) *Η κοινωνία του ελέγχου*, Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα

Γκίμπης Ν. (2016) «Ένα σπάνιο εμπόρευμα. Για την άνοδο και την πτώση της εργασίας» *Κοινοί Τόποι, Σχόλια για τον ψυχισμό της εποχής*, τ. 1, σελ. 74 – 98, Αθήνα

Foucault M. (2012) *Η γέννηση της βιοπολιτικής*, Αθήνα: Πλέθρον

Gorz A. (1999) *Η αθλιότητα του σήμερα και η προοπτική για το αύριο*, Αθήνα: Νέα σύνορα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη

Levitas R. (2004) «Τι είναι κοινωνικός αποκλεισμός», *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας, σελ. 225 – 265

Λύτρας Α. & Σουλιώτης Κ. (2004) *Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα: Παπαζήσης

Piketty T. (2014) *Το Κεφάλαιο τον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Πόλις

Σεμπάστιαν Αλέξανδρος Κιζίτο

Η καταπολέμηση της ανεργίας
στην εποχή της κρίσης
Η περίπτωση της Γερμανίας

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αποτελεί την εφαρμογή πέντε οικονομικών μοντέλων με σκοπό την αντιμετώπιση της ανεργίας . Το παράδειγμα σε αυτήν την περίπτωση θα είναι η Γερμανία, ενώ τα εργαλεία καταπολέμησης της ανεργίας είναι η θεωρία του Minsky, το πρόγραμμα των εργατικών του Ηνωμένου βασιλείου και του B.clinton, το πρόγραμμα του Keynes και Beveridge και το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς).

Ωστόσο πριν εξετάσουμε το θέμα της ανεργίας, ας έχουμε πρώτα μια εικόνα για την οικονομική πραγματικότητα της Γερμανίας. Η Γερμανία είναι η πέμπτη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο και η πιο ισχυρή εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι εξαγωγές της βασίζονται σε μηχανές, οχήματα, χημικά προϊόντα και είδη νοικοκυριού και όπως και οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, αντιμετωπίζει δημογραφικά προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα ενώ έχει χαμηλό δείκτη γονιμότητας έχει ταυτόχρονα υψηλό δείκτη μετανάστευσης, γεγονός που θα αποτελέσει πρόκληση για το κράτος πρόνοιας. (Cia.gov. 2017)

Μια σειρά μεταρρυθμίσεων από τον Σρέντερ 1998-2005 κατάφεραν να χτυπήσουν τον δείκτη της ανεργίας και να ενισχύσουν τον βαθμό της ανάπτυξης. Η ευελιξία ως προς τις ώρες εργασίας αποτελεί μια από τις βασικότερες αιτίες, για την άνοδο της ανεργίας, κατά την περίοδο του 2008- 2009, η οποία έχει χαρακτηριστεί και ως η πιο δύσκολη μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Στην συνέχεια, η νέα κυβέρνηση της Γερμανίας έθεσε ως κατώτατο μισθό τα 11,60\$ ή αλλιώς 8,60€ ανά ώρα, το οποίο εφαρμόστηκε το 2015. Η τόνωση της οικονομίας πραγματοποιήθηκε μέσα από τις πρακτικές της κυβέρνησης Μέρκελ κατά την 2η θητεία της, όπου σημειώθηκαν μειώσεις στην φορολογία και αύξηση στο έλλειμμα του προϋπολογισμού. Επίσης, έχει τεθεί ένα όριο στο ύψος του

ελλείμματος, μέσα από συνταγματική ρύθμιση, κατά την οποία το έλλειμμα δεν μπορεί να ξεπερνά το 0,35% του ΑΕΠ. Η Γερμανική οικονομία πάσχει από τον χαμηλό βαθμό επενδύσεων, για αυτό τον λόγο και η κυβέρνηση έχει φροντίσει να χρηματοδοτήσει κατά τα έτη 2016-2018, 15 δισεκατομμύρια € σε έργα υποδομών, έτσι ώστε να έχει κινητοποιήσει και τον ιδιωτικό τομέα. (Cia.gov. 2017)

Υπάρχουν πολλές απόψεις γύρω από την οικονομία της Γερμανίας και με ποιόν τρόπο κατάφερε να είναι τόσο ισχυρή. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει η πεποίθηση ότι η Γερμανική οικονομία είναι τόσο ισχυρή λόγω της αυτονομίας που την διακρίνει, καθώς ένα μέρος της ηλεκτροδότησης της χώρας στηρίζεται σε πυρηνική ενέργεια. Σε αυτό το σημείο όμως, θα πρέπει να αναφερθεί ότι μόνο το 27% της ηλεκτροδότησης της χώρας, γίνεται με βάση την πυρηνική ενέργεια. Επιπροσθέτως, ύστερα από το δυστύχημα της Φουκουσίμα, η Μέρκελ ανακοίνωσε ότι 8 από τους 17 πυρηνικούς σταθμούς θα κλείσουν αμέσως, ενώ σε βάθος 12 χρόνων θα κλείσουν και οι υπόλοιποι. Τέλος, η κατανάλωση ρεύματος ενισχύθηκε από την χαμηλότερη χρέωση ενέργειας και από την εξασθένιση του ευρώ €, ενώ οι εξαγωγές της χώρας προβλέπεται ότι θα αυξήσουν το ΑΕΠ της χώρας κατά το 2017. (Cia.gov. 2017)

Η ευελιξία της απασχόλησης

Η ευελιξία της απασχόλησης είναι μια σημαντική παράμετρος που καθορίζει τόσο την απασχόληση, όσο και την ανεργία. Πιο αναλυτικά, ένας άνεργος *«σήμερα αρκεί να βρει μια δουλειά μερικής απασχόλησης με λιγότερες ίσως από 20, ή 10 ώρες εβδομαδιαίας απασχόλησης και με ανάλογες πενιχρές αμοιβές, που δεν του επιτρέπουν να επιβιώσει ή έστω να ζήσει αξιοπρεπώς»*. (Λύτρας, Α.2000:114)

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι από θεσμική άποψη, αυτή η περίπτωση συνιστά μια μορφή της απασχόλησης, την μερική απασχόληση. Ωστόσο, αυτή η ευελιξία θέτει τον άνεργο σε ένα θολό πλαίσιο, καθώς αφενός, μετατρέπεται σε “μερικώς” εργαζόμενος, αφετέρου υπάρχει στον χώρο της απασχόλησης στον βαθμό που αυτό-αναιρεί την εργασιακή του ιδιότητα. Με αποτέλεσμα *«η μερική*

απασχόληση να αντιπροσωπεύει μια διαίρεση μεταξύ πλήρως και μερικώς απασχολουμένων» (Λύτρας, Α.2000:113)

Η διαχείριση του χρόνου εργασίας από την μια παρέχει την προαναφερομένη ευελιξία στον εργαζόμενο, αλλά από την άλλη την ίδια στιγμή παρέχει στην κάθε χώρα την ανάλογη ευελιξία ως προς τον ορισμό των συνθήκων της μερικής απασχόλησης, τα κριτήριά της και ποια είναι η έκτασή της. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν μετρήσεις σε σχέση με το μέγεθος της μερικής απασχόλησης. Την δεκαετία του 1980-1990 σημειώθηκε μια άνοδος των ποσοστών μερικής απασχόλησης στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών. Ωστόσο η Γαλλία και η Γερμανία παρουσίασαν την ίδια περίοδο μια αύξηση του δείκτη της ανεργίας. Το συμπέρασμα που μπορούμε να καταλήξουμε είναι ότι πίσω από την ανοδική τάση της μερικής απασχόλησης αποκαλύπτεται μια κοινή συνισταμένη ως προς την οικονομική πορεία των χωρών. (Λύτρας, Α.2000:116)

Η ανεργία

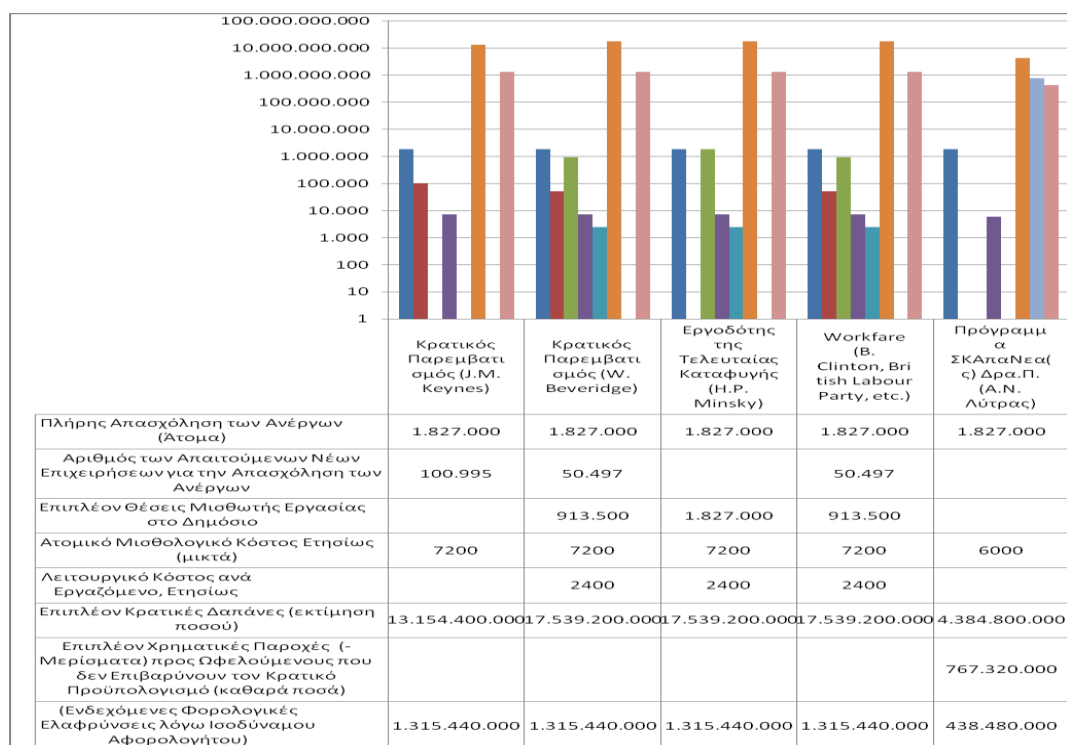
Η ανεργία αποτελεί μια σύνθετη διάσταση της οικονομικής πραγματικότητας και γνωρίζουμε πλέον ότι έχει ισχυρό συσχετισμό με την απασχόληση. Μια σημαντική διάσταση της ανεργίας είναι ότι τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την ερμηνεία και την αντιμετώπισή της ανεργίας, αποσκοπούν στην μείωση του δείκτη ανεργίας και όχι, στην ανεργία που υφίσταται σε πραγματική κλίμακα.

Γιατί όμως να ασχοληθεί κανείς με την ανεργία; Ο λόγος έγκειται στο ότι τρόπος με τον οποίο θα προσεγγίσουμε την απασχόληση αντανακλάται στην ερμηνεία που αποδίδεται στην ανεργία. Για παράδειγμα ο Keynes επιχείρησε αρχικά να κατανοήσει τους παράγοντες που διαμορφώνουν την απασχόληση και στην συνέχεια, να αντιληφθεί ποιοι παράγοντες καθορίζουν την ανεργία και με ποιους τρόπους μπορεί να αντιμετωπιστεί. (Keynes 2010: 133) Το κοινωνικό πρόγραμμα εργασίας του Β.Clinton από την άλλη, είναι εμποτισμένο με την αντίληψη, ότι τα άτομα είναι υπαίτια, όταν βρίσκονται σε δυσμενείς οικονομικές

καταστάσεις. Ο Minsky μέσα από την προσέγγισή του τόνιζε ότι η «ελεύθερη αγορά» από τον τρόπο που είναι δομημένη και που λειτουργεί, δεν είναι ικανή να φτάσει επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Επομένως, έθετε ως στόχο του την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Άλλη μια διάσταση της ανεργίας είναι ότι «λειτουργεί ως μοχλός για την αποδοχή, από μέρους των εργαζομένων, διαφορετικών ποιοτικά, χειρότερων συνθηκών εργασίας και ευνοεί εγκατάλειψη κεκτημένων σε σχέση με προηγούμενες φάσεις της παραγωγής και οργανωμένης εργασίας.» (Λύτρας, Α. 2000: 99) Η ερμηνεία του φαινομένου της ανεργίας ως παρέκκλιση ενός οικονομικού μοντέλου, είναι ένας τρόπος για να αποσιωπηθεί ο πειθαρχικός της ρόλος σε σχέση με την απασχόληση. Επομένως, μιλώντας για την ανεργία, μιλάμε ταυτόχρονα για τις συνθήκες και τις διαστάσεις της απασχόλησης.

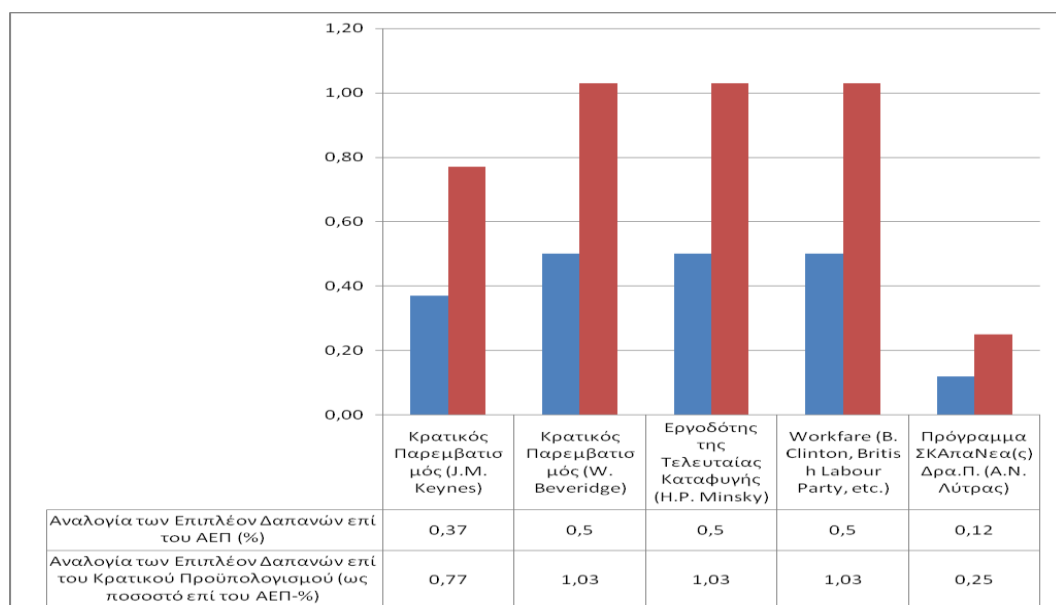
Επιστρέφοντας λοιπόν στην περίπτωση της Γερμανίας, παρατηρούμε ότι η συγκεκριμένη χώρα έχει αριθμό ανέργων που ανέρχεται σε 1,827,000 με βάση τα στοιχεία του ILO και ο αριθμός εργαζομένων κατά μέσο όρο στις επιχειρήσεις είναι 18,09. Εάν λάβουμε υπόψη μας ότι ο πληθυσμός της χώρας είναι 80,890,000, διαπιστώνουμε ότι το μέγεθος της ανεργίας δεν είναι μεγάλο. Ο δείκτης της ανεργίας βρίσκεται σύμφωνα με μετρήσεις στο 4,3 το έτος 2016. Το ΑΕΠ σύμφωνα με τον IMF ανέρχεται στα 3,494,900,000,000 USD και οι δαπάνες του κράτους είναι 1,696,000,000,000 USD. Το ατομικό μισθολογικό κόστος είναι 7200 USD ενώ το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο ετησίως είναι 2400 USD. Πίνακας με τους προϋπολογισμούς για την απασχόληση των ανέργων το 2016 για την Γερμανία σε (USD):

Πίνακας 1

Πίνακας με τις αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του κρατικού προϋπολογισμού στην Γερμανία:

Πίνακας 2

Τα οικονομικά προγράμματα

Θεωρία του Minsky

Σύμφωνα με την θεωρία του Minsky η οικονομία μέσα από την σταθερότητα φτάνει σε ένα σημείο κορεσμού και παρατηρούνται μια σειρά από προβλήματα σε σχέση με την ασφάλεια, τον δανεισμό και τις ροές ρευστού. Οι βασικές αιτίες αυτής της κατάστασης σύμφωνα με τον Minsky, εντοπίζονται στην κερδοσκοπία που διακρίνει τις αγορές, την μαζική ψυχολογία και το αγελαίο ένστικτο. Η αστάθεια λοιπόν αποτελεί μια τάση που υπάρχει στις δομές του παρόντος οικονομικού συστήματος και όπως είναι φανερό, με την διατύπωση του ότι η σταθερότητα ευθύνεται για την αστάθεια της οικονομίας, έρχεται σε ρήξη με την αντίληψη που έχουν οι κλασσικοί νέο-οικονομολόγοι περί σταθερότητας.

Η πρόταση του Minsky ορίζει την κρατική παρέμβαση ως άξονα της σταθεροποίησης της οικονομίας. Εδώ το κράτος θα λειτουργεί ως “εργοδότης της έσχατης καταφυγής”. Αυτό σημαίνει ότι όταν ιδιωτικός τομέας δεν έχει την δυνατότητα να απορροφήσει άλλο εργατικό δυναμικό, το κράτος καλείται να δημιουργήσει θέσεις σταθερής εργασίας για τους ανέργους, στον τομέα της ειδίκευσής τους. Βασική προϋπόθεση είναι το κράτος να έχει την δυνατότητα έκδοσης νομισματικής μάζας και έκδοσης κρατικών ομολόγων, έτσι ώστε να μπορέσει να εξασφαλιστεί η χρηματοδότηση του προγράμματος.

Στην περίπτωση της Γερμανίας, η εφαρμογή του προγράμματος του Minsky δεν θα χρειαστεί την δημιουργία νέων επιχειρήσεων, καθώς στηρίζεται στην λειτουργία του κράτους ως εργοδότη τελευταίας καταφυγής. Επομένως, θα χρειαστεί να δημιουργηθούν 1,827,000 θέσεις εργασίας στο δημόσιο, με ατομικό μισθολογικό κόστος ανά εργαζόμενο 7200USD και με 2400USD ανά εργαζόμενο ετησίως. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες ανέρχονται στα 17,539,200,000USD και οι φορολογικές ελαφρύνσεις θα είναι της τάξεως του 1,315,440,000USD. Τέλος αναφέρουμε ότι δεν θα υπάρξει ανάγκη για κάποιες επιπλέον χρηματικές παροχές-μερίσματα.

Θεωρία του Clinton – Εργατικοί

Το Πρόγραμμα Workfare των Εργατικών του Ηνωμένου Βασιλείου και του B. Clinton στις Η.Π.Α.

Το πρόγραμμα των Εργατικών στο Ηνωμένο βασίλειο είχε ως στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας σε σχέση με τους νέους, τους μακροχρόνια ανέργους και τις μονογονεϊκές οικογένειες. Η λειτουργία του προγράμματος πραγματοποιείται με βάση επιδοτούμενες προσλήψεις, είτε σε σχέση με τον εργοδότη, είτε σε σχέση με κάποιο εθελοντικό οργανισμό- φορέα περιβαλλοντικής ανάπτυξης, ή η τρίτη επιλογή με βάση ένα πλήρες πρόγραμμα εκπαίδευσης όσων στερούνται προσόντα. Το πρόγραμμα των εργατικών, γνωστό και ως “New Deal”, ορίζει μια περίοδο ενημέρωσης του ανέργου, σε σχέση με τις εργασιακές του συνθήκες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του και στην συνέχεια, μια περίοδο εκπαίδευσης και πρακτικής άσκησης. Σημαντική παράμετρος ωστόσο είναι το γεγονός ότι οι άνεργοι που δεν ακολουθούν τις επιταγές της “νέας συμφωνίας” θα υποστούν ποινές, με την μορφή στέρησης του επιδόματος ανεργίας.

Από την άλλη πλευρά το πρόγραμμα του B. Clinton, κατοχυρώνει την πρόσβαση των ανέργων στο πρόγραμμα της κοινωνικής πρόνοιας μέσα από εργασιακές απαιτήσεις. Πιο συγκεκριμένα, κοινωνικές παροχές διακόπτονται μετά από ένα χρονικό διάστημα των δύο ετών, με μόνη εξαίρεση την αποδοχή εργασιακών θέσεων που παρέχει η κυβέρνηση, από μέρους των πολιτών. Ο στόχος του προγράμματος είναι σε βάθος πέντε χρόνων να ενσωματωθούν προοδευτικά το 50% των οικογενειών που λάμβαναν το επίδομα. Οι πολιτείες καλύπτουν μισθό στο ύψος του κατώτατου μισθού των εργαζομένων και οι εργαζόμενοι από την πλευρά τους δεσμεύονταν ότι θα λάβουν εκπαίδευση και εργασιακή κατάρτιση.

Η υλοποίηση του προγράμματος των εργατικών και του B. Clinton, απαιτεί την δημιουργία 50,497 επιχειρήσεων και 913,000 θέσεις στο δημόσιο. Το μισθολογικό κόστος θα είναι 7200USD ανά εργαζόμενο ετησίως, ενώ το λειτουργικό κόστος ετησίως βρίσκεται στα 2400USD ανά εργαζόμενο. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες ανέρχονται στα 17,539,200,000USD και οι

φορολογικές ελαφρύνσεις θα είναι της τάξεως του 1,315,440,000USD. Παρατηρούμε ότι και σε αυτό το πρόγραμμα δεν υπάρχουν επιπλέον χρηματικές παροχές ή αλλιώς μερίσματα.

Οι άνθρωποι δεν αισθάνονται ότι είναι ισότιμοι πολίτες απλώς επειδή εργάζονται. Δεν μπορεί να υπάρξει ισότητα όταν υπάρχει μία τάξη ανθρώπων που επιλέγει την εργασία της και μία άλλη τάξη ανθρώπων στους οποίους επιβάλλεται η εργασία που θα ακολουθήσουν

Θεωρία του Keynes

Το πρόγραμμα του Keynes έχει ως επίκεντρό του την “ενεργό ζήτηση”. Η ενεργός ζήτηση συνίσταται στο άθροισμα των δαπανών για κατανάλωση και των δαπανών για νέες επενδύσεις (Keynes J.M. 2010: 78). Ο ρόλος των επενδύσεων είναι να κινητοποιηθούν τόσο οι επιχειρηματίες, όσο και ο δημόσιος τομέας, μέσα από την υλοποίηση δημοσίων έργων, με σκοπό να σταθεροποιήσουν τους μισθούς για τους εργαζομένους και να είναι πλέον εφικτό να γίνει περισσότερη κατανάλωση. Η ροπή προς κατανάλωση λοιπόν θα δημιουργεί νέες συνθήκες στον εργασιακό χώρο και κατά συνέπεια περισσότερες θέσεις εργασίας. Επομένως, ο ρόλος του κράτους και σε αυτό το οικονομικό μοντέλο είναι πολύ ενεργός, καθώς θα ρυθμίζει την πορεία των επενδύσεων και να διασφαλίσει την σταθερότητα της προσφοράς και της ζήτησης σε επιθυμητά επίπεδα. (Jahan S., Mahmud A.S, Parageorgίου C. 2014:53-54)

Η εφαρμογή του προγράμματος του Keynes στην Γερμανία απαιτεί την δημιουργία 100,995 επιχειρήσεων, χωρίς ωστόσο να είναι απαραίτητη περισσότερη μισθωτή εργασία στο δημόσιο από ότι ήδη υπάρχει. Το ατομικό μισθολογικό κόστος υπολογίζεται στα 7200USD ετησίως, ενώ το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο, είναι μηδενικό. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες ανέρχονται στα 13,154,400,000USD και δεν θα υπάρχουν καθόλου επιπλέον χρηματικές δαπάνες-μερίσματα. Οι φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του ισοδύναμου αφορολόγητου υπολογίζονται ότι θα είναι 1,315,440,000USD.

Beveridge

Το πρόγραμμα του Beveridge έχει αρκετά κοινά στοιχεία με εκείνο του Keynes, καθώς βασίζεται και αυτό στη κρατική παρέμβαση. Επομένως, βλέπουμε ότι η εφαρμογή του συγκεκριμένου οικονομικού προγράμματος απαιτεί την δημιουργία 50,497 νέων επιχειρήσεων και 913,500 θέσεις εργασίας στο δημόσιο, πράγμα που αποτελεί βασική διαφορά ανάμεσα στον Keynes και τον Beveridge. Έπειτα, το ατομικό μισθολογικό κόστος είναι 7200USD, ενώ το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο είναι 2,400USD ετησίως. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες ανέρχονται στα 17,539,200,000, ενώ οι επιπλέον χρηματικές παροχές- μερίσματα προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, θα είναι μηδενικές. Τέλος, υπάρχουν και οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις και υπολογίζονται ότι θα είναι 1,315,440,000USD .

Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς)

Συμφιλίωση της Κατοχής του Αποθέματος με την Απασχόληση και με τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες. Το συγκεκριμένο οικονομικό πρόγραμμα του Α. Λύτρα, αποσκοπεί στην καταπολέμηση της ανεργίας μέσα από την ενίσχυση της αυτονομίας των εργαζομένων. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα αυτό βασίζεται σε μια πολύ συγκεκριμένη θεσμική αλλαγή, που είναι η αναγνώριση των εργαζομένων ως αυτόνομων και ανεξαρτήτων εργαζομένων. Αυτή η κίνηση έχει ως σκοπό την εκτόνωση των εντάσεων που έχουν δημιουργηθεί ανάμεσα στους εργοδότες και στους μισθωτούς, διότι οι άνεργοι πλέον θα έχουν την δυνατότητα ως ανεξάρτητοι εργαζόμενοι να παρέχουν τις υπηρεσίες τους με βάση τον συντονισμό της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν μια σειρά παραγόντων που δημιουργούν ένα πλέγμα σχέσεων το οποίο αποτελεί το πλαίσιο εφαρμογής του ΣΚΑΠΑΝΕΑ. Αρχικά, οι καταγεγραμμένοι άνεργοι μέσα από την νέα τους ιδιότητα ως ανεξάρτητοι εργαζόμενοι και στην συνέχεια το κράτος μαζί με τους κατόχους αποθέματος, θα διαθέσουν τα απαραίτητα κονδύλια για την υλοποίηση του

προγράμματος. Έπειτα, οι πολίτες μέσα από την κατανάλωση των υπηρεσιών και οι τράπεζες μέσω της χορήγησης αξιόγραφων, θα διατηρούν την σταθερότητα του μοντέλου, καθώς η αμοιβή των πρώην ανέργων και των εργαζομένων, θα εξασφαλίζεται εν μέρη από την τράπεζα και εν μέρη από τον καταναλωτή των υπηρεσιών.

Το πρόγραμμα ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ για να τεθεί σε λειτουργία στην Γερμανία, δεν χρειάζεται ούτε την σύσταση νέων επιχειρήσεων, αλλά ούτε και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στο δημόσιο. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως θα είναι 6000USD ενώ δεν προβλέπεται να υπάρχουν λειτουργικά έξοδα ανά εργαζόμενο ετησίως. Το ύψος των κρατικών δαπανών υπολογίζεται ότι θα είναι 4,3384,800,000USD, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν περαιτέρω επιπλέον χρηματικές παροχές- μερίσματα προς τους οφειλόμενους που δεν θα επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Τέλος, οι ενδεχόμενες φορολογικές λόγω του ισοδύναμου αφορολογήτου αναμένονται να είναι 438,480,000USD.

Ας παρακολουθήσουμε λοιπόν τις αναλογίες που έχει η εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων επί του ΑΕΠ του κρατικού προϋπολογισμού. Αναλυτικότερα, παρατηρούμε ότι στον κρατικό παρεμβατισμό του Beveridge, στον εργοδότη τελευταίας καταφυγής του Minsky και στο πρόγραμμα των εργατικών και του B.Clinton, η αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του ΑΕΠ της Γερμανίας, αντιστοιχεί σε 0,5% και στις τρεις περιπτώσεις. Παρακάτω στο πρόγραμμα του Keynes το ποσοστό βρίσκεται στα 0,37% ενώ στον ΣΚΑΠΑΝΕΑ του Α. Λύτρα το ποσοστό ανέρχεται στα 0,12%. Η αναλογία των επιπλέον δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού, ως ποσοστό επί του ΑΕΠ είναι το ίδιο για το πρόγραμμα του Beveridge, του Minsky και των Εργατικών-B.Clinton και ανέρχεται στο 1,03%. Το πρόγραμμα του Keynes υπολογίζεται ότι θα αντιστοιχεί σε ένα 0,77% ενώ ο ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ ανέρχεται σε ένα ποσοστό 0,25%.

Επίλογος

Η πρόταση

Η Γερμανία όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι μια χώρα με πολύ ισχυρή οικονομία και το ποσοστό της ανεργίας είναι αρκετά χαμηλό σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι παρούσες οικονομικές συνθήκες της αποτελούν γόνιμο έδαφος για την εφαρμογή των οικονομικών μοντέλων που αναφέραμε νωρίτερα. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα του Minsky, έχει ως βασική παράμετρο της υλοποίησής του, την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής. Η Γερμανία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής ένωσης, έχει αποδεχτεί το ευρώ, με αποτέλεσμα να μην έχει την δυνατότητα να εκδώσει νέο χρήμα

Στο πρόγραμμα των εργατικών της Αγγλίας και του B. Clinton, παρατηρούμε ότι πέραν του ότι η εφαρμογή του προγράμματος ορίζει τον εκάστοτε εργοδότη σε ευνοϊκότερη θέση από ότι τους εργαζόμενους, οι φτωχοί εντάσσονται σε εργασιακές συνθήκες οι οποίες δημιουργούν κοινωνικές ανισότητες, καθώς πλέον υπάρχουν από την μια αυτοί που επιλέγουν την εργασίας τους και από την άλλη, εκείνοι οι οποίοι εξαναγκάζονται να αποδεχτούν μια θέση εργασίας με χαμηλή αμοιβή και κύρος. Επίσης, η σύσταση νέων επιχειρήσεων είναι μια παράμετρος που ίσως δρα ανασταλτικά. Στο πρόγραμμα του Keynes και του Beveridge, γνωρίζουμε ότι είναι απαραίτητη η δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής, προκειμένου να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η χρηματοδότηση δημοσίων έργων, επιπρόσθετα ίσως ένας ακόμη παράγοντας που να μπορούσαμε να αναφέρουμε, είναι ότι το κράτος στο συγκεκριμένο πρόγραμμα παρεμβαίνει στην οικονομία, αναδεικνύοντας έτσι τον κεντρικό ρόλο που έχει.

Στην περίπτωση του ΣΚΑΠΑΝΕΑ όμως παρατηρούμε ότι το κράτος ναί μεν έχει σημαντικό ρόλο ως προς την υλοποίηση του προγράμματος, αλλά αυτός ο ρόλος είναι επικουρικός, καθώς υπάρχει μια σειρά άλλων συντελεστών, οι οποίοι δρουν από κοινού μαζί με το κράτος. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι το εν λόγω πρόγραμμα διακρίνεται από μια αυτονομία και η χρηματοδότηση του είναι εφικτή μέσα από την ίδια την αγορά, καθιστά το πρόγραμμα πιο ευέλικτο. Υπάρχει μια

ισορροπία ανάμεσα στα μέρη και τους ρόλους που αντιστοιχεί στο κάθε ένα, έτσι ώστε την στιγμή που αποκτούν πιο ενεργό και πιο δυναμικό ρόλο οι εργαζόμενοι, ταυτόχρονα οι κάτοχοι κεφαλαίων έχουν εγγυημένα κέρδη, μέσα από την λειτουργία του κράτους και των τραπεζών. Επίσης, οι πολίτες μέσα από τις καταναλωτικές τους συνήθειες σε συνδυασμό με την τοπική αυτοδιοίκηση, μπορούν αφενός να στηρίξουν το πρόγραμμα και στην συνέχεια να διαμορφώσουν μια συνεχή ροή ζήτησης εργασίας, καθιερώνοντας πια έναν τύπο αυτόνομης εργασίας, η οποία θα αυξήσει την απασχόληση και ποσοτικά αλλά και με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Τέλος, η χρηματοδότηση του προγράμματος είναι φθηνή διότι χρειάζεται 0,12% επιπλέον δαπάνες επί του ΑΕΠ και 0,25% επιπλέον δαπάνες επί του κρατικού προϋπολογισμού.

Βιβλιογραφία

- Λύτρας, Α. (2000). *Κοινωνία και εργασία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Cia.gov. (2017). *The World Factbook — Central Intelligence Agency*. [online] Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/gm.html> [Accessed 30 Aug. 2017].
- Keynes J.M. (2010) *Η γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος*, Αθήνα: Παπαζήσης (ειδική έκδοση για την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ)
- Jahan S., Mahmud A.S, Papageorgiou C. (2014) What is Keynesian economics, *Finance and Development*, 53-54

Ελένη Παπαδοπούλου

Η καταπολέμηση της ανεργίας στην εποχή της κρίσης Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο μέρος της εργασίας, στο πλαίσιο των μοντέλων για την αντιμετώπιση της ανεργίας, εξετάζεται η εφαρμογή των πέντε βασικών μοντέλων στην περίπτωση της Ισπανίας.

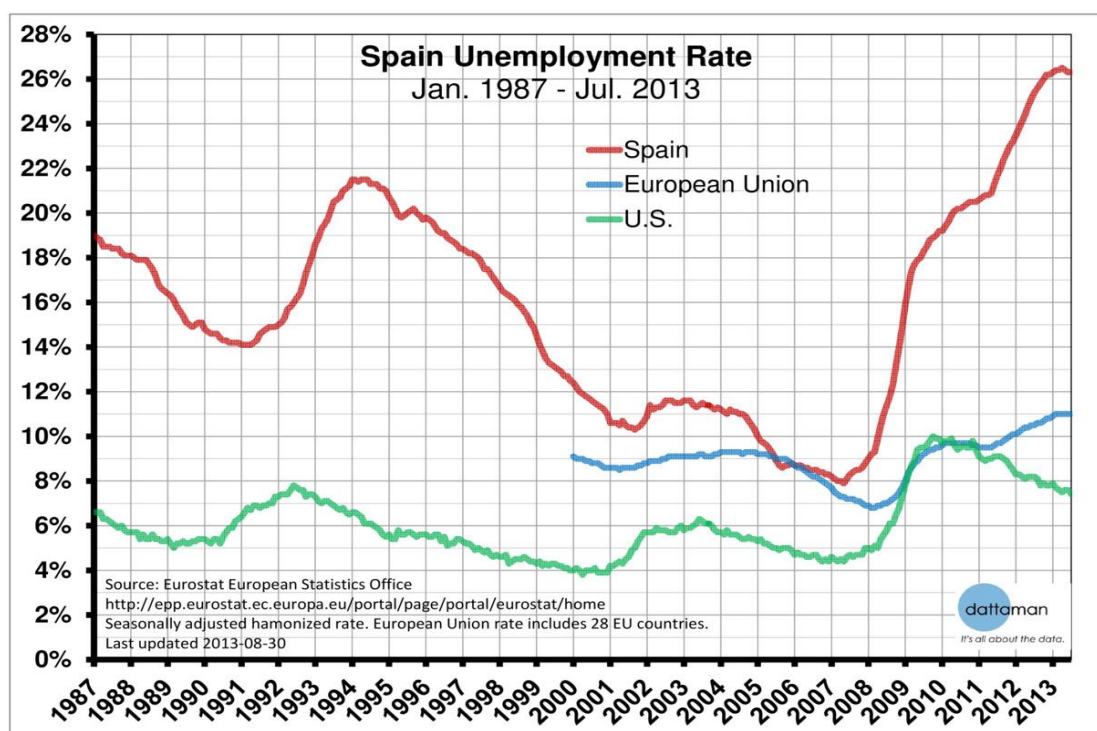
Η Ισπανία είναι μία από τις χώρες που συγκεντρώνει ένα αρκετά μεγάλο αριθμό ανέργων. Η συγκεκριμένη χώρα έχει πληθυσμό 46.405.000 άτομα. Πρόκειται για μια χώρα, που ακολουθεί την τάση που ακολούθησαν και οι υπόλοιπες χώρες λόγω της κρίσης. Παρουσιάζει υψηλά επίπεδα ανεργίας, καθώς το 2014 η ανεργία κυμαίνονταν στο 24,4%, σημειώνοντας μια σημαντική αύξηση λόγω της κρίσης που προηγήθηκε⁶⁵. Η Ισπανία, όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Μεσογείου (Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία) εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων, που οφείλονται στα υψηλά ποσοστά σχολικής διαρροής, τα χαμηλά επίπεδα επιστροφής στην εκπαίδευση και στην προβληματική ή ελλειμματική μετάβαση από τις σπουδές στην εργασία. Τα βαθύτερα αίτια αυτών είναι η κακή επαγγελματική κατάρτιση, ο διπλασιασμός της αγοράς εργασίας και οι χαμηλοί μισθοί⁶⁶.

Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας στην Ισπανία και η επιμονή αυτών μπορούν να εξηγηθούν από την περιφερειακή αναντιστοιχία που χαρακτηρίζει τις πόλεις της Ισπανίας, την έλλειψη δηλαδή προσαρμογής ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά εργασίας στις περιφέρειες της συγκεκριμένης χώρας. Η ισπανική αγορά εργασίας απέχει πολύ από την ολοκλήρωσή της, παρουσιάζοντας έλλειψη σταθερότητας σε μακροχρόνια βάση. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να

⁶⁵ Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 59-71.

⁶⁶ Eichhorst, W. & Neder, F. (2014). *Youth unemployment in Mediterranean countries*. Policy Paper, No 80. Germany: IZA. Ramon Garcia, J. (2011). *Youth unemployment in Spain: Causes and solutions*. Working Papers, No. 11/31, Economic Analysis, Madrid.

αποδοθεί στην υψηλή έλλειψη κινητικότητας στην εργασία, που οδηγεί σε υψηλά και σταθερά επίπεδα ανεργίας⁶⁷. Επιπλέον, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην Ισπανία έχει βρεθεί ότι σχετίζονται με υψηλά επίπεδα παραοικονομίας⁶⁸. Διαχρονικά, τα ποσοστά της ανεργίας απεικονίζονται στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 1. Ποσοστά ανεργίας στην Ισπανία, την Ε.Ε. και τις ΗΠΑ, από το 1987-2013⁶⁹

Για την περαιτέρω κατανόηση της οικονομίας και της εργασίας στη χώρα της Ισπανίας μελετήθηκαν και τα ποσοστά των μισθωτών, των εργοδοτών και των

⁶⁷ Saez, M. & Murillo, C. (1996). Regional disparities and national similarities in Spanish unemployment: A case of seasonal cointegration? *Applied Economics*, 28, 1529-1544. Η Ισπανία φέρει δύο βασικά χαρακτηριστικά σχετικά με την ανεργία: έχει διαχρονικά υψηλό ποσοστό ανεργίας και ένα από τα πιο υψηλά ποσοστά στις χώρες του OECD (σ. 1529).

⁶⁸ Mauleon, I. & Sarda, J. (2017). Unemployment and the shadow economy. *Applied Economics*, 49 (37), 3729-3740.

⁶⁹ <https://econographics.wordpress.com/2013/08/30/spain-unemployment-rate/>. Spain Unemployment Rate.

αυτοαπασχολούμενων. Το 2009, οι μισθωτοί ήταν 83,1% των εργαζομένων, το 2010 ήταν 83,3%, το 2011 ήταν 83,6%, το 2012 ήταν 82,6% και το 2013 ήταν 82,1%. Μέσα σε αυτή την πενταετία (2009-2013), τα ποσοστά των εργοδοτών κυμάνθηκαν από 5,6% ως 5,1%, ενώ τα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων διαμορφώθηκαν ως εξής: 10,3% το 2009, 10,4% το 2010, 10,5% το 2011, 11,4% το 2012 και 12,1% το 2013⁷⁰.

Για την πραγματοποίηση των παρακάτω μετρήσεων χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από τον ILO (2016) και τη μέτρηση του IMF (ΔΝΤ). Ο συνολικός αριθμός των ανέργων, με βάση τις εκτιμήσεις του ILO, ήταν 4.444.000 άτομα στην Ισπανία για το 2016, ενώ σύμφωνα με τον IMF, το ΑΕΠ ήταν 1.252.160.000.000 USD. Επίσης, με βάση τον κρατικό προϋπολογισμό, τα έξοδα ήταν 613.200.000.000 USD. Το μικτό μισθολογικό κόστος υπολογίστηκε σε 600 USD το μήνα, ενώ το λειτουργικό κόστος υπολογίστηκε στο ένα τρίτο του μικτού μισθολογικού κόστους (200 USD). Ακόμη, για τη χώρα της Ισπανίας, το μέσο μέγεθος της επιχείρησης ανάλογα με την απασχόληση, ήταν 16,63.

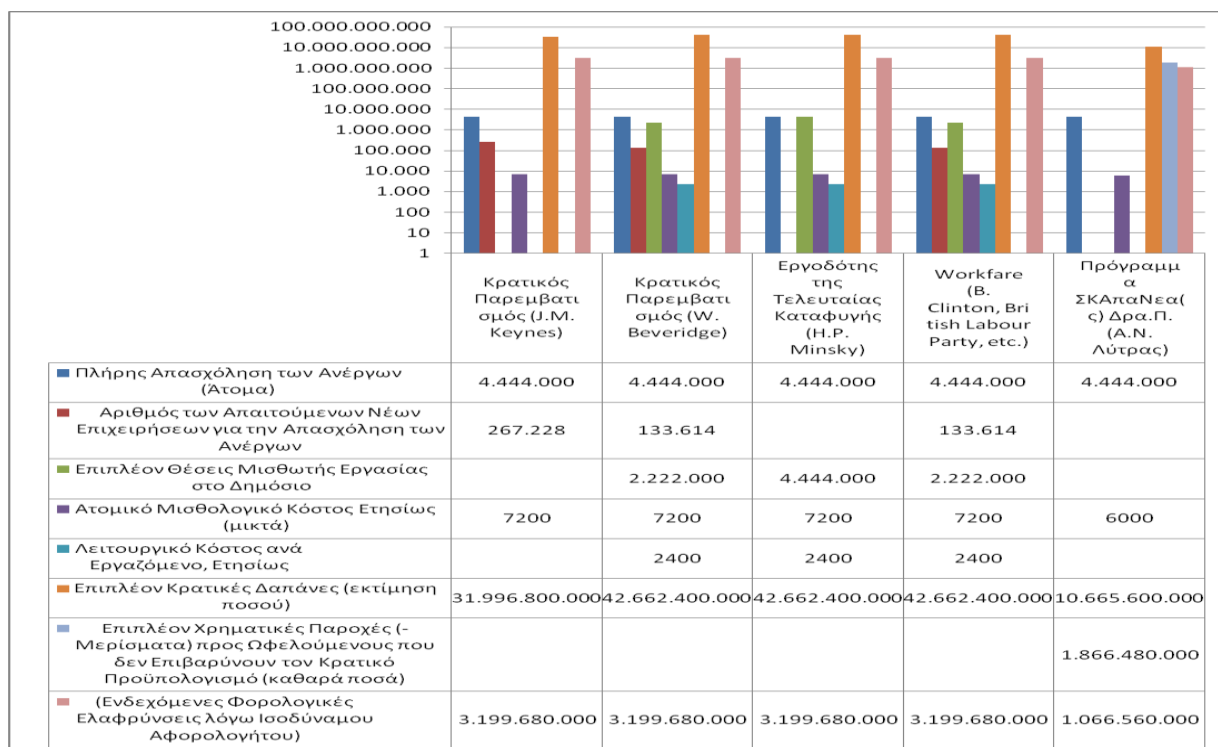
Για τη μελέτη της εφαρμογής των πέντε μοντέλων για την αντιμετώπιση της ανεργίας έγιναν οι παρακάτω υπολογισμοί:

- Ο συνολικός αριθμός των ανέργων
- Το μικτό μισθολογικό κόστος (7200 USD για ένα χρόνο)
- Το λειτουργικό κόστος (2400 USD για ένα χρόνο)
- Ο μέσος αριθμός των επιχειρήσεων
- Η αναλογία των επιπλέον δαπανών, ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ
- Η αναλογία των επιπλέον δημοσίων δαπανών, ως ποσοστό (%) του Κρατικού Προϋπολογισμού.

⁷⁰ Τα ποσοστά προέρχονται από σημειώσεις του κ. Α. Λύτρα από το ΠΙΜΣ Κοινωνιολογία.

Εφαρμογή των μοντέλων για αντιμετώπιση της ανεργίας

Μετρήσεις, με βάση τα μοντέλα για τη διαχείριση της ανεργίας

Γράφημα 2. Εφαρμογή των μοντέλων για τη διαχείριση της ανεργίας στην Ισπανία.

Ο Κρατικός Παρεμβατισμός στηρίζεται μόνο στον ιδιωτικό τομέα και συγκεκριμένα στη δημιουργία επιχειρήσεων για την ένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας. Μέσα από τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων θα μπορέσουν να απορροφηθούν οι άνεργοι. Πρόκειται για μια επιλογή που στηρίζεται στην ενδυνάμωση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας, ενώ η απασχόληση συνδέεται άμεσα με τις επενδύσεις και την αλλαγή ως προς τα ποσοστά της κατανάλωσης.

Σύμφωνα με τον **Κρατικό Παρεμβατισμό του Keynes**, θα πρέπει για τους 4.444.000 ανέργους της Ισπανίας να δημιουργηθούν 267.228 επιχειρήσεις ώστε να εργαστούν. Το μικτό μισθολογικό κόστος για ένα χρόνο θα είναι 7200 USD για

κάθε άνεργο, που θα προσληφθεί. Επομένως, για το σύνολο των ανέργων εκτιμάται ότι θα χρειαστούν 31.996.800.000, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω αφορολογήτου θα είναι 3.199.680.000.

Για το σύνολο των 4.444.000 ανέργων, με βάση τον **Κρατικό Παρεμβατισμό του Beveridge**, απαιτείται τόσο η δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων όσο και η δημιουργία επιπλέον θέσεων μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα πρέπει να δημιουργηθούν 133.614 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 2.222.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Για την κάλυψη των αναγκών των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άνεργο τον χρόνο και 2400 USD για λειτουργικό κόστος για κάθε εργαζόμενο, σε ετήσια βάση. Επομένως, συνολικά χρειάζονται 42.662.400.000 USD για να εργαστούν για ένα χρόνο όλοι οι άνεργοι της Ισπανίας, σε δημόσιες ή ιδιωτικές θέσεις. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου είναι 3.199.680.000 USD, όπως και στο προηγούμενο μοντέλο του Keynes.

Σύμφωνα με το μοντέλο «**Εργοδότης της τελευταίας καταφυγής**» του **Minsky**, το σύνολο των ανέργων θα πρέπει να απορροφηθεί από τον δημόσιο τομέα και να εργαστεί μόνο με τη μορφή της μισθωτής εργασίας, με τον κατώτερο μισθό. Στην περίπτωση της Ισπανίας, για να βρουν εργασία οι άνεργοι θα πρέπει να δημιουργηθούν 4.444.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο, που θα κοστίζουν για κάθε άνεργο 7200 USD τον χρόνο για το ατομικό μισθολογικό κόστος, μικτά, και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο. Για το σύνολο των ανέργων της Ισπανίας απαιτούνται 42.662.400.000 USD, ενώ η επιστροφή φόρου θα είναι 3.199.680.000 USD.

Με βάση το μοντέλο που στηρίζεται στην **πολιτική του Μπ. Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Μ. Βρετανίας** θα πρέπει να δημιουργηθούν 133.614 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 2.222.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Πρόκειται για ένα μοντέλο που θα προτιμούσε μόνο τον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο, είναι δύσκολη η κάλυψη όλων των θέσεων από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Για την απασχόληση

των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άτομο τον χρόνο και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος κάθε εργαζομένου, σε ετήσια βάση. Επομένως, συνολικά χρειάζονται 42.662.400.000 USD για να εργαστούν για ένα χρόνο όλοι οι άνεργοι της Ισπανίας, σε δημόσιες ή ιδιωτικές θέσεις. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου είναι 3.199.680.000 USD.

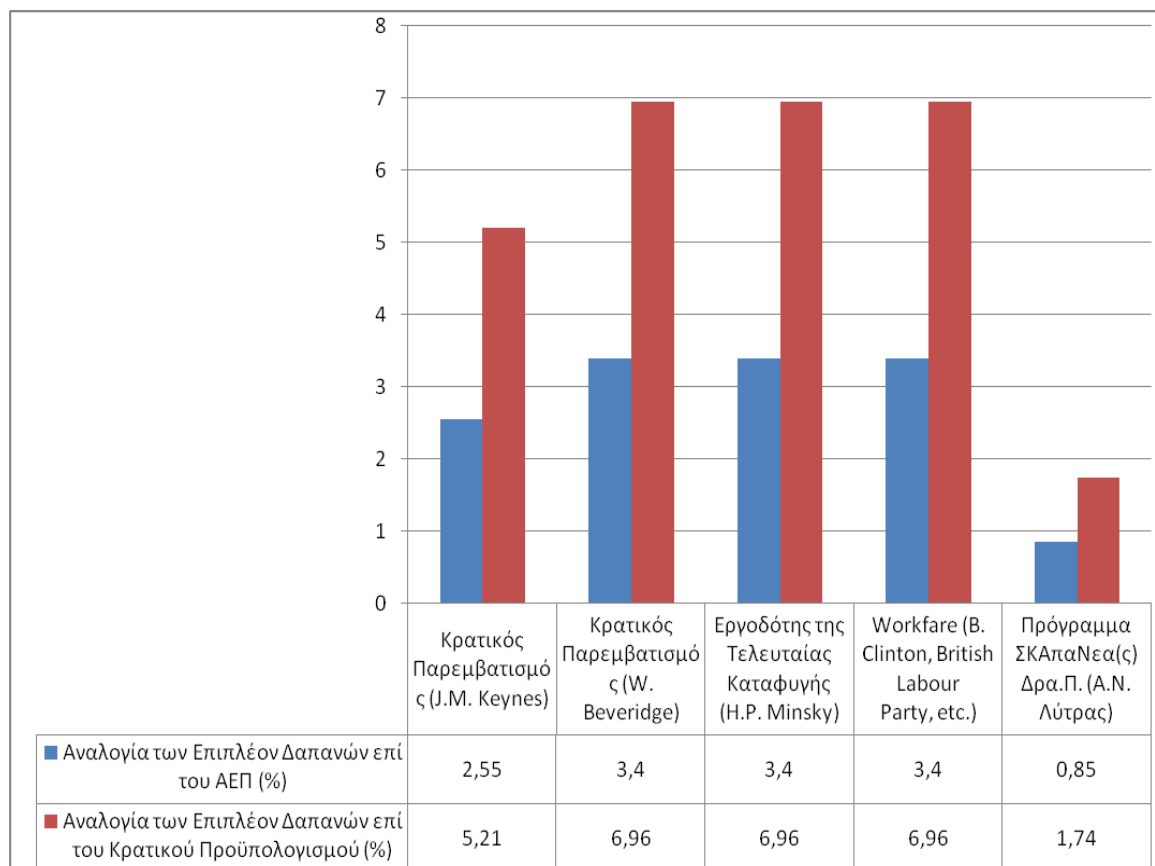
Το **μοντέλο του Λύτρα (Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.)**⁷¹ για την αντιμετώπιση της ανεργίας στηρίζεται στην αυτόνομη εργασία, που δεν απαιτεί τη δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας ούτε την ανάγκη για δημιουργία νέων επιχειρήσεων, που φέρουν μεγάλο επιχειρηματικό ρίσκο σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης. Οι αυτόνομοι εργαζόμενοι μπορούν να αναζητήσουν εργασία ατομικά ή σε κοινοπραξίες, ενώ η χρηματοδότηση στηρίζεται σε ένα σύνολο από κατόχους κεφαλαίου, που επενδύουν το κεφάλαιό τους χωρίς να λαμβάνουν το επιχειρηματικό ρίσκο⁷².

Στην περίπτωση της Ισπανίας, οι 4.444.000 άνεργοι μπορούν να απασχοληθούν για 10 μήνες ως αυτόνομοι εργαζόμενοι. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως, μικτά, θα είναι για κάθε άτομο 6.000 USD, ενώ οι κρατικές δαπάνες που χρειάζονται ώστε να καλυφθεί ο συνολικός αριθμός των ανέργων είναι 10.665.600.000. Με βάση το συγκεκριμένο μοντέλο, οι επιπλέον χρηματικές παροχές (μερίσματα) προς τους ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό για το σύνολο των ανέργων είναι 1.866.480.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι 1.066.560.000 USD. Αν το μοντέλο εφαρμοστεί για ένα χρόνο για το σύνολο των ανέργων θα συνέβαλε στην εισροή χρημάτων στην αγορά, ύψους 13.598.640.000 USD, χωρίς να επιβαρύνεται ο κρατικός προϋπολογισμός.

⁷¹ Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.

⁷² Λύτρας, Α. (2016). *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού

Γράφημα 3. Αναλογία (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού για τη χώρα της Ισπανίας.

Με βάση τις κρατικές δαπάνες που χρειάζονται για την αντιμετώπιση της ανεργίας της Ισπανίας, στην περίπτωση του Κρατικού Παρεμβατισμού, η εν λόγω χώρα θα πρέπει να ξοδέψει μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ, για την εφαρμογή του προγράμματος. Ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ απαιτείται για την εφαρμογή του μοντέλου του Beveridge, του Εργοδότη της Τελευταίας Καταφυγής και της πολιτικής του Μπ. Κλίντον και των Εργατικών. Ωστόσο, παρατηρείται ότι είναι μικρότερο το ποσοστό του ΑΕΠ που χρειάζεται για την εφαρμογή του Προγράμματος του Λύτρα. Το μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ που απαιτείται καθιστά ανέφικτη την εφαρμογή των τεσσάρων πρώτων προγραμμάτων, παρά μόνο αν γινόταν μερική εφαρμογή του προγράμματος για ένα μεγαλύτερο χρονικό

διάστημα. Συγκριτικά, φαίνεται πως το μικρότερο ποσοστό του ΑΕΠ που χρειάζεται στην περίπτωση του προγράμματος του Λύτρα θα μπορούσε να αποτελέσει μια επιλογή για την αντιμετώπιση του μεγάλου ποσοστού ανεργίας που βιώνει η Ισπανία.

Όσον αφορά την αναλογία των επιπλέον κρατικών δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού και συγκεκριμένα των εξόδων του κράτους, φαίνεται πως τα υψηλότερα ποσοστά εμφανίζονται κατά την εφαρμογή του μοντέλου του Beveridge, του Εργοδότη της Τελευταίας Καταφυγής και της πολιτικής του Μπ. Κλίντον και των Εργατικών, ενώ ακολουθεί η εφαρμογή του Κεϋνσιανού μοντέλου. Το μικρότερο ποσοστό ως προς την αναλογία των κρατικών δαπανών επί του κρατικού προϋπολογισμού εμφανίζεται στην περίπτωση του προγράμματος ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π., του Λύτρα.

Συμπεράσματα

Στην τρέχουσα εργασία παρουσιάστηκαν πέντε βασικά μοντέλα για την αντιμετώπιση της ανεργίας, που στηρίζονται σε διαφορετικές προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά οικονομιών. Το κάθε ένα από αυτά φέρει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, ενώ είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων εθνικών οικονομιών. Μέσα από το παράδειγμα της Ισπανίας εξετάζεται, με ποιο τρόπο θα μπορούσε το κάθε ένα από τα μοντέλα για την αντιμετώπιση της ανεργίας να βοηθήσει μια χώρα, που βρίσκεται σε αδυναμία να εξασφαλίσει δημόσιους πόρους λόγω της οικονομικής κρίσης που βιώνει.

Τα μοντέλα που απαιτούν την απορρόφηση των ανέργων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στο κράτος, με τη συμβολή της μισθωτής εργασίας φαίνεται πως δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις συνθήκες και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης εθνικής οικονομίας της Ισπανίας και άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προγράμματα που στηρίζονται στον Κρατικό Παρεμβατισμό και το μοντέλο του Minsky είναι απαιτητικά σε δημόσιες δαπάνες, που φτάνουν στο 3,40% του ΑΕΠ και στο 6,96% του κρατικού προϋπολογισμού.

Τα μοντέλα που στηρίζονται στη δημιουργία ιδιωτικών ή κρατικών επιχειρήσεων χρειάζονται τη συμβολή του κράτους. Στο πλαίσιο της σύγχρονης εθνικής οικονομίας της Ισπανίας, που αποτελεί μια από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, είναι δύσκολη η εφαρμογή τέτοιου είδους μοντέλων (Κρατικός Παρεμβατισμός, Εργοδότης της Τελευταίας Καταφυγής, Πολιτική του Μπ. Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Μ. Βρετανίας), καθώς η οικονομία αυτή χαρακτηρίζεται από κοινό (ενιαίο) νόμισμα και περιορισμένη δημοσιονομική πολιτική, που δεν επιτρέπει την εύρεση των απαραίτητων δημοσίων πόρων. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων, η ανάπτυξη ή διατήρηση των επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα δύσκολη έως και προβληματική, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η δυνατότητα ή η προθυμία για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες⁷³.

Το μοντέλο του Λύτρα προτείνει ένα νέο μοντέλο εργασίας, που στηρίζεται στην αυτόνομη εργασία, η οποία είναι προσαρμοσμένη στους περιορισμούς της δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθείται και στην απροθυμία των επιχειρήσεων για νέες επενδύσεις, λόγω της οικονομικής κρίσης που βιώνουν οι παγκόσμιες αγορές. Πρόκειται για χαρακτηριστικά που εκφράζουν και την κατάσταση που επικρατεί στην Ισπανία⁷⁴. «Η αυτόνομη εργασία ανταποκρίνεται πλήρως στις σύγχρονες διασκευές της παραγωγικής και της εργασιακής οργάνωσης. Η αποδοτικότητά της αντιστοιχεί στις υψηλότερες προδιαγραφές της προσαρμοστικότητας, της παραγωγικής καινοτομίας και της ευελιξίας της εργασίας στη σημερινή οικονομία. Στους νέους τομείς της παραγωγής και της τεχνολογίας, η αυτόνομη εργασία είναι ο καταλληλότερος τύπος της συμμετοχής της ανθρώπινης εργασίας»⁷⁵. Με την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί το υψηλό ποσοστό της

⁷³ Lytras, A.N. (2016), ό.π., σσ. 59-71.

⁷⁴ Neal, L. & Garcia-Iglesias, M.C. (2013). The economy of Spain in the euro-zone before and after the crisis of 2008. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 53 (4), 336-344, Η Ισπανία ως μια από τις χώρες της Ευρωζώνης, μετά την οικονομική κρίση του 2008 εμφάνισε προβλήματα οικονομικής φύσεως, που απασχόλησαν όλες τις χώρες της ευρωζώνης.

⁷⁵ Λύτρας, Α. (2016), ό.π., σ. 437.

ανεργίας στην Ισπανία, απαιτώντας χαμηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ και του κρατικού προϋπολογισμού για την υλοποίηση του προγράμματος.

Βιβλιογραφία

- Eichhorst, W. & Neder, F. (2014). *Youth unemployment in Mediterranean countries*. Policy Paper, No 80. Germany: IZA.
- Λύτρας, Α. (2016). *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση. Οι πραγματικότητες στην απασχόληση και η εδραίωση της εργασιακής αυτονομίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), 59-71.
- Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.
- Mauleon, I. & Sarda, J. (2017). Unemployment and the shadow economy. *Applied Economics*, 49 (37), 3729-3740.
- Neal, L. & Garcia-Iglesias, M.C. (2013). The economy of Spain in the euro-zone before and after the crisis of 2008. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 53 (4), 336-344.
- Ramon Garcia, J. (2011). *Youth unemployment in Spain: Causes and solutions*. Working Papers, No. 11/31, Economic Analysis, Madrid.
- Saez, M. & Murillo, C. (1996). Regional disparities and national similarities in Spanish unemployment: A case of seasonal cointegration? *Applied Economics*, 28, 1529-1544.

Ιστοσελίδες:

<https://econographics.wordpress.com/2013/08/30/spain-unemployment-rate/>.

Spain Unemployment Rate. Προσπελάστηκε στις 28/5/2017.

Ηλίας Παπαπούλιος

Η καταπολέμηση της ανεργίας
στην εποχή της κρίσης
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Το 2011, μεσούσης της οικονομικής κρίσης, η ανεργία στην Πορτογαλία έφτανε το 12,7%, ποσοστό σχεδόν υπερτριπλάσιο σε σχέση με εκείνο του 2000, μία χρονιά αφότου εντάχθηκε στην ζώνη του ευρώ. Μέσα στην ίδια δεκαετία το δημόσιο χρέος της χώρας είχε ανέλθει από περίπου 50.3% του ΑΕΠ της σε σχεδόν 96.2%⁷⁶ και το Μάιο του 2011 η πορτογαλική κυβέρνηση υπέγραψε μνημόνιο δημοσιονομικής πολιτικής και δανειακή σύμβαση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Δύο χρόνια μετά η ανεργία έφτασε στο μέγιστο ποσοστό της (16,2%), πριν μειωθεί στο 11,2% το 2016⁷⁷.

Ο πληθυσμός της Πορτογαλίας είναι σχεδόν παρόμοιος με της Ελλάδας (περίπου 10.397.000) και το σύνολο της απασχόλησής της υπολογίζονταν στα περίπου 5.181.000 το 2016, σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εργασίας (ILO).

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω δεδομένα, επιχειρείται στους ακόλουθους πίνακες η προσομοίωση των θεωριών, πολιτικών και αναλύσεων που εξετάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Επίσης, οι υπολογισμοί έγιναν σύμφωνα και με τα εξής στοιχεία:

Το 2016 η Πορτογαλία ήταν στην 47η θέση στην παγκόσμια κατάταξη όσο αφορά στο ΑΕΠ, το οποίο ανήλθε στα περίπου 205,86 δις \$. Τα έσοδά της υπολογίζονται σε 110,8 δις \$ (28η στον κόσμο) και τα έξοδά της 120,2 δις \$, παρουσιάζοντας έλλειμμα 9,4 δις \$. Ο αριθμός των ανέργων της το 2016 ήταν

⁷⁶ A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, κεφάλαιο 3, σ. 88, Πίνακας 2, *Main economic indicators, Portugal, 1995–2010*, ό.π. στο M. Myant, S. Theodoropoulou, A. Piasna, *Unemployment, internal devaluation and labour market deregulation in Europe*, Brusells, European Trade Union Institute (ETUI), 2016.

⁷⁷ Όλα τα αριθμητικά στοιχεία της εργασίας βασίζονται στις σημειώσεις που διέθεσε ο καθ. Α. Ν. Λύτρας κατά τη διάρκεια του μαθήματος, εκτός από εκείνα που υποσημειώνονται με αναφορά σε άλλη βιβλιογραφία

578.195 άτομα, ενώ το μέσο μέγεθος της επιχείρησης ανάλογα με την απασχόληση είναι 17.

Ακόμη, ο καθαρός μισθός υπολογίζεται στα 420\$, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του ισοδύναμου αφορολογήτου υπολογίζονται ως 10% επί των επιπλέον χρηματικών παροχών (μερίσματα) προς ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό.

(Βλ. Πίνακες 1 και 2 : Πορτογαλία)

Στο πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής που υπέγραψε η Πορτογαλία το 2011 με την Ε.Ε. και το Δ.Ν.Τ. αναφέρονταν δύο βασικές αιτίες της αύξησης της ανεργίας⁷⁸:

1) Το μισθολογικό κόστος στη χώρα αυξήθηκε σε σχέση με τους βασικούς εμπορικούς της εταίρους μετά την είσοδό της στο ευρώ με αποτέλεσμα ήταν να μειωθεί η ανταγωνιστικότητα και κατά συνέπεια η δυνατότητα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας

2) Η ανελαστικότητα στην αγορά εργασίας που συντηρούνταν από τις πολιτικές προστασίας της απασχόλησης της χώρας.

Στους επιμέρους παράγοντες περιλαμβάνονται επίσης το χαμηλό επίπεδο κατάρτισης του εργατικού δυναμικού της χώρας και η μειωμένη της ανταγωνιστικότητα σε προϊόντα υψηλής έντασης εργασίας απέναντι σε ασιατικές και ανατολικοευρωπαϊκές χώρες.

Τα μέτρα που ελήφθησαν επικεντρώθηκαν στην ελαστικότητα, την κινητικότητα και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας επιβάλλοντας μικρότερες αποζημιώσεις, λιγότερους περιορισμούς στις απολύσεις και την περικοπή μισθών στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα.

Επιπρόσθετα, η πορτογαλική κυβέρνηση προέβη σε απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων που έφτασε το περίπου 8% του συνόλου τους, ενώ αυξήθηκαν και οι ώρες εργασίας στο δημόσιο τομέα από 35 σε 40 την εβδομάδα ώστε να εξισωθούν με εκείνες του ιδιωτικού. Παράλληλα μειώθηκαν οι ημέρες αργίας ετησίως, όπως

⁷⁸ A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, στο ίδιο, σ. 83.

και οι ημέρες άδειας και δόθηκε το δικαίωμα στις επιχειρήσεις να μην πληρώνουν έως και 150 υπερωρίες το χρόνο, ενώ μέχρι τότε έπρεπε να τις διαπραγματεύονται με ώρες κανονικού ωραρίου εργασίας με κάθε εργαζόμενο ή ομάδα εργαζομένων ξεχωριστά. Προκειμένου, μάλιστα, να αυξηθούν τα δημόσια έσοδα, επιβλήθηκε οριζόντια φόρος 4% επί των εισοδημάτων και στοχευμένα στα υψηλότερα εισοδήματα επιπλέον φόρος αλληλεγγύης 2,5%.

Επίσης όσον αφορά στην προνοιακή πολιτική για τους ανέργους, περικόπηκε το χρονικό διάστημα δικαιώματος στο επίδομα ανεργίας από τους 38 μήνες στους 26 και αποφασίστηκε η μείωση του επιδόματος έπειτα από τους πρώτους 6 μήνες.

Στον αντίποδα προωθήθηκαν προγράμματα σύνδεσης των νέων -που έχουν μόλις τελειώσει το σχολείο- με την αγορά εργασίας και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και προσλήψεων σε επιχειρήσεις, επιδοτούμενα από την Ε.Ε. Επίσης, εκσυγχρονίστηκε η Δημόσια Υπηρεσία Εργασίας ώστε να γίνει πιο αποτελεσματική στον συμβουλευτικό τομέα, στην εύρεση εργασίας και στον έλεγχο⁷⁹.

Παρεμβάσεις σύμφωνα με το πρότυπο του Workfare των Κυβερνήσεων Clinton των Η.Π.Α και Εργατικών του Η.Β

Η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει ήδη από το 1997 και χρηματοδοτεί στα κράτη-μέλη της προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας⁸⁰ με οπτική πολύ κοντινή στα μοντέλα των κυβερνήσεων Clinton στις Η.Π.Α. και Εργατικών στο Η.Β. όπως παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Η Πορτογαλία από το 2012 έχει προσαρμόσει τέτοιου είδους προγράμματα στο πλαίσιο της πολιτικής της για μείωση του κόστους εργασίας των επιχειρήσεων και σύμφωνα με τα στοιχεία ο δείκτης ανεργίας, έπειτα από την κορύφωσή του στις αρχές του 2013 στο 17,5%

⁷⁹ A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, στο ίδιο, σσ. 95-97

⁸⁰ European Commission, Policies and Activities, Database of labour market practices, *Portugal: Professional traineeship programme*, 2009, βλ. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1080&langId=en&practiceId=10>

άρχισε να επανέρχεται το 2014 στα επίπεδα του 2011, δηλαδή, λίγο πάνω από το 13%.

Ωστόσο, υπάρχουν κριτικές που υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή τους αποκρύπτει το γεγονός ότι πολλές επιχειρήσεις επέλεξαν να αντικαταστήσουν μεγαλύτερους σε ηλικία εργαζόμενους με νεότερους που λαμβάνουν το χαμηλότερο μισθό που προσφέρει η επιδότηση, γεγονός που συμπιέζει τους μισθούς ακόμη περισσότερο και απομακρύνει μεγάλο αριθμό ανέργων από την αναζήτηση εργασίας. Επίσης, καταθέτουν στοιχεία περί μείωσης του εργατικού δυναμικού της χώρας κατά περίπου 3,74% από το 2011 έως το 2013, εξαιτίας του μεταναστευτικού ρεύματος που προκάλεσε η οικονομική κρίση. Επισημαίνουν, ακόμη, ότι η δημόσια διοίκηση προσέλαβε περίπου 26.000 υπαλλήλους μεταξύ 2013 και 2014 και ότι σημαντικό μέρος των νέων θέσεων εργασίας αφορά στα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας που προώθησε το πορτογαλικό κράτος⁸¹.

Στην υπόθεση εργασίας μας και σύμφωνα με τα αποτελέσματα που εμφανίζουν οι δύο πίνακες προσομοίωσης, στην περίπτωση που η Πορτογαλία υιοθετούσε πλήρως το πρόγραμμα των κυβερνήσεων Clinton και Εργατικών θα έπρεπε να διαθέσει για τον αριθμό των ανέργων της περισσότερα από 5,5 δις \$, αριθμός που αναλογεί στο περίπου 2,7% του ΑΕΠ της και στο περίπου 4,6% των δαπανών της. Σε αυτά θα πρέπει να συνυπολογιστούν και περίπου 416,3 εκατ. \$ για ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου. Τα ποσοστά είναι αρκετά υψηλά αν τα συγκρίνει κανείς με το 4,9% του ΑΕΠ που διέθεσε η χώρα το 2013 για την Παιδεία⁸² και με το 1,6% που δαπάνησε την ίδια χρονιά για τους ανέργους της⁸³.

⁸¹ A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, στο ίδιο, σσ.105, 107,109,110

⁸² A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, στο ίδιο, σ. 118

⁸³ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Data, *Public unemployment spending 2013*, βλ. <https://data.oecd.org/socialexp/public-unemployment-spending.htm>.

Το πρότυπο κρατικού παρεμβατισμού του John Maynard Keynes

Από την άλλη, η χώρα, μέσα στις συνθήκες που δημιούργησε η κρίση στην αγορά ομολόγων το 2009, ήταν αδύνατο να δανειστεί από τις αγορές και βεβαίως η συμμετοχή της στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα δεν της επέτρεπε ούτε κοπή νομισματικής μάζας ούτε νομισματική υποτίμηση, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε εσωτερική υποτίμηση, αποδεχόμενη τη δανειακή σύμβαση της Ε.Ε. και του Δ.Ν.Τ.

Υπό αυτούς τους περιορισμούς θα ήταν εκτός επιλογής για την Πορτογαλία να εφαρμόσει το θεωρητικό μοντέλο του J.M.Keynes, που προβλέπει επιπλέον δανεισμό του κράτους με σκοπό τη δημόσια χρηματοδότηση, η οποία θα ενισχύσει μεν τα εισοδήματα και την κατανάλωση, μέσω της αύξησης των μισθών και των χαμηλών επιτοκίων, θα αυξήσει δε, σε απαγορευτικά επίπεδα για τα δεδομένα της Ευρωζώνης, τον πληθωρισμό και τα ελλείμματα.

Στην περίπτωση, πάντως, εφαρμογής του, σύμφωνα με την προσομοίωση που παρουσιάζεται στον Πίνακα 1, το κράτος θα αύξανε τις δημόσιες δαπάνες και θα επενέβαινε με άμεση ή έμμεση χρηματοδότηση στην ιδιωτική οικονομία δημιουργώντας το κατάλληλο περιβάλλον για τη δημιουργία περίπου 34 χιλιάδων νέων επιχειρήσεων που θα απορροφούσαν 578.195 ανέργους. Οι επιπλέον κρατικές δαπάνες που απαιτούνται υπολογίζονται σε περίπου 4,163 δις \$ και οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις σε περίπου 416,3 εκατ. \$.

Όσο για την αναλογία ύψους 2,02% των κρατικών δαπανών επί του ΑΕΠ, είναι μεν μικρότερη σε σύγκριση με το μοντέλο των Clinton-Εργατικών, ωστόσο δεν παύει να είναι υψηλή. Αντίστοιχα υψηλή είναι και η αναλογία επί των δαπανών (3,46%).

Παρά ταύτα, η επιμονή του Μνημονίου στον περιορισμό των δημοσίων δαπανών και στην εξασφάλιση πλεονασμάτων δεν επιτρέπει την κρατική παρέμβαση στη διαμόρφωση των υποδομών για την ενίσχυση της ζήτησης⁸⁴. Αντιθέτως οι απαιτήσεις για δημοσιονομική προσαρμογή οδηγούν σε λιγότερες επιχειρήσεις, σε μικρότερο δηλαδή ποσοστό εργοδοτών στο σύνολο της

⁸⁴ Α. Ν. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016, σ. 158

απασχόλησης και σε μεγαλύτερο αριθμό χαμηλόμισθων μισθωτών, χάριν της ανταγωνιστικότητας⁸⁵.

Παρομοίως, λοιπόν, δε θα μπορούσαν να βρουν εφαρμογή στην Πορτογαλία και προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας βασισμένα στα θεωρητικά μοντέλα των William Beveridge και Hyman Philip Minsky.

Το πρότυπο κρατικού παρεμβατισμού του W. Beveridge

Η προσομοίωση στον πίνακα 1 με βάση τον κρατικό παρεμβατισμό του W.Beveridge προϋποθέτει προσλήψεις μισθωτών όχι μόνο στον ιδιωτικό, όπου χρειάζεται η δημιουργία περίπου 17 χιλιάδων νέων επιχειρήσεων, αλλά και στον δημόσιο τομέα, όπως επιβάλλει η θέση του Βρετανού οικονομολόγου περί μείωσης της ανεργίας προκειμένου να αυξηθούν οι μισθοί και η παραγωγικότητα και να τονωθεί, κατ' επέκταση, η ζήτηση και η κατανάλωση.

Όσον αφορά στις επιπλέον κρατικές δαπάνες για την επίτευξη του στόχου αυτές ανέρχονται, στα περίπου 5,55 δις \$, κατά περίπου 1,4 δις παραπάνω σε σύγκριση με το μοντέλο του J.M.Keynes, εξαιτίας του λειτουργικού κόστους που απαιτείται για την απασχόληση των 578.195 ανέργων του παραδείγματός μας. Με βάση τα στοιχεία υπολογίζονται, επίσης, όπως και στο μοντέλο του J.M.Keynes, ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις ύψους περίπου 416,3 εκατ. \$.

Εξαιτίας του λειτουργικού κόστους αυξάνεται και η αναλογία των κρατικών δαπανών επί του ΑΕΠ στο 2,7%, σε σύγκριση με το πρότυπο του J.M.Keynes, όπως και η αναλογία επί των δαπανών στο 4,62%.

Τα ποσά που θα απαιτηθούν για τις προσλήψεις στο δημόσιο και τις κρατικές παρεμβάσεις για την ενεργοποίηση του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου να απασχοληθούν και σε αυτόν οι άνεργοι ως μισθωτοί, αναμένεται να αντληθούν από τη φορολογία ή από δανεισμό. Ωστόσο, στο παράδειγμά μας, η φορολογία στην Πορτογαλία είναι ήδη υψηλή και τα έσοδα που προκύπτουν κατευθύνονται στην αποπληρωμή του χρέους και στα πλεονάσματα, όπως απαιτούσε το

⁸⁵ Α. Ν. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, Αθήνα, στο ίδιο, σ. 280

Μνημόνιο. Επίσης δεν υπάρχουν περιθώρια δανεισμού πέρα από την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών του κράτους.

Το πρότυπο του εργοδότη της τελευταίας καταφυγής του H.P. Minsky

Σύμφωνα με αυτή την περίπτωση το κράτος αναλαμβάνει να απορροφήσει σε θέσεις εργασίας τους ανέργους ανάλογα με την ειδικότητα που έχουν, προκειμένου να επιτευχθεί αύξηση των εισοδημάτων και κατά συνέπεια αύξηση της κατανάλωσης και της συμμετοχής μέσω φόρων και ασφαλιστικών εισφορών. Το κόστος της δαπάνης αυτής υπολογίζεται, στην περίπτωση της Πορτογαλίας, σε περίπου 5,5 δις \$ και αντιστοιχεί σε ποσοστό περίπου 2,7% επί του ΑΕΠ και περίπου 4,62% επί των κρατικών δαπανών. Επίσης σε περίπου 416,3 εκατ. \$ υπολογίζονται και οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις.

Η χρηματοδότηση θα εξασφαλιστεί είτε από την έκδοση νομισματικής μάζας είτε, εναλλακτικά, από την έκδοση κρατικών ομολόγων με χαμηλά επιτόκια είτε από την υποτίμηση του νομίσματος. Η πολιτική αυτή θεωρείται από τον H.P. Minsky επιβεβλημένη, ειδικά σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπου απαιτούνται αύξηση των δημοσίων δαπανών, μείωση των φόρων και αύξηση της ρευστότητας στην αγορά αντί των δημοσιονομικών περιορισμών των Μνημονίων. Παρ' όλα αυτά η συμμετοχή της Πορτογαλίας στην Ευρωζώνη δεν της επιτρέπει βεβαίως ούτε έκδοση χρήματος ούτε υποτίμηση νομίσματος. Επίσης, παρ' όλο που η χώρα έχει «βγει» από το Μνημόνιο ήδη από το 2014, δεν της επιτρέπεται η έκδοση κρατικών ομολόγων στο βαθμό που ίσως επιθυμούσε, καθώς το δημόσιο χρέος της βρίσκεται ακόμη υπό την «επίβλεψη» των δανειστών της. Επομένως, το πρότυπο του H.P. Minsky για την καταπολέμηση της ανεργίας δύσκολα θα εφαρμοζόταν, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν το υψηλό κόστος του (2,7% επί του ΑΕΠ όπως προαναφέρθηκε) συγκριθεί με το 4,5% έλλειμμα της χώρας το 2014.

Το πρόγραμμα ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π. του Ανδρέα Ν. Λύτρα

Η συγκεκριμένη πρόταση παρακάμπτει την αδυναμία του κράτους να ενισχύσει άμεσα ή έμμεσα την αγορά εργασίας και ζητά την αρωγή του μόνο ως ρυθμιστή του προγράμματος και ως χρηματοδότη των πιστώσεων που θα χρειαστούν στη διαχείριση του διαθέσιμου κεφαλαίου για την υλοποίησή του. Σε αντιδιαστολή επίσης με τα πρότυπα των Keynes, Beveridge και Minsky Το πρόγραμμα ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π. του Ανδρέα Ν. Λύτρα δεν σκοπεύει να εντάξει τους ανέργους στην αγορά εργασίας ως μισθωτούς στο ιδιωτικό ή στο δημόσιο τομέα, αλλά ως αυτόνομους εργαζόμενους.

Εν μέσω οικονομικής αβεβαιότητας και επιχειρηματικής διστακτικότητας, η πρόταση βασίζεται στην ενεργοποίηση των κατόχων χρηματικού αποθέματος να επενδύσουν το κεφάλαιό τους μέσω των τραπεζών σε κοινούς προθεσμιακούς λογαριασμούς με εγγυημένη απόδοση και στην κινητοποίηση των ανέργων να προσφέρουν ως ανεξάρτητοι εργαζόμενοι ειδικευμένες ή ανειδίκευτες υπηρεσίες με απολαβές ανώτερες από εκείνες ενός χαμηλόμισθου επιδοτούμενου μισθωτού. Στόχος είναι να αμείβονται οι εργαζόμενοι, εν μέρει από το κεφάλαιο που θα έχει συγκεντρωθεί στις τράπεζες από καταθέτες-επενδυτές και εν μέρει από τους καταναλωτές-αποδέκτες των υπηρεσιών που θα παρέχουν. Με αυτόν τον τρόπο και οι καταναλωτές θα απολαμβάνουν χαμηλότερες τιμές για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, αλλά και οι πάροχοι των υπηρεσιών θα εξασφαλίζουν εισόδημα ως ανεξάρτητοι εργαζόμενοι. Ο τύπος αυτός της αυτόνομης απασχόλησης θεωρείται ότι ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις της εργασίας για προσαρμοστικότητα, ευελιξία και καινοτομία.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είναι, εκτός από την πλήρη απασχόληση των ανέργων, η αύξηση των καταθέσεων στις τράπεζες, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας σε τοπικό επίπεδο και στις περιφέρειες, η αύξηση του τοπικού πλούτου και του ΑΕΠ και κατ' επέκταση των εσόδων από φόρους και εισφορές.

Ανατρέχοντας στην προσομοίωση του προτύπου ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π. στον Πίνακα 1 και 2, γίνεται σαφές ότι οι κρατικές δαπάνες που φτάνουν τα

περίπου 1,388 δις \$ είναι κατά πολύ μειωμένες σε σχέση με τα υπόλοιπα μοντέλα καταπολέμησης της ανεργίας. Επιπλέον οι χρηματικές παροχές προς τους ωφελούμενους εργαζόμενους φτάνουν τα περίπου 243 εκατ. \$, ποσό που δεν επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις πλησιάζουν τα 139 εκατ. \$.

Αντιστοίχως, μειωμένες παρουσιάζονται και οι επιπλέον δαπάνες σε ποσοστό επί του ΑΕΠ, οι οποίες μόλις που ξεπερνούν το 0,67%, ενώ μειωμένη, σε σχέση με τις υπόλοιπες εκτιμήσεις, είναι και η αναλογία περίπου 1,15% επί των κρατικών δαπανών. Τα ποσοστά αυτά δείχνουν ότι δεν πρόκειται να επιβαρύνουν σημαντικά τον κρατικό προϋπολογισμό, ειδικά αν σκεφτεί κανείς ότι από το 2010 έως το 2013 οι δαπάνες της Πορτογαλίας για την ανεργία δεν έπεσαν κάτω από περίπου 1,2 σε ποσοστό % επί του ΑΕΠ⁸⁶.

Ούτως ή άλλως, σε οικονομίες, όπως αυτή της Πορτογαλίας η οποία ανταπεξήλθε μεν των προγραμμάτων σκληρής λιτότητας της δανειακής σύμβασης της τριετίας 2011-2014 αλλά βρίσκεται ακόμη στο «μικροσκόπιο» των διεθνών αγορών, δεν κρίνεται εφικτή η εφαρμογή της κεϋνσιανής πολιτικής και των παραλλαγών της.

Ενδεχόμενη εφαρμογή, ωστόσο, του προγράμματος ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π. στην Πορτογαλία ίσως περιόριζε, επίσης, την ενίσχυση της κοινωνικής πόλωσης που παρατηρείται ήδη σε αναπτυγμένες χώρες εντός και εκτός Ε.Ε., όπου τα ποσοστά των μισθωτών βρίσκονται σε υψηλότερα επίπεδα και, αντιθέτως, των εργοδοτών εξαιρετικά χαμηλά, ενώ δείχνουν να έχουν παγιωθεί τα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων⁸⁷.

Δύο χρόνια μετά την υπογραφή του μνημονίου το ποσοστό των μισθωτών στην Πορτογαλία αυξήθηκε το 2013 κατά περίπου 2 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 76,3% που ήταν το 2009, την ώρα που το ποσοστό των

⁸⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Data, *Public unemployment spending 2010-2013*, βλ. <https://data.oecd.org/social/exp/public-unemployment-spending.htm>.

⁸⁷ Στις Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία το ποσοστό των μισθωτών το 2013 ήταν αρκετά υψηλά (άνω του 88%), το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων ήταν σαφώς μικρότερο (6 – 6,6%), ενώ το ποσοστό των εργοδοτών ακόμη μικρότερο (γύρω στο 4,5% στις δύο πρώτες και στην Ιαπωνία μόλις 2,2%)

αυτοαπασχολούμενων έπεσε κατά επίσης περίπου 2 μονάδες, παραμένοντας, πάντως, υψηλό (από 17,4 σε 15,7%). Παράλληλα, το ποσοστό των εργοδοτών μειώθηκε από 5,4 σε 5,2% και το ήδη μικρό ποσοστό των συμβοηθούτων μελών στις οικογένειες μειώθηκε επίσης από 0,9 σε 0,6%.

Παρ' όλα αυτά, τα παραπάνω ποσοστά στη δομή της απασχόλησης εξακολουθούν να δείχνουν μικρότερη κοινωνική πόλωση στην Πορτογαλία απ' ό,τι στις αναπτυγμένες χώρες, ακόμη και από τη γειτονική της Ισπανία. Μια πολιτική ενίσχυσης των αυτοαπασχολούμενων και των συνεργαζόμενων επαγγελματιών θα μπορούσε να διατηρήσει ή και να μειώσει τα ποσοστά των μισθωτών.

Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος ΣΚΑπαΝεα(ς) Δρα.Π. ελέγχεται, ωστόσο, σε δύο σημεία: πρώτον, στο βαθμό που οι κάτοχοι χρηματικού αποθέματος θα ανταποκριθούν στην επενδυτική πρόταση των τραπεζών και δεύτερον, στην πιθανότητα οι ωφελούμενοι ανεξάρτητοι εργαζόμενοι να αντικαταστήσουν στην αγορά εργασίας εργαζόμενους οι οποίοι δεν απολαμβάνουν την ενίσχυση που προκύπτει από τα αξιόγραφα.

Στην πρώτη περίπτωση, η πολιτική λιτότητας που εξακολουθεί να χαρακτηρίζει την πορτογαλική οικονομία και η οποία αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες δεν αφήνει, μάλλον, άλλη επιλογή στους επίδοξους επενδυτές. Εκτός αυτού, η αποκατάσταση πλέον του κλίματος εμπιστοσύνης στην εγχώρια οικονομία, ίσως επιτρέψει και την επιστροφή των κεφαλαίων που διέρρευσαν στο εξωτερικό τα ταραγμένα χρόνια του Μνημονίου⁸⁸. Όσον αφορά στον δεύτερο προβληματισμό, οι ωφελούμενοι άνεργοι με τις χαμηλές τους τιμές ίσως λειτουργήσουν ανταγωνιστικά για κάποιο χρονικό διάστημα, στη συνέχεια όμως, η αύξηση των συναλλαγών και η ρευστότητα χρήματος που θα προκύψει στην αγορά, μέσω των διαθέσιμων ποσών από τους τραπεζικούς λογαριασμούς διά της χρήσης των αξιόγραφων, ενδέχεται να αποκαταστήσουν την ισορροπία. Σε κάθε περίπτωση, μακροπρόθεσμα, οι

⁸⁸ A. B. Santos and S. Fernandes, *Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal*, στο ίδιο, σ. 105

εργαζόμενοι κρατούν τις αμοιβές ψηλότερα απασχολούμενοι ως ανεξάρτητοι επαγγελματίες, παρά με το να μετατρέπονται σε μισθωτούς.

Ενδιαφέρον, ωστόσο, θα είχε και η εξέταση κάποιων παραμέτρων που θα μπορούσε να οδηγήσουν σε μια παράλληλη δράση σχετικά με την καταπολέμηση της ανεργίας και την τόνωση της αγοράς.

Το 2006 στην Πορτογαλία η αναλογία των επιχειρήσεων στη μεταποίηση με 250 και πάνω μισθωτούς ήταν εξαιρετικά χαμηλό (0,3%), ιδιαίτερα σε σχέση με άλλες περισσότερο αναπτυγμένες χώρες. Αντίστοιχα η αναλογία των μισθωτών στις επιχειρήσεις μεταποίησης της ίδιας κατηγορίας ήταν για την Πορτογαλία σχεδόν 19%, όταν στη Γαλλία ήταν λίγο πάνω από 47%. Την ίδια χρονιά η αναλογία των επιχειρήσεων στη μεταποίηση με λιγότερους από 20 μισθωτούς στην Πορτογαλία ήταν εξαιρετικά υψηλή (σχεδόν 92%) και η αναλογία των μισθωτών στις επιχειρήσεις μεταποίησης της ίδιας κατηγορίας ήταν λίγο πάνω από 32%.

Τα ποσοστά αυτά δείχνουν μια αξιοσημείωτη αντοχή των πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Πορτογαλία, όπως και σε άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, ενώ σημαντική είναι και η συμμετοχή τους στην απασχόληση σε σχέση με τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες⁸⁹.

Καθώς η Πορτογαλία δεν μπορεί να ανταγωνιστεί πλέον άλλες χώρες σε προϊόντα υψηλής έντασης εργασίας, ίσως θα πρέπει να στραφεί στην ενίσχυση των μικρότερων επιχειρήσεών της -και μάλιστα εκείνων που έχουν να κάνουν περισσότερο με την παροχή υπηρεσιών- εκμεταλλευόμενη τις χρηματοδοτήσεις που λαμβάνει από ευρωπαϊκά προγράμματα τα οποία δίνουν έμφαση στη στήριξη πρωτοβουλιών με καινοτόμο και εξωστρεφή χαρακτήρα. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, δηλαδή εκείνες που απασχολούν λιγότερους από 250 υπαλλήλους, αποτελούν το 99% των επιχειρήσεων στην ΕΕ και παράγουν 2 από τις 3 θέσεις στον ιδιωτικό

⁸⁹ Α. Ν. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, στο ίδιο, σ. 320

τομέα. Ωστόσο χρειάζονται χρηματοδότηση και εξειδικευμένο προσωπικό για να παραμένουν ανταγωνιστικές στη διεθνή αγορά⁹⁰.

Τέτοιου είδους επιχειρήσεις θα μπορούσαν να προκύψουν και από συνεργασίες και συνεταιρισμούς ανεξάρτητων επαγγελματιών⁹¹. Μια γενναία, λοιπόν, πολιτική ενίσχυσης των μικρών επιχειρήσεων ως βασικών φορέων της επιχειρηματικότητας⁹², σε συνδυασμό με την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων της εργασιακής αυτονομίας έναντι της μισθωτής εργασίας, αποτελεί μια προοπτική που θα συμβάλει, ενδεχομένως, όχι μόνο στην καταπολέμηση της ανεργίας, αλλά και στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο ορίζουμε στις μέρες μας την οικονομική ανάπτυξη, την αναδιανομή του πλούτου ακόμα και την ίδια τη λειτουργία της δημοκρατίας⁹³.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. N. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2016.

A. N. Λύτρας, *Σημειώσεις μαθήματος, Η απασχόληση στην οικονομική κρίση, Τα δεδομένα στις χώρες της Ν. Ευρώπης*, Πίνακες: Οι μισθωτοί, οι εργοδότες, οι αυτοαπασχολούμενοι, τα συμβοηθούντα μέλη, 2009-2013.

A. N. Λύτρας, *Σημειώσεις μαθήματος, Ποσοστά ανεργίας στην ευρωζώνη, πληθυσμός, ΑΕΠ ανά χώρα, σύνολο απασχόλησης, μισθωτοί, εργοδότες, μέσο μέγεθος της επιχείρησης κατά χώρα ανάλογα με την απασχόληση, έσοδα, έξοδα και ελλείμματα ανά χώρα*

A. N. Λύτρας, *Σημειώσεις μαθήματος, Ποσοστά και αριθμών ανέργων ανά χώρα*

A. N. Λύτρας, *Σημειώσεις μαθήματος, Τεκμήρια Ι, Όψεις της Κοινωνικής Δομής, Οι Κατανομές στην Απασχόληση Ι: Μισθωτοί και Εργοδότες, Η μισθωτή εργασία*

⁹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε. 2014-2020, *Στόχευση Επενδύσεων σε Βασικές Αναπτυξιακές Δραστηριότητες*,

βλ. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/fiche_sme_el.pdf.

⁹¹ A. N. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, στο ίδιο, σ. 495

⁹² A. N. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, στο ίδιο, σ. 316,493

⁹³ A. N. Λύτρας, *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, στο ίδιο, σ. 501

στις πρωτοπόρες χώρες, Η μισθωτή εργασία στις χώρες της Ν. Ευρώπης, Οι εργοδότες στις πρωτοπόρες χώρες, Οι εργοδότες στις χώρες της Ν. Ευρώπης
Α. Ν. Λύτρας, Σημειώσεις μαθήματος, Τεκμήρια ΙΙ, Όψεις της Κοινωνικής Δομής,
Οι Κατανομές στην Απασχόληση ΙΙ., Αυτοαπασχολούμενοι και Βοηθοί, Η αυτοαπασχόληση στις πρωτοπόρες χώρες, Η αυτοαπασχόληση στις χώρες της Ν. Ευρώπης, Οι βοηθοί στις πρωτοπόρες χώρες, Οι βοηθοί στις χώρες της Ν. Ευρώπης.

M. Myant, S. Theodoropoulou, A. Piasna, Unemployment, internal devaluation and labour market deregulation in Europe, Chapter 3, A. B. Santos and S. Fernandes, Internal devaluation and unemployment: the case of Portugal, Brusells, European Trade Union Institute (ETUI), 2016.
(<http://www.etui.org/Publications2/Books/Unemployment-internal-devaluation-and-labour-market-deregulation-in-Europe>).

ΠΗΓΕΣ

European Commission, Policies and Activities, Database of labour market practices, *Portugal: Professional traineeship programme*, 2009, βλ. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1080&langId=en&practiceId=10>.
Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Data, *Public unemployment spending 2010-2013*, βλ. <https://data.oecd.org/socialexp/public-unemployment-spending.htm>.
Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε. 2014-2020, *Στόχευση Επενδύσεων σε Βασικές Αναπτυξιακές Δραστηριότητες*, βλ. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/fiche_sme_el.pdf.

Αγνή Χαντζή

Η καταπολέμηση της ανεργίας

στην εποχή της κρίσης

ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η Ελλάδα πριν την κρίση

Στην ευρωπαϊκή ήπειρο, μετά τον πόλεμο, υπήρχε μια παράλληλη πολιτική με το κεϋνσιανό μοντέλο. Επιπρόσθετα η πολιτική, την οποία επεξεργάστηκε ο W. Beveridge, είχε γενικά πολύ σημαντική συμβολή στα επίπεδα εισοδήματος και στην αύξηση της απασχόλησης στις ευρωπαϊκές χώρες. Οι δημόσιες υπηρεσίες, που τέθηκαν στη διάθεση του πληθυσμού, ήταν τομή για την ιστορία της ανθρωπότητας και ιδιαίτερα για την εξέλιξη της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η πραγματική αντίληψη του κράτους πρόνοιας είναι η σύναψη της προτεινόμενης πολιτικής από τους J.M. Keynes και W. Beveridge⁹⁴.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με πληθυσμό 10.787.690 (2010). Η δομή της παραγωγής την μεταπολεμική περίοδο (1951-2001) ακολούθησε το μοντέλο ανάπτυξης της Ευρώπης, που είχε ως χαρακτηριστικό την τεράστια αύξηση παραγωγής στον τριτογενή τομέα, από 52,48% το 1951 έφτασε σχεδόν το 70% το 2001, συνοδευόμενη από μια ελαφρά αύξηση του δευτερογενούς τομέα από 18,36% σε 22% και μεγάλη πτώση του πρωτογενούς τομέα από 29,16% σε μόλις το 8%. Η δομή αυτή παραγωγής είχε το αντίκριμά της και στην κοινωνική δομή. Έτσι το 2008 οι μισθωτοί στην Ελλάδα αποτελούσαν το 64,92% του ποσοστού του ενεργού πληθυσμού, οι εργοδότες το 8,32% και οι αυτοαπασχολούμενοι το 20,90%.⁹⁵

Σε σύγκριση με τις Βαλκανικές χώρες (εκτός της Τουρκίας) η Ελλάδα ήταν μια από τις πλουσιότερες χώρες μέχρι το 2010, δηλαδή πριν την έλευση της

⁹⁴ Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), σσ. 59-71.

⁹⁵ Λύτρας, Α.Ν.(2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*

κρίσης. Το ΑΕΠ ήταν 338,250 δις, και αντιπροσώπευε το 73,07% του ΑΕΠ των υπόλοιπων χωρών των Βαλκανίων.⁹⁶

Η δομή όμως της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζει μεγάλες αδυναμίες. Η ανάπτυξη της Ελλάδας κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών – και ιδιαίτερα από την ένταξή της στην ΕΕ, το 1981 – στηρίχθηκε σε «διεθνώς μη εμπορεύσιμα εμπορεύματα» σε βάρος των «διεθνώς εμπορεύσιμων» αγαθών και υπηρεσιών. Η παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας μπορεί να συγκριθεί με τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους μόνο για ορισμένα διεθνώς μη εμπορεύσιμα εμπορεύματα, ιδίως στους τομείς των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, των κατασκευών και του εγχώριου εμπορίου. Μεταξύ των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών μόνο ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί αρκετά επιτυχής. Ως εκ τούτου, η χώρα εισήγαγε όλο και μεγαλύτερα ποσοστά προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και κατέγραφε χαμηλά ποσοστά στο ενδοκλαδικό εμπόριο σε σύγκριση με άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Το αποτέλεσμα ήταν ένα αναπτυξιακό αδιέξοδο: κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, η Ελλάδα (όπως και άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου) ειδικεύτηκε σε προϊόντα χαμηλής και μέσης τεχνολογίας που βασίζονται σε ανειδίκευτη εργασία. Τα προϊόντα αυτά έχουν μια σχετικά χαμηλή συμβολή στην αύξηση της παραγωγικότητας και, ως εκ τούτου, δημιουργούν ένα χαμηλό ενδεχόμενο ανάπτυξης της οικονομίας στο σύνολό της.

Κατά συνέπεια, η Ελλάδα μπόρεσε να σημειώσει σχετικά ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης μόνο με εξωτερικό δανεισμό, ο οποίος με τη σειρά του περιόρισε την περαιτέρω βελτίωση της παραγωγικότητας και τις δυνατότητες ανάπτυξης. Μετά την ένταξη στην Ευρωζώνη, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με την κατάρρευση της ανταγωνιστικότητας, λόγω της συγκράτησης των γερμανικών μισθών, η οποία την οδήγησε σε μια καταστροφική πορεία: το χρέος αυξήθηκε σημαντικά, η ανάπτυξη επιταχύνθηκε και οι υποβόσκουσες αδυναμίες της οικονομίας επιδεινώθηκαν. Όταν ξέσπασε η κρίση στην Ευρωζώνη, η Ελλάδα καταστράφηκε.

⁹⁶ Λύτρας, Α.Ν.(2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*

Ιδιαίτερα σημαντική, από την άποψη αυτή, ήταν η βαθιά αδυναμία του ελληνικού βιομηχανικού τομέα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν η εγχώρια ζήτηση αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό, η Ελλάδα αντιμετώπισε ισχυρές «διαρροές» στο εξωτερικό, οι οποίες συνέβαλαν στην αδυναμία του εξωτερικού ισοζυγίου της. Επί του παρόντος, η ελληνική βιομηχανία είναι εξαιρετικά αδύναμη από πολλές απόψεις: ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, διακλαδικό και ενδοκλαδικό εμπόριο, εξάρτηση από τις εισαγωγές.⁹⁷

Η έλευση της κρίσης: η Ελλάδα των «Μνημονίων»

Το 2010 η Ελλάδα δεν μπορούσε, πλέον, να βρει χρηματοδότηση στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου χωρίς να πληρώσει απαγορευτικά υψηλά επιτόκια. Για να αποφύγει τη χρεοκοπία, προσέφυγε στον μηχανισμό στήριξης της Τρόικα. Μεταξύ της Ελλάδας και των πιστωτών της έχουν υπογραφεί τρία Μνημόνια : *Μνημόνιο I* ύψους 110 δις ευρώ (2010), *Μνημόνιο II* ύψους 130 δις ευρώ (2012) και *Μνημόνιο III* ύψους 86 δις ευρώ (2015).⁹⁸

Η Ελλάδα λοιπόν όταν ξεκίνησε η κρίση είχε δημόσιο χρέος ίσο με 111% περίπου του ΑΕΠ, όσο είναι σήμερα το δημόσιο χρέος των ΗΠΑ. Η Ιαπωνία το 2014 είχε δημόσιο χρέος ίσο με το 245% του ΑΕΠ. Και οι δύο χώρες συνεχίζουν να είναι οι πιο πλούσιες στον κόσμο.⁹⁹ Με την υπογραφή των Μνημονίων σημειώνεται παραχώρηση πλευρών εθνικής κυριαρχίας και έλεγχος των εσωτερικών λειτουργιών τομέων της δημόσιας διοίκησης.

Η εξέλιξη της απασχόλησης στην αιχμή της κρίσης

Το 2012 η ελληνική πραγματικότητα με βάση διεθνείς συγκρίσεις στην κατανομή του ΑΕΠ επιλεγμένων χωρών (ΗΠΑ, Κίνα, Ιαπωνία, Γερμανία, Γαλλία, ΗΒ,

⁹⁷ Λαπαβίτσας, Κ., Μαριόλης, Θ. (2017). Η αποτυχία της Ευρωζώνης. Προτάσεις οικονομικής πολιτικής για την ανάκαμψη της Ελλάδας. *ΕΔεΚΟΠ*, Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, σ.48

⁹⁸ Με τον όρο μνημόνιο εννοούμε κυρίως τρεις νόμους, το Ν.3845/2010, το Ν. 4046/2012 και το Ν.4336/2015. Η σύναψη των δανείων οδήγησε σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat το ελληνικό χρέος να φτάσει το 2014 στο 178,6% του ΑΕΠ (General government gross debt-annual data). Συνέπεια αυτών των δανείων ήταν να υπογραφούν από το 2010-2015 τρία μνημόνια.

⁹⁹ Λύτρας, Α.Ν. (2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*.

Βραζιλία, Καναδά, Ισπανία, Ν. Κορέα, Ολλανδία, Σουηδία, Βέλγιο, και Δανία) καταδεικνύει ότι οι υπηρεσίες αποτελούν τη μεγαλύτερη συνεισφορά στο ΑΕΠ της χώρας με 78,9% όταν το αντίστοιχο ποσοστό στις ΗΠΑ είναι 79,7%, στη Γαλλία 79,8% στο Βέλγιο 77,7%, στη Δανία 76,4%. Από την άλλη πλευρά η συνεισφορά του δευτερογενούς τομέα σε σχέση με τις προαναφερθείσες χώρες, είναι η χαμηλότερη το 17.9% , ενώ το ποσοστό της παραγωγής του πρωτογενούς τομέα κινείται στο 3,3% (παγκόσμια παραγωγή 5,9%) το ίδιο με της Ισπανίας και το αμέσως μεγαλύτερο μετά της Δανίας στις χώρες του Δυτικού κόσμου.¹⁰⁰ Με τα δεδομένα αυτά παρατηρούμε ότι η Ελλάδα ακολουθεί τα δεδομένα του κανόνα της Eurostat που δείχνουν ότι η απασχόληση στις πλούσιες και προηγμένες χώρες συγκεντρώνεται στις υπηρεσίες και ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων εμφανίζεται στον τριτογενή τομέα. Ειδικότερα η απασχόληση στην Ελλάδα σύμφωνα με την Eurostat ήταν το 2011 στις υπηρεσίες 70,2 % στο δευτερογενή τομέα 18% και στον πρωτογενή 11,8%.¹⁰¹

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση (2017) που αφορά στην απασχόληση, το γ' τρίμηνο του 2016, οι επιχειρήσεις που απασχολούν μέχρι 4 εργαζομένους αποτελούν τον κύριο όγκο του συνόλου των επιχειρήσεων (3/4) ενώ περισσότεροι από τους μισούς μισθωτούς εργάζονται είτε σε επιχειρήσεις με πάνω από 250 εργαζομένους (ποσοστό 26%) είτε σε επιχειρήσεις που απασχολούν από 10 μέχρι 49 εργαζομένους (ποσοστό 27%).¹⁰²

Όσον αφορά τις επιχειρήσεις σε σχέση με το 2013, τις μεγαλύτερες αυξήσεις τόσο σε επιχειρήσεις όσο και σε απασχόληση εμφανίζουν το λιανικό εμπόριο και οι δραστηριότητες εστίασης ενώ στην αύξηση της απασχόλησης συμμετέχουν περισσότεροι κλάδοι , το χονδρικό εμπόριο, η εκπαίδευση και οι δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας. Σημαντικές είναι οι αυξήσεις στους κλάδους

¹⁰⁰ Λύτρας, Α.Ν. (2017). Ο.π.

¹⁰¹ Λύτρας, Α.Ν. (2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*

¹⁰² Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ετήσια Έκθεση 2017. *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, τ.χ 19, σ.97 <http://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2017-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>

των καταλυμάτων, των χερσαίων μεταφορών και μεταφορών μέσω αγωγών, καθώς και των δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας.¹⁰³

Το γ' τρίμηνο του 2016 ο βαθμός απασχόλησης ανερχόταν σε 53%, ενώ το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 ήταν 60,8%. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι ο βαθμός συμμετοχής στον ανδρικό πληθυσμό μειώνεται από 74% το γ' τρίμηνο του 2008 σε 62% το γ' τρίμηνο του 2016, ενώ αντίστοιχα την ίδια περίοδο ο βαθμός συμμετοχής στις γυναίκες μειώνεται από 47,7% σε 44,2%.¹⁰⁴

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των ροών απασχόλησης τα τελευταία 3 έτη είναι ότι το 40% τόσο των αναγγελιών πρόσληψης όσο και των αποχωρήσεων αντιστοιχούν στους δύο κλάδους του τουρισμού (δραστηριότητες εστίασης και καταλύματα ενώ πλησιάζει το ήμισυ η συμμετοχή των εν λόγω κλάδων στις οικειοθελείς αποχωρήσεις (47%).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ΕΡΓΑΝΗ¹⁰⁵ ο αριθμός των μισθωτών (ως φυσικών προσώπων) με σχέση ιδιωτικού δικαίου ανήλθε σε 1.702.524, εκ των οποίων λιγότερο από το ήμισυ είναι γυναίκες (46,4%). Οι νέοι μέχρι 24 ετών αναλογούν στο 7,7%, σχεδόν το 13% έχει ηλικία από 25-29 ετών, το 48,1% των μισθωτών έχει ηλικία από 30-44 ετών, περίπου το 30,9% έχει ηλικία από 45-64 ετών και μόλις το 0,5% είναι άνω των 64 ετών. Σχεδόν 1 στους 5 μισθωτούς εργάζεται μέχρι και 20 ώρες την εβδομάδα, ενώ 7 στους 10 εργάζονται από 35 και άνω ώρες την εβδομάδα.

Επιπρόσθετα παρατηρείται ότι με μερική ή εκ περιτροπής εργασία εργάζονται 382.729 άνδρες και γυναίκες, μέγεθος που αναλογεί στο 22,48% των μισθωτών, ποσοστό παραπλήσιο με αυτό του προηγούμενου έτους. Με μερική ή

¹⁰³ Στον αριθμό των μισθωτών κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας συμπεριλαμβάνονται οι εργαζόμενοι που απασχολούνται ταυτόχρονα σε περισσότερους από έναν κλάδο, δηλαδή είναι αυξημένος κατά 2,4% σε σχέση με το αντίστοιχο σύνολο των μισθωτών, όπου αυτοί καταγράφονται ως «φυσικά πρόσωπα». Αυξημένα είναι επίσης σε σχέση με το μέγεθος των μισθωτών και τα στοιχεία που αναφέρονται στο σύνολο όσων εργάζονται στις περιφέρειες κατά 0,3% και κατά 1,7% στους νομούς της χώρας, δηλαδή όσων απασχολούνται ταυτόχρονα σε περισσότερες από μία περιφέρειες ή περιφερειακές ενότητες.

¹⁰⁴ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). ό.π.σ.91.

¹⁰⁵ ΕΡΓΑΝΗ. Ειδικό τεύχος Ιανουαρίου του 2017: Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου από 1/10 έως 15/11/2016.)

εκ περιτροπής απασχόληση εργαζόταν το 2013 το 20,24% των μισθωτών και το 2014 το 21,81%.¹⁰⁶

Όψεις της κοινωνικής δομής

Οι εργοδότες το 2009 αποτελούσαν το 8,4% του συνόλου της απασχόλησης¹⁰⁷ και κατά την περίοδο της κρίσης παρατηρείται αισθητή μείωση, φτάνοντας το 2013 το 6,8% της συνολικής απασχόλησης έναντι 6,9% της Ιταλίας που εμφανίζει το πρώτο μεγαλύτερο ποσοστό εργοδοτών επί του συνόλου της απασχόλησης. Οι αυτοαπασχολούμενοι ενίσχυσαν την αναλογία τους ενώ μειώθηκαν αριθμητικά. Ειδικότερα το 2009 καταγράφουν το μεγαλύτερο ποσοστό 21,5% σε σχέση με τα ποσοστά αυτοαπασχόλησης στην Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία και κατά την περίοδο της κρίσης παρατηρείται σταδιακή αύξηση που φτάνει τελικά το 25,6% το 2013, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό σε σχέση με τις προαναφερθείσες συγκρινόμενες χώρες, στις οποίες η μεταβολή στα ποσοστά αυτοαπασχόλησης παρουσιάζει σταθεροποιητικές τάσεις στην Ιταλία, μικρή μείωση στην Πορτογαλία και μικρή άνοδο στην Ισπανία.

Οι μισθωτοί στην Ελλάδα μειώνονται αριθμητικά και ποσοστιαία από το 64,3% της συνολικής απασχόλησης, το 2009 φτάνουν το 62,8% το 2013. Στην Ισπανία παρατηρείται περιορισμένη ποσοστιαία μείωση ενώ στη Ιταλία η ομάδα των μισθωτών παραμένει ίδια και στην Πορτογαλία σημειώνει αύξηση κατά 2,1%.¹⁰⁸

Στη διάρκεια της κρίσης σημειώθηκαν μεταβολές και στη διάρθρωση της απασχόλησης. Σύμφωνα με τις τριμηνιαίες εκθέσεις εργατικού δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ το 4ο τρίμηνο του 2009 το μερίδιο των μερικώς απασχολούμενων στο σύνολο των εργαζόμενων ήταν μόλις 6,2%, ενώ το 48,5% κατέφυγε σε αυτή την

¹⁰⁶ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π.,σ. 96.

¹⁰⁷ το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τις άλλες τρεις χώρες που ασκήθηκαν προγράμματα περιοριστικής πολιτικής, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία.

¹⁰⁸ Λύτρας, Α.Ν. (2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*.

επιλογή γιατί δυσκολευόταν να βρει εργασία πλήρους απασχόλησης.¹⁰⁹ Δύο χρόνια αργότερα, το 4ο τρίμηνο του 2011 η οικονομική ύφεση και η αύξηση της ανεργίας επέφερε αύξηση του ποσοστού μερικής απασχόλησης στο 7,1% καθώς και σχετική αύξηση των εργαζόμενων που αδυνατούσαν να βρουν πλήρη απασχόληση στο 58,3%.¹¹⁰ Μετά την ψήφιση του τρίτου μνημονίου και των εφαρμοστικών νόμων το 1^ο τρίμηνο του 2016, το ποσοστό της μερικής απασχόλησης διογκώθηκε στο 9,8% και το ποσοστό των μερικώς απασχολούμενων που αδυνατούν να βρουν εργασία πλήρους απασχόλησης εκτοξεύθηκε στο 69,1%.¹¹¹ Αντίστοιχα είναι και τα στοιχεία του πληροφοριακού συστήματος του Υπουργείου Εργασίας, “ΕΡΓΑΝΗ”.¹¹²

Το μερίδιο των νέων συμβάσεων εργασίας μερικής απασχόλησης ή εκ περιτροπής εργασίας (ευέλικτων μορφών εργασίας) στο σύνολο των συμβάσεων αυξάνεται συνεχώς. Ενώ το ποσοστό των νέων προσλήψεων πλήρους απασχόλησης ήταν 54,18% το 1ο εξάμηνο του 2014, το 1ο εξάμηνο του 2016 μειώθηκε στο 48,44%. Αντιθέτως το ποσοστό των συμβάσεων μερικής απασχόλησης αυξήθηκε από 33,94% σε 37,51% και το ποσοστό των συμβάσεων εκ περιτροπής εργασίας από 11,87% σε 14,05%.¹¹³

Αξιίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των υποαπασχολούμενων¹¹⁴ στο σύνολο των εργαζόμενων για το 2015 στην Ελλάδα ήταν κοντά στο 7%,¹¹⁵ ποσοστό που την κατατάσσει στη τρίτη υψηλότερη θέση στην ΕΕ, μετά την

¹⁰⁹ ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2009-Q4>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών)}.

¹¹⁰ ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2011-Q4>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών)}.

¹¹¹ ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2016-Q1>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών)}.

¹¹² ΕΡΓΑΝΗ, <http://www.yrakp.gr/uploads/docs/9817.pdf>.

¹¹³ Ως εκ περιτροπής απασχόληση θεωρείται η απασχόληση κατά λιγότερες ημέρες την εβδομάδα η κατά λιγότερες εβδομάδες τον μήνα η κατά λιγότερους μήνες το έτος ή και συνδυασμός αυτών κατά πλήρες ημερήσιο ωράριο εργασίας.

¹¹⁴ Υποαπασχολούμενοι είναι οι εργαζόμενοι που εργάζονται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης, ενώ θα επιθυμούσαν να εργάζονται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης.

¹¹⁵ 5% για την ΕΕ συνολικά.

Κύπρο και την Ισπανία.¹¹⁶ Το ίδιο έτος, το μερίδιο των υποαπασχολούμενων στο σύνολο των μερικώς απασχολούμενων ξεπέρασε το 70%, ποσοστό που κατατάσσει την Ελλάδα στην πρώτη θέση στις χώρες της ΕΕ, όταν ο αντίστοιχος μέσος όρος δεν ξεπερνά το 25%. Παρόμοιο, τέλος, ήταν και το πρόβλημα της αδήλωτης εργασίας.¹¹⁷ Αν και είναι δύσκολο να συλλεχθούν έγκυρα στοιχεία για την ανασφάλιστη εργασία, το 2013 το 40,5% των εργαζόμενων στις επιχειρήσεις της χώρας ήταν αδήλωτο και σχεδόν οι μισοί εργοδότες δεν δήλωναν τους εργαζομένους τους.

Είναι εμφανές ότι η αναδιάρθρωση στην αγορά εργασίας και η μεγαλύτερη ευελιξία δεν έφερε σύγκλιση με την υπόλοιπη ΕΕ, αλλά απλώς επιδείνωσε τις συνθήκες εργασίας. Το ποσοστό των εργαζομένων στην Ελλάδα που συνάπτουν συμβάσεις μερικής απασχόλησης είναι πολύ υψηλότερο από το μέσο όρο της ΟΝΕ αλλά και της ΕΕ. Ακόμη, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των συμβάσεων μερικής απασχόλησης στην ΕΕ συνάπτεται κυρίως από μητέρες ή φοιτητές, στην Ελλάδα συνάπτεται από εργαζόμενους που αδυνατούν να βρουν εργασία πλήρους απασχόλησης και να συντηρήσουν αξιοπρεπώς την οικογένειά τους.¹¹⁸

Αύξηση της ανεργίας και της μερικής απασχόλησης

Η εξέλιξη της ανεργίας μετά την εμφάνιση της χρηματοοικονομικής κρίσης του 2007-2008 είναι πολύ ενδιαφέρουσα για την κοινωνική και πολιτική ανάλυση. Αξίζει να σημειωθεί η εντυπωσιακή αύξηση της ανεργίας στις χώρες που έχουν ενταχθεί σε Μνημόνια ή έχουν εφαρμοστεί προγράμματα λιτότητας συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ, οι οποίες καθιέρωσαν και επέβαλαν τις βασικές αρχές της περιοριστικής οικονομική πολιτικής στην Ευρώπη, όπως η Γερμανία, η οποία

¹¹⁶ EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Underemployment_and_potential_additional_labour_force_statistics {figure 2a: Underemployed part-time workers Persons aged 15-74, all countries, EA-19 and EU-28, annual average, 2015}.

¹¹⁷ Καψάλης, Α. (2015), «Η Αδήλωτη Εργασία στην Ελλάδα», 43, Ιανουάριος, Ινστιτούτο Εργασίας, ΓΣΕΕ, <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2015/06/Meleti-43-INE.pdf>.

¹¹⁸ Λαπαβίτσας Κ., Μαριόλης Θ. (2017). Η αποτυχία της Ευρωζώνης. Προτάσεις Οικονομικής πολιτικής για την ανάκαμψη της οικονομίας. *ΕλεΚΟΠ*, σ. 53.

έχει επωφεληθεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Ένα επιπλέον ενδεικτικό στοιχείο αποτελεί η σχέση μεταξύ δημόσιας χρηματοδότηση της οικονομίας και του ποσοστού ανεργίας. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι χώρες που στην περίοδο της κρίσης εξέδωσαν επιπλέον νομισματική μάζα συγκράτησαν ή μείωσαν την ανεργία. Αξιοσημείωτη επίσης είναι η παρατήρηση πως οι μεγαλύτερες αναλογίες του ποσοστού της ανεργίας σημειώνονται στην ΕΕ27 και ιδίως στη ζώνη του ευρώ, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ανεργία επιβαρύνθηκε πολύ περισσότερο στην Ευρωζώνη σε σχέση με χώρες που έχουν εθνικά νομίσματα, δηλαδή η ανεργία χρεώνεται σε οικονομίες με ενιαίο νόμισμα.¹¹⁹ Στην Ελλάδα η ανεργία παρουσίασε τεράστια αύξηση από 9,5% σε 26,2% το 2012, ποσοστό ίδιο με της Ισπανίας. Ακολουθεί η Πορτογαλία με ποσοστό 17% και η Ιρλανδία με ποσοστό 14,3%¹²⁰.

Παράλληλα όμως με την αύξηση της ανεργίας αυξήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς και το ποσοστό των εργαζόμενων με «ευέλικτη» μορφή απασχόλησης. Το ποσοστό των υποαπασχολούμενων αυξήθηκε επίσης ταχύτατα.

Ειδικότερα μεγαλύτερη ήταν η μείωση την διετία 2011-2012, όταν το ποσοστό των εργαζομένων μειώθηκε κατά 8,3%, με αποτέλεσμα το 2012 η Ελλάδα να έχει το μικρότερο ποσοστό εργαζομένων στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού στην ΕΕ. Η πτώση συνεχίστηκε και το 2013 με αποτέλεσμα να εργάζονται λιγότεροι από τους μισούς κατοίκους της χώρας της ηλικιακής ομάδας 15-64 ετών (48,8% έναντι 65% στην ΕΕ). Από το 2014 και μετά η Ελλάδα παρουσιάζει μια ισχυρή αύξηση στο ποσοστό των εργαζομένων ξεπερνώντας ελαφρά το 50%. Παρ' όλα αυτά εξακολουθεί να εμφανίζει το μικρότερο ποσοστό εργαζομένων στην Ε.Ε με μεγάλη διαφορά από την δεύτερη χειρότερη (Ιταλία) που βρίσκεται κοντά στο 57%.¹²¹

¹¹⁹ Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), p. 60.

¹²⁰ Λύτρας, Α.Ν. (2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*.

¹²¹ Λαπαβίτσας Κ., Μαριόλης Θ. (2017). Η αποτυχία της Ευρωζώνης. Προτάσεις Οικονομικής πολιτικής για την ανάκαμψη της οικονομίας. ΕΔεΚΟΠ,Σ, σ. 50-51.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν για τα δεδομένα της οικονομίας επιλεγμένων χώρων και τα ποσοστά ανεργία φαίνεται να μπορεί να στηριχτεί η υπόθεση ότι η ανεργία οφείλεται μάλλον στην αναγκαστική αχρηματία και στα σκληρά (ακριβά) νομίσματα ενώ το δημόσιο χρέος και τα κρατικά ελλείμματα δεν φαίνεται να επιδρούν καθοριστικά¹²².

Με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το επίσημο ποσοστό ανεργίας, όπως αποτυπώνεται από το δείκτη U3¹²³, το γ' τρίμηνο του 2016 ήταν 22,6% έναντι 24% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2015. Το σύνολο των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.736,7 χιλιάδες άτομα (εκ των οποίων 2.473,7 χιλιάδες μισθωτοί), ενώ οι άνεργοι ανήλθαν σε 1.154.000 χιλιάδες άτομα και ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός σε 4.379 χιλιάδες άτομα. Σημαντικό επίσης πρόβλημα της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα είναι το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων¹²⁴ (άνω του ενός έτους) στο σύνολο των ανέργων, το οποίο υπερβαίνει το 70%. Οι μακροχρόνια άνεργοι (άνω του ενός έτους): αποτελούν 2/3 του συνολικού πληθυσμού των ανέργων και ανέρχονται σε 770.000 χιλιάδες άτομα.¹²⁵

Οι αποθαρρημένοι άνεργοι¹²⁶ ανέρχονταν κατά το γ' τρίμηνο του 2016 σε 108,3 χιλιάδες άτομα (2,18% του εργατικού δυναμικού) έναντι 44,6 χιλιάδων

¹²² Λύτρας, Α.Ν. (2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*.

¹²³ Ποσοστό ανεργίας (U3): Ο δείκτης αυτός μετράει το λόγο των ανέργων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού. Είναι ο δείκτης ανεργίας που χρησιμοποιείται συνήθως, αναφέρεται στη διαδικασία παραγωγής και στην αξιοποίηση του κεφαλαίου. Είναι ένας δείκτης που αποτυπώνει τη μακροοικονομική λειτουργία της ανεργίας και κυρίως την επίδρασή της στον προσδιορισμό των χρηματικών μισθών, όπως αυτοί προκύπτουν από τις διαπραγματεύσεις (συλλογικές ή ατομικές) μεταξύ μισθωτών και εργοδοτών, αλλά δεν εκτιμά την έκταση των επιπτώσεων της ανεργίας στο βιοτικό επίπεδο.

¹²⁴ Μακροχρόνιοι άνεργοι θεωρούνται οι άνεργοι άνω του ενός έτους. Ιδιαίτερης σημασίας είναι επίσης το γεγονός ότι το υψηλό ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων στο σύνολο των ανέργων αποτελούσε πρόβλημα και πριν από την έναρξη της κρίσης, δείχνοντας έτσι τις δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

¹²⁵ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). *Ο.π.*, σ. 87,89.

¹²⁶ Αποθαρρημένοι άνεργοι είναι οι άνεργοι που δεν αναζητούν απασχόληση, αλλά θα ήθελαν να έχουν εργασία και είναι διατεθειμένοι να την αναλάβουν μέσα στις δύο επόμενες εβδομάδες. Ο δείκτης (U4) μετράει το λόγο των ανέργων και των αποθαρρημένων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού. Σε αντίθεση με το ποσοστό ανεργίας U3, το ποσοστό U4 λαμβάνει υπόψη το φαινόμενο της αποθάρρυνσης μιας μερίδας ανέργων, οι οποίοι δεν καταγράφονται ως τέτοιοι από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού.

(0,88% του εργατικού δυναμικού) κατά το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008. Οι αποθαρρημένοι είναι επομένως μια αυξανόμενη ομάδα του πληθυσμού στη διάρκεια της κρίσης και τοποθετείται στην ενδιάμεση ζώνη μεταξύ ανεργίας και αεργίας, δηλαδή μη ενεργού πληθυσμού.¹²⁷

Στη διάρκεια της κρίσης, ο πληθυσμός των ηλικιών 15-64 ετών παρουσίασε μείωση της τάξης των 400 χιλιάδων ατόμων. Σε αντίθεση με τους αποθαρρημένους, το λοιπό εν δυνάμει πρόσθετο εργατικό δυναμικό (που είναι κυρίως άτομα τα οποία αναζητούσαν εργασία κατά τον τελευταίο μήνα, αλλά δεν ήταν διαθέσιμα να εργαστούν αμέσως) δεν μεταβάλλει ουσιαστικά το ποσοστό ανεργίας.¹²⁸

Η ακούσια υποαπασχόληση και οι αποθαρρημένοι άνεργοι είναι δύο ομάδες του εργατικού δυναμικού που υπήρχαν μεν πριν το 2008, αλλά με περιορισμένη επίδραση στην κατάσταση της αγοράς εργασίας. Στη διάρκεια της κρίσης αναδείχθηκαν σε σημαντικές ομάδες του εργατικού δυναμικού και αποτυπώνουν τις επιπτώσεις της κρίσης και της απορρύθμισης στην ποιότητα της εργασίας και στο βιοτικό επίπεδο της ελληνικής κοινωνίας.

Εξετάζοντας άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανεργίας, παρατηρούμε ότι το ποσοστό ανεργίας εμφανίζεται σημαντικά υψηλότερο στις γυναίκες (27,2%) σε σχέση με τους άνδρες (18,9%) και στις νεότερες ηλικίες σε σχέση με τις γηραιότερες. Ειδικότερα, η ανεργία στην ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών βρίσκεται στο 44,2%, στην ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών στο 33,2%, στην ηλικιακή ομάδα 30-44 ετών στο 21,5%, στην ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών στο 18,5% και τέλος στην ηλικιακή ομάδα 65-74 ετών στο 13%. Είναι επίσης σημαντικό να τονίσουμε ότι στην κρίση το επίπεδο εκπαίδευσης φαίνεται να μην έχει πολύ μεγάλη σημασία για την προστασία από την ανεργία. Πιο συγκεκριμένα, οι άνεργοι με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (έως κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) εμφανίζουν ποσοστό ανεργίας 24,7%, οι άνεργοι με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ανώτερη δευτεροβάθμια έως απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)

¹²⁷ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ο.π., σ. 88.

¹²⁸ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ο.π., σ. 88.

εμφανίζουν ποσοστό ανεργίας 25,1% και οι άνεργοι με ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) εμφανίζουν ποσοστό ανεργίας 17,9%. Το υψηλό επίπεδο ανεργίας στα υψηλά μορφωτικά στρώματα αποτελεί ένδειξη της χαμηλής διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της οικονομίας αλλά και του ότι οι πολιτικές που στοχεύουν στην προσφορά εργασίας (π.χ. προγράμματα κατάρτισης) δεν εξασφαλίζουν τη μείωση της ανεργίας. Επιπλέον, το ενιαίο υψηλό επίπεδο ανεργίας σε όλα τα μορφωτικά επίπεδα αποτελεί σαφή ένδειξη ότι ο δρόμος για τη μείωση της ανεργίας περνάει μέσα από πολιτικές ενίσχυσης της ζήτησης.¹²⁹

Επιπλέον, το ποσοστό της μερικής απασχόλησης έχει σταθεροποιηθεί σε υψηλό επίπεδο από περίπου 6% επί του συνόλου της απασχόλησης το 2009 βρίσκεται πλέον στο 9,7% το γ' τρίμηνο του 2016. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων, περίπου το 68,9%, δηλώνει ότι ο λόγος για τον οποίο απασχολείται με καθεστώς μερικής απασχόλησης είναι ότι δεν μπορούσε να βρει θέση εργασίας πλήρους απασχόλησης. Η αύξηση της μερικής απασχόλησης δεν είναι αποτέλεσμα της θέλησης των εργαζομένων για ευελιξία στο ωράριο ή στον τύπο εργασίας τους, αλλά αδυναμίας της οικονομίας να δημιουργήσει ποιοτικές θέσεις εργασίας.¹³⁰

Η σημαντική όμως αυτή αύξηση του μεγέθους της μισθωτής εργασίας στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας δεν έχει αντίκτυπο στον αριθμό των ανέργων, καθώς δεν έχει επιφέρει αντίστοιχη μείωση. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 2013 μέχρι σήμερα, κατά μέσο όρο, ο μηνιαίος αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων στα μητρώα του ΟΑΕΔ εξακολουθεί να υπερβαίνει το 1 εκατ. ενώ ο μηνιαίος αριθμός των ανέργων που αναζητούν εργασία κυμαίνεται κατά μέσο όρο περί τις 850.000. Επίσης, η εκρηκτική αύξηση των μακροχρόνια ανέργων σε συνδυασμό με την αλλαγή των προϋποθέσεων το 2013 για την καταβολή του επιδόματος

¹²⁹Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 90.

¹³⁰Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 91-92.

ανεργίας, είχε ως αποτέλεσμα, τη σημαντική μείωση των επιδοτούμενων ανέργων.¹³¹

Στην Ελλάδα η ανεργία έχει σημαντικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά που την κάνουν διαφορετική από την υπόλοιπη ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει μεγάλη διαφοροποίηση ως προς το φύλο καθώς είναι αρκετά υψηλότερη στις γυναίκες σε σύγκριση με την υπόλοιπη ΕΕ. Επιπλέον, μεγάλες διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται και ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων στην Ελλάδα σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ε.Ε.. Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα στην Ε.Ε. που το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ξεπερνά αυτό των αποφοίτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ πολύ κοντά βρίσκεται και το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στην υπόλοιπη Ε.Ε. το ποσοστό των ανέργων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι περίπου το 1/3 και το 1/2 αντίστοιχα του ποσοστού των ανέργων αποφοίτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹³²

Αυξανόμενη ένταση και ανασφάλεια στους όρους απασχόλησης

Η παρατεταμένη κρίση στην αγορά εργασίας έχει διαμορφώσει μια σειρά από αρνητικές εξελίξεις στην ποιότητα της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του ΟΟΣΑ τα οποία δείχνουν την εισοδηματική ποιότητα που απολαμβάνουν οι εργαζόμενοι, η Ελλάδα βρίσκεται στην εικοστή δεύτερη θέση.¹³³ Σημαντικό επίσης πρόβλημα της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι η πολύ υψηλή εργασιακή ανασφάλεια. Με βάση τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, οι εργαζόμενοι στη χώρα μας αντιμετωπίζουν έναν συνδυασμό υψηλότερου κινδύνου ανεργίας¹³⁴ και χαμηλής εξασφάλισης από την ανεργία. Ο συνδυασμός

¹³¹ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 93-94.

¹³² Λαπαβίτσας Κ., Μαριόλης Θ. (2017). ό.π., σ. 51.

¹³³ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 100.

¹³⁴ Ο κίνδυνος ανεργίας σχετίζεται με δύο παραμέτρους: Πρώτον, με το ποσοστό ανεργίας και, δεύτερον, με τη διάρκεια της ανεργίας. Αντίστοιχα, ο βαθμός εξασφάλισης των εργαζομένων από την ανεργία εξαρτάται από το μέγεθος του επιδόματος ανεργίας και την κάλυψη που αυτό επιτυγχάνει.

αυτός οδηγεί στην υψηλότερη εργασιακή ανασφάλεια συγκριτικά με όλες τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ.¹³⁵

Αξίζει να αναφερθεί ότι με εξαίρεση την Ισπανία, οι υπόλοιπες χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ δεν εμφανίζουν αντίστοιχα οξυμμένο πρόβλημα κινδύνου από ανεργία. Επιπλέον η εξασφάλιση από την ανεργία στην Ελλάδα είναι από τις χαμηλότερες στις χώρες του ΟΟΣΑ. Αυτά τα δύο στοιχεία δηλώνουν ότι το εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα αντιμετωπίζει τον μεγαλύτερο κίνδυνο ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες να μείνει άνεργο, χωρίς την ίδια στιγμή να υπάρχει ένα ικανοποιητικό σύστημα προστασίας των ανέργων, καθώς δεν υπάρχει ουσιαστική μέριμνα για την προστασία των μακροχρόνια ανέργων¹³⁶ Επιπρόσθετα η Ελλάδα έρχεται πρώτη στο βαθμό εργασιακής έντασης ως αποτέλεσμα ενός εκρηκτικού συνδυασμού αφενός υψηλών απαιτήσεων¹³⁷ των εργοδοτών προς τους εργαζομένους και αφετέρου μικρής πρόσβασης των τελευταίων σε πόρους¹³⁸ που είναι αναγκαίοι για την επιτυχή εκτέλεση της εργασίας τους. Ως εκ τούτου οι εργαζόμενοι στη χώρα μας βρίσκονται αντιμέτωποι με μια διπλή δυσκολία: από τη μια, τις υψηλές απαιτήσεις των εργοδοτών και, από την άλλη, την έλλειψη κατάλληλων μέσων προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους που τους έχουν ανατεθεί, γεγονός το οποίο τους οδηγεί σε υψηλή εργασιακή ένταση με άμεσα αρνητικές επιπτώσεις και για την υγεία τους.¹³⁹

Επιπρόσθετα παρατηρείται χειροτέρευση της νομικής προστασίας της εργασίας, τόσο στην κατηγορία της προστασίας του εργαζομένου από ατομική απόλυση όσο και στην κατηγορία της προστασίας της προσωρινής απασχόλησης. Αντίθετα, παρατηρούμε σχετική σταθερότητα στη νομική προστασία από ομαδική

¹³⁵ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 101.

¹³⁶ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 101.

¹³⁷ η κατηγορία των υψηλών απαιτήσεων από την εργασία σχετίζεται με το χρόνο τον οποίο έχει στη διάθεσή του ο εργαζόμενος για να εκτελέσει την εργασία του, ο οποίος, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, στην περίπτωση της χώρας μας είναι ανεπαρκής και με τον κίνδυνο για την υγεία που προκύπτει κατά την εκτέλεση της εργασίας, ο οποίος είναι ιδιαίτερα υψηλός.

¹³⁸ Η κατηγορία «Σπανιζόντων πόρων» επηρεάζεται από τη δυνατότητά τους να επιδεικνύουν αυτονομία κατά την εκτέλεση της εργασίας τους, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ιεράρχηση των καθηκόντων και τη μέθοδο δουλειάς, από την πιθανότητα να αποκτήσουν εκπαίδευση κατά την εργασία και από την υποστήριξη την οποία λαμβάνουν οι εργαζόμενοι στην εργασία τους.

¹³⁹ Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ό.π., σ. 103.

απόλυση, η οποία ωστόσο κινδυνεύει και αυτή να ανατραπεί από μελλοντικές αλλαγές στη σχετική νομοθεσία.

Η ανεργία ως ο σημαντικότερος παράγοντας της φτώχειας

Η απορρύθμιση της εγχώριας αγοράς εργασίας και η πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης και της υπερφορολόγησης είχαν ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της φτώχειας¹⁴⁰ και την επιδείνωση των όρων διαβίωσης των ελληνικών νοικοκυριών. Τα φαινόμενα αυτά αποκτούν ανησυχητικά χαρακτηριστικά, καθώς πλήττουν περισσότερο τις κοινωνικά και εργασιακά ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Τα εμπειρικά ευρήματα δείχνουν αύξηση των ανισοτήτων σε βάρος των χαμηλότερων εισοδηματικών ομάδων. Ωστόσο, ανησυχητική είναι και η διεύρυνση των ανισοτήτων στο εσωτερικό των περισσότερων κοινωνικοοικονομικών ομάδων. Οι αρνητικές αυτές τάσεις υποδεικνύουν πως η όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων στη χώρα μας δεν εμφανίζει μόνο οριζόντιο αλλά και κάθετο χαρακτήρα και πλήττει ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας.

Η αύξηση της φτώχειας δεν έχει μόνο σημαντικές κοινωνικές συνέπειες, αλλά επηρεάζει αρνητικά και τις μακροοικονομικές επιδόσεις της οικονομίας και την αναπτυξιακή της δυναμική. Υπάρχει σαφής εμπειρική ένδειξη ότι η αύξηση της φτώχειας διευρύνει το παραγωγικό κενό της οικονομίας, δηλαδή ουσιαστικά συμβάλλει και αναπαράγει τον εγκλωβισμό της σε κενό ζήτησης, που με τη σειρά του παράγει συνθήκες ύφεσης.

¹⁴⁰ Ο πιο συμβατικός δείκτης του σχετικού ποσοστού φτώχειας είναι εκείνος που περιλαμβάνει τα άτομα των οποίων το εισόδημα ανέρχεται έως το 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος του πληθυσμού σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Ο δείκτης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος χρησιμοποιείται από τη Eurostat στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής «Στρατηγικής 2020» αποτυπώνει μια πιο σύνθετη εκτίμηση του φαινομένου της φτώχειας, γιατί δεν περιορίζεται μόνο στην εξέλιξη των εισοδημάτων, αλλά εξετάζει και τη μεταβολή της υλικής αποστέρησης και της εργασιακής έντασης (Eurostat, 2012). Ο δείκτης υλικής αποστέρησης και της εργασιακής έντασης είναι σαφώς υψηλότερος από το συμβατικό ποσοστό της σχετικής φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα, αυξάνεται από 27,7% το 2010 σε 35,7% το 2015, ελάχιστα μειωμένος σε σχέση με το 2014.

Το γενικότερο συμπέρασμα από την καταγραφή ότι 1.647.703 πολίτες, το 15% του πληθυσμού για το 2015, βρίσκονται κάτω από το όριο της ακραίας φτώχειας. Η επιβίωση τους φαίνεται αδύνατη. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό του φτωχότερου 20% του πληθυσμού που είχε απλήρωτα ενοίκια ή δόσεις στεγαστικών δανείων το 2014 είχε φτάσει το 27,1%, ενώ το ποσοστό του ίδιου φτωχότερου 1/5 που είχαν αφήσει απλήρωτους λογαριασμούς ΔΕΚΟ είχε φτάσει το 65,4%.¹⁴¹

Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται στο όριο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίζεται στους ανέργους, το οποίο αυξήθηκε την περίοδο 2010-2015 κατά 8,5%. Παρ' όλη τη μείωση που εμφανίζει το ποσοστό των ανέργων που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας το 2015, ο δείκτης παραμένει κοντά στο συντριπτικό 70%, αναδεικνύοντας τις πολύ σοβαρές κοινωνικές προεκτάσεις της ανεργίας. Το ποσοστό φτώχειας στους μισθωτούς εργαζομένους αυξήθηκε σημαντικά μετά το 2011 και το 2015 βρίσκεται κοντά στο 18%. Οι υπόλοιπες πληθυσμιακές ομάδες εμφανίζουν αύξηση στο ποσοστό φτώχειας μέσα στην κρίση με εξαίρεση τους συνταξιούχους, οι οποίοι παρουσιάζουν μείωση της τάξεως των 2,2 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ 2010-2015. Το γεγονός ότι οι συνταξιούχοι αποτελούν μία από τις πολυπληθέστερες κοινωνικές ομάδες συνέβαλε σημαντικά στη συγκράτηση του συνολικού ποσοστού φτώχειας.¹⁴²

Δεδομένα ελληνικής οικονομίας -μετασχηματισμοί κοινωνικής δομής

Η ελληνική οικονομία έχει παρουσιάσει μια από τις βαθύτερες ιστορικά υφέσεις στα χρονικά της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως είναι γνωστό, κάθε εθνική οικονομία αποτελείται από τρεις τομείς, τον Ιδιωτικό (επιχειρήσεις και νοικοκυριά), τον Δημόσιο και τον Εξωτερικό τομέα. Όταν, λοιπόν, βρίσκεται σε

¹⁴¹διαΝΕΟσις,(2016). Ακραία Φτώχεια στην Ελλάδα - Μια Έρευνα. http://www.dianeosis.org/2016/06/poverty_in_greece/.

¹⁴² Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ο.π.,σ. 106.

βαθιά ύφεση, πρέπει ένας, τουλάχιστον, τομέας να λειτουργήσει ώστε να καθοδηγήσει την τόνωση της συνολικής ζήτησης.¹⁴³

Η πραγματικότητα όμως δείχνει ότι η ασκούμενη οικονομική πολιτική δεν έχει επιφέρει αποτελέσματα. Έτσι στη χώρα, μετά από έξι χρόνια «προσαρμογής» και «διάσωσης» μέσω Μνημονίων:

Ο Ιδιωτικός τομέας βρίσκεται σε δεινή θέση, αποστραγγίζεται με φόρους, και εμφανίζει, ως σύνολο, περιορισμένες προοπτικές κερδοφορίας. Μικρές, μεσαίες αλλά και μεγάλες επιχειρήσεις βγήκαν εκτός αγοράς, καθώς δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό που έφερε η νέα τάξη πραγμάτων. Οι πιο ισχυροί, μέσα από το μονοπάλιο ενισχύονται ακόμα περισσότερο, εκμεταλλευόμενοι τη μείωση του κόστους εργασίας και την έξοδο από την αγορά λιγότερο ανταγωνιστικών κεφαλαίων. Ο Δημόσιος τομέας είναι φορτωμένος με χρέη, ενώ αποδιαρθρώνεται περαιτέρω μέσω της ασκούμενης συσταλτικής πολιτικής των «Μνημονίων».

Συνακόλουθα η κατάσταση της αγοράς εργασίας είναι δραματική. Η ανεργία έχει παρουσιάσει κατακόρυφη αύξηση και μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες βρίσκονται ή αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της φτώχειας. Η ελληνική κοινωνία, με το ξέσπασμα της κρίσης και την εφαρμογή των μνημονιακών πολιτικών, οδηγείται σε μετασχηματισμούς σε επίπεδο κοινωνικών τάξεων.

Παρατηρώντας τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, φαίνεται α) να διαμορφώνεται μια αστική τάξη, η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα των υπηρεσιών (τράπεζες, χρηματοοικονομικός τομέας, ΜΜΕ, τουρισμός κλπ.) β) να μειώνεται αισθητά η παραδοσιακή μικροαστική τάξη και γ) η εξαρτημένη εργασία να αποτελεί τη συντριπτική πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού. Συγχρόνως στο εσωτερικό της μισθωτής εργασίας παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση με δύο χαρακτηριστικά: την αύξηση των επιστημονικών/τεχνικών επαγγελμάτων και τη μείωση των παραδοσιακών εργατικών επαγγελμάτων. Στον αγροτικό χώρο διαμορφώνεται μια αστική αγροτική τάξη, της οποίας ο πλούτος προέρχεται από την αγροτική παραγωγή και αναπτύσσεται ένα καθαρά αγροτικό προλεταριάτο

¹⁴³ Λαπαβίτσας Κ., Μαριόλης Θ. (2017).ό.π. σ. 66.

που αντλείται από τους οικονομικούς μετανάστες. Αξιοσημείωτη είναι η μείωση της παραδοσιακής και της νέας μικροαστικής τάξης καθώς οι μικροί, οι μεσαίοι εργοδότες και οι αυτοαπασχολούμενοι συρρικνώθηκαν. Παράλληλα σημειώνεται διάρρηξη της κοινωνικής συμμαχίας μεταξύ αστικής και μικροαστικής τάξης.

Αποτιμώντας συνολικά την οικονομική πολιτική των μνημονίων που ασκείται και τα αποτελέσματά της, προκύπτουν ως αποτελέσματα η αδυναμία χρηματοδότησης της οικονομίας από κρατικούς πόρους (εξαιτίας της δεινής δημοσιονομικής κατάσταση της χώρας) η μακρά επενδυτική άπνοια που οδηγεί τη χώρα σε έναν κύκλο παραγωγικής καθίζησης και αποεπένδυσης, η αδυναμία των τραπεζών για δανειοδοτήσεις, η βαριά φορολογία και η πτώση της κατανάλωσης, ο έλεγχος κίνησης κεφαλαίων και αχρηματία (έλλειψη φυσικής νομισματικής μάζας), η ακραία απορρύθμιση της αγοράς και οι ανασχές στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού, την απαξίωση του ανθρώπου-εργαζομένου μέσω της ακραίας ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων, τις απαιτήσεις των δανειστών για περαιτέρω μέτρα απορρύθμισης και συνέχιση της λιτότητας.¹⁴⁴ Τα δεδομένα αυτά αποδεικνύουν ότι η οικονομία βρίσκεται σε έναν φαύλο κύκλο χαμηλής παραγωγικότητας και «υφεσιακής στασιμότητας» φέρνοντας τη χώρα αντιμέτωπη με τη σοβαρή παραγωγική και κοινωνικοοικονομική υποβάθμιση.

Μελέτη εφαρμογής των πέντε μοντέλων για την καταπολέμηση της ανεργίας

Για την πραγματοποίηση των παρακάτω μετρήσεων χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από τον ILO (2016) και τη μέτρηση του IMF (ΔΝΤ). Ο συνολικός αριθμός των ανέργων, με βάση τις εκτιμήσεις του ILO, ήταν 1.154.000 άτομα στην Ελλάδα για το 2016, ενώ σύμφωνα με τον IMF, το ΑΕΠ ήταν 195.878.000.000 USD. Επίσης, με βάση τον κρατικό προϋπολογισμό, τα έξοδα ήταν 117.400.000.000

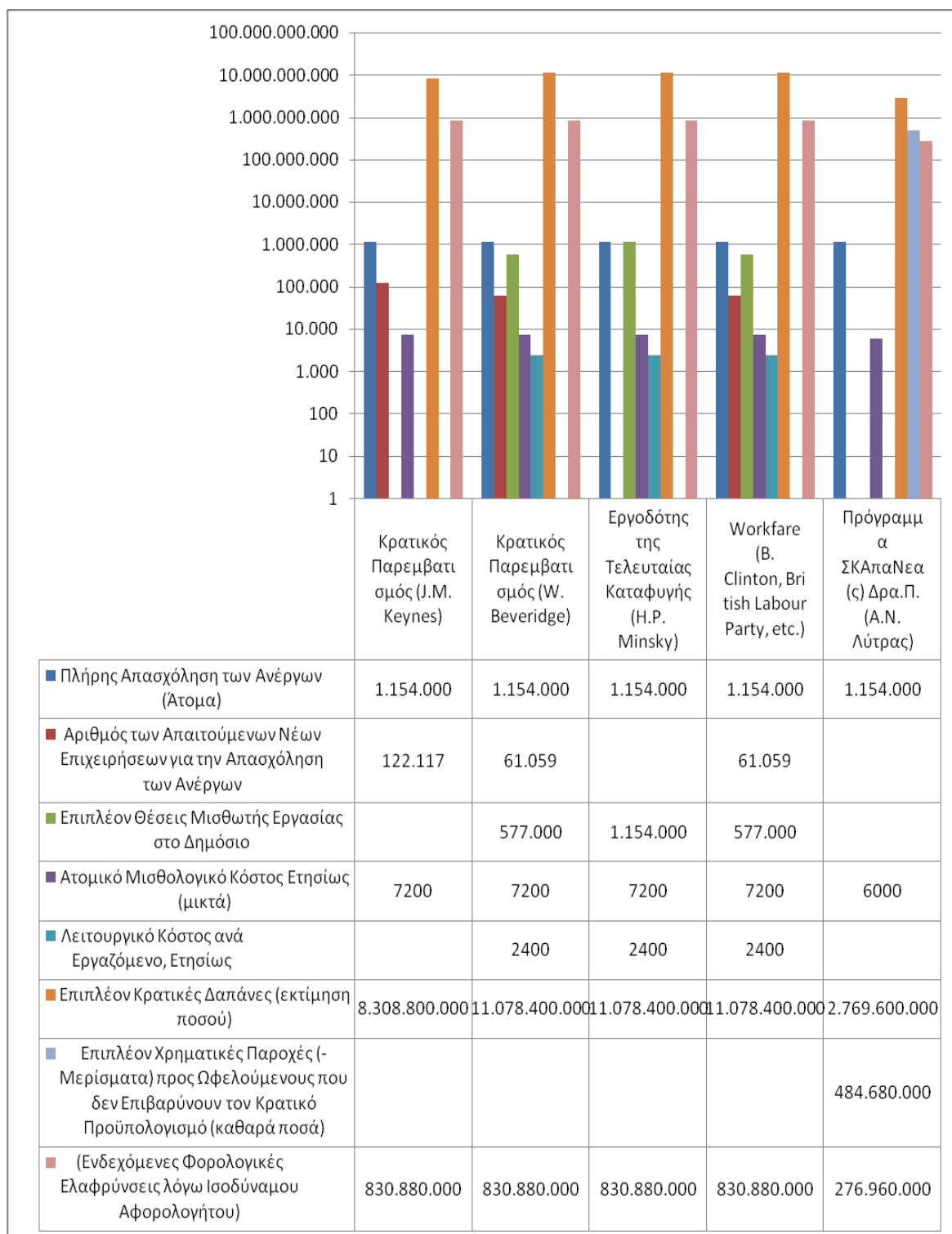
¹⁴⁴ Λύτρας Α.Ν.(2016).Η καταπολέμηση της ανεργίας και η κοινωνική αλληλεγγύη Μια εναλλακτική πρόταση: Συμφιλίωση της Κατοχής του Αποθέματος με την Απασχόληση και με τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες [Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.] στο <http://thessalia.paratiritiriokp.gr/index.php/koinoniki-oikonomia/58-2016-09-06-15-25-36>.

USD. Το μικτό μισθολογικό κόστος υπολογίστηκε σε 600 USD το μήνα, ενώ το λειτουργικό κόστος υπολογίστηκε στο ένα τρίτο του μικτού μισθολογικού κόστους (200 USD). Ακόμη, το μέσο μέγεθος της επιχείρησης ανάλογα με την απασχόληση, ήταν 9, 45.

Για τη μελέτη της εφαρμογής των πέντε μοντέλων για την αντιμετώπιση της ανεργίας έγιναν οι παρακάτω υπολογισμοί:

- Ο συνολικός αριθμός των ανέργων
- Το μικτό μισθολογικό κόστος (7200 USD για ένα χρόνο)
- Το λειτουργικό κόστος (2400 USD για ένα χρόνο)
- Ο μέσος αριθμός των επιχειρήσεων
- Η αναλογία των επιπλέον δαπανών, ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ
- Η αναλογία των επιπλέον δημοσίων δαπανών, ως ποσοστό (%) του Κρατικού Προϋπολογισμού.

Επιχειρώντας μια εφαρμογή των μοντέλων αυτών για την Ελλάδα με τις δεδομένες οικονομικές συνθήκες οδηγούμαστε όπως βλέπουμε από το *γράφημα 1*, στις εξής διαπιστώσεις:

Γράφημα 1. Εφαρμογή των μοντέλων για τη διαχείριση της ανεργίας στην Ελλάδα

Μετρήσεις, με βάση τα μοντέλα για τη καταπολέμηση της ανεργίας

Η Κεϋνσιανή θεραπευτική είναι μια πολιτική που χρησιμοποιεί τη δημόσια χρηματοδότηση της οικονομίας και ιδίως την ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης (των εισοδημάτων). Το κράτος αναλαμβάνει οικονομικές παρεμβάσεις σε υποδομές και επιχειρηματικές δραστηριότητες, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει και την ιδιωτική επιχειρηματικότητα. Στόχος είναι η δημιουργία επιχειρήσεων για την ένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας.

Εφαρμόζοντας στα ελληνικά δεδομένα το **μοντέλο του Keynes**, θα πρέπει για τους 1.154.000 ανέργους της χώρας να δημιουργηθούν 122.117 επιχειρήσεις ώστε να βρουν θέσεις εργασίας. Το μικτό μισθολογικό κόστος για ένα χρόνο θα είναι 7200 USD για κάθε άνεργο, που θα προσληφθεί. Επομένως, για το σύνολο των ανέργων εκτιμάται ότι θα χρειαστούν 8.308.800.000 USD, ενώ οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω αφορολογήτου θα είναι 830.880.000 USD

Για το υπόδειγμα του Beveridge, το βασικό χαρακτηριστικό είναι η δραστική αύξηση της άμεσης και έμμεσης φορολογίας, όπως και των ιδιωτικών συνεισφορών στο ασφαλιστικό σύστημα. Εφαρμόζοντας λοιπόν **τον Κρατικό Παρεμβατισμό του Beveridge**, για τους 1.154.000 ανέργους της χώρας, απαιτείται τόσο η δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων όσο και η δημιουργία επιπλέον θέσεων μισθωτής εργασίας στο δημόσιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα πρέπει να δημιουργηθούν 61.059 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 577.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο Δημόσιο. Για την κάλυψη των αναγκών των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άνεργο τον χρόνο και 2400 USD για λειτουργικό κόστος για κάθε εργαζόμενο, σε ετήσια βάση. Επομένως, συνολικά χρειάζονται 11.078.400.000 USD για να εργαστούν για ένα χρόνο όλοι οι άνεργοι σε δημόσιες ή ιδιωτικές θέσεις. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του

αφορολογήτου είναι 830.880.000.USD, όπως και στο προηγούμενο μοντέλο του Keynes.

Σύμφωνα με το μοντέλο «**Εργοδότης της τελευταίας καταφυγής**» του **Minsky**, το κράτος κάθε χρόνο, για όσο χρόνο διαρκεί η παρέμβαση, εκδίδει νομισματική μάζα ανάλογη με το κόστος του προγράμματος προκειμένου να χρηματοδοτήσει την απασχόληση των ανέργων (0,7%-1,5% του ΑΕΠ) και έτσι το κράτος συμβάλλει ως ένας εργοδότης. Εναλλακτικά μπορεί το κράτος να εκδώσει ομόλογα, σε ίση αξία με το κόστος του προγράμματος. Έτσι το σύνολο των ανέργων θα πρέπει να απορροφηθεί από τον δημόσιο τομέα και να εργαστεί μόνο με τη μορφή της μισθωτής εργασίας, με τον κατώτερο μισθό. Εφαρμόζοντας λοιπόν αυτή την οικονομική πολιτική για την καταπολέμηση της ανεργίας θα πρέπει να δημιουργηθούν 1.154.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο δημόσιο, με το ατομικό μισθολογικό κόστος για κάθε άνεργο 7200 USD μικτά, και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος ανά εργαζόμενο. Για το σύνολο των ανέργων της Ισπανίας απαιτούνται 11.078.400.000 USD, ενώ ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου θα είναι. 830.880.000 USD.

Το μοντέλο που στηρίζεται στην πολιτική του Μπ. Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Μ. Βρετανίας στηρίζεται στο γεγονός ότι το κράτος, μαζί με τους τοπικούς θεσμούς διαμορφώνει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα απασχόλησης και καταπολέμησης της φτώχειας και το χρηματοδοτεί. Εφαρμόζοντας το μοντέλο που στηρίζεται στην **πολιτική του Μπ. Κλίντον και των Νέων Εργατικών της Μ. Βρετανίας** θα πρέπει να δημιουργηθούν 61.059 ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να απασχοληθούν τα άνεργα άτομα, καθώς και να βρεθούν 577.000 θέσεις μισθωτής εργασίας στο Δημόσιο. Για την απασχόληση των ανέργων χρειάζονται 7200 USD για κάθε άτομο τον χρόνο και 2400 USD για το λειτουργικό κόστος κάθε εργαζομένου, σε ετήσια βάση. Επομένως, συνολικά το συνολικό κόστος για ένα χρόνο είναι 11.078.400.000 USD και αφορά σε δημόσιες ή ιδιωτικές θέσεις. Οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω του αφορολογήτου είναι 830.880.000USD. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη πολιτική η

προτίμηση είναι να βρεθούν θέσεις εργασίας μόνο τον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο, είναι δύσκολη η κάλυψη όλων των θέσεων από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Το **μοντέλο (Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.** είναι μια προσέγγιση γρήγορης επίλυσης του προβλήματος, όταν υπάρχουν "εκρηκτικές" συνθήκες ανεργίας στο εσωτερικό ενός υπηκόου κράτους ή μιας ευρύτερης περιοχής. Η ριζοσπαστική προσέγγιση είναι μια σύνθεση τριών στοιχείων. Το πρώτο στοιχείο είναι ότι ο "ανεξάρτητος ή αυτόνομος" τύπος του εργαζόμενου είναι ο αποκλειστικός μοχλός ενεργοποίησης των ανέργων. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι οι κάτοχοι μετοχών, οι οποίοι ενεργούν ως επενδυτές, δεν είναι απαραίτητο να παίζουν ταυτόχρονα το ρόλο των ενεργών επιχειρηματιών ή εργοδοτών. Το τρίτο στοιχείο είναι ο πρόσθετος αλλά ενεργός ρόλος της κρατικής βοήθειας, για την καταπολέμηση της ανεργίας. Οι εργαζόμενοι σε αυτή την προσέγγιση δεν είναι μισθωτοί εργάτες και οι χρηματοδότες της προσπάθειας δεν είναι πραγματικοί επιχειρηματίες. Οι αυτόνομοι εργαζόμενοι μπορούν να αναζητήσουν εργασία ατομικά ή σε κοινοπραξίες, ενώ η χρηματοδότηση στηρίζεται σε ένα σύνολο από κατόχους κεφαλαίου, που επενδύουν το κεφάλαιό τους χωρίς να λαμβάνουν το επιχειρηματικό ρίσκο.¹⁴⁵

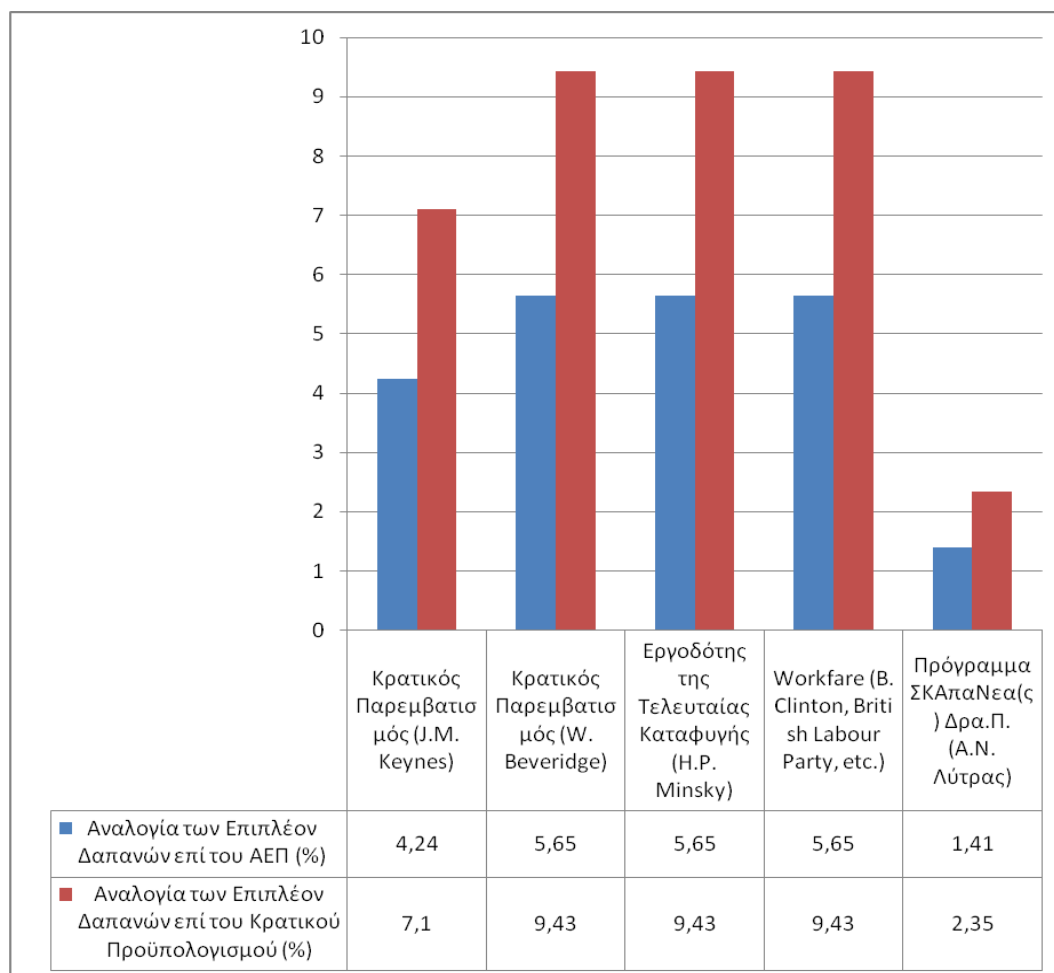
Η παρέμβαση του κράτους έγκειται στη ρύθμιση όλης της διαδικασίας, με τους κατάλληλους θεσμούς και κανόνες. Η συνολική δημόσια χρηματοδότηση ισούται με την αξία του κατατεθειμένου κεφαλαίου κατά την περίοδο του προγράμματος. Αυτή η συνολική αξία των δημόσιων επιχορηγήσεων και συνεπώς των δημόσιων δαπανών επιστρέφεται μερικώς. Η αξία των φόρων και των εισφορών στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αντικαθιστά το μεγαλύτερο μέρος των δημόσιων δαπανών. Οι κάτοχοι της αποθεμάτων (μετοχών) καταθέτουν για δώδεκα μήνες το κεφάλαιό τους σε συγκεκριμένο λογαριασμό των εμπορικών τραπεζών. Είναι οι αρχικοί χρηματοδότες του έργου. Για αυτή τη χρηματοδότηση δικαιούται το συμφωνημένο ειδικό επιτόκιο τραπεζικών τόκων, βάσει του οποίου εισπράττει το αντίστοιχο ποσό από τις τράπεζες στο τέλος της συμφωνημένης

¹⁴⁵ Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), σσ. 59-71.

περιόδου και το συμφωνημένο μερίσμα από τις αποδόσεις της δεκάμηνης διάρκειας του προγράμματος.

Εφαρμόζοντας αυτή την εναλλακτική πρόταση οι 1.154.000 θα απασχοληθούν ως αυτόνομοι εργαζόμενοι για 10 μήνες. Το ατομικό μισθολογικό κόστος ετησίως, θα είναι για κάθε άτομο 6.000 USD μικά., ενώ οι κρατικές δαπάνες που χρειάζονται ώστε να καλυφθεί ο συνολικός αριθμός των ανέργων είναι 2.769.600.000. Οι επιπλέον χρηματικές παροχές (μερίσματα) προς τους ωφελούμενους που δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό για το σύνολο των ανέργων είναι 484.680.000 USD και οι ενδεχόμενες φορολογικές ελαφρύνσεις λόγω ισοδύναμου αφορολογήτου είναι 276.960.000 USD. Αν η πρόταση εφαρμοστεί για ένα χρόνο για το σύνολο των ανέργων θα συνέβαλε στην εισροή χρημάτων στην αγορά, 3.531.240.000 USD, χωρίς να επιβαρύνεται ο κρατικός προϋπολογισμός.

Αναλογίες (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού

Γράφημα 2. Αναλογία (%) επί του ΑΕΠ και επί του Κρατικού Προϋπολογισμού

Με βάση τις κρατικές δαπάνες που χρειάζονται για την αντιμετώπιση της ανεργίας της Ελλάδας, εφαρμόζοντας την οικονομική πολιτική του Κρατικού Παρεμβατισμού, η χώρα θα πρέπει να ξοδέψει μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ, για την εφαρμογή του προγράμματος. Ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ απαιτείται για την εφαρμογή του μοντέλου του Beveridge, του Εργοδότη της Τελευταίας Καταφυγής και της πολιτικής του Μπ. Κλίντον και των Εργατικών. Ωστόσο,

παρατηρείται ότι είναι μικρότερο το ποσοστό του ΑΕΠ που χρειάζεται για την εφαρμογή του Προγράμματος **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π** του Λύτρα.

Οι πρώτες τέσσερις επιλογές απαιτούν μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ, γεγονός που καθιστά ανέφικτη την εφαρμογή τους, επειδή οι συνθήκες των δημόσιων οικονομικών της Ελλάδας -όπως ήδη έχουν περιγραφεί εκτενώς- είναι αδύναμες. Είναι μοντέλα που προτείνουν την απορρόφηση των ανέργων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στο κράτος & συχνά δημόσια χρηματοδότηση. Ως εκ τούτου απαιτούν την πλήρη κυριαρχία επί της δημοσιονομικής πολιτικής, αυξημένες δημόσιες δαπάνες, το προνόμιο έκδοσης νομισματικής μάζας (κοπή νέου νομίσματος), την αύξηση αριθμού επενδύσεων δηλ. ανάγκη δημιουργίας ιδιωτικών επιχειρήσεων, βαρύτερη έμμεση φορολογία, αύξηση μισθών /ροπή για κατανάλωση και μακροχρόνια εφαρμογή του προγράμματος. Οι πρώτες τέσσερις επιλογές λοιπόν, δεν μπορούν να βρουν εφαρμογή σε εθνικές οικονομίες όπως της Ελλάδας, δηλαδή με κοινό (ενιαίο) νόμισμα και περιοριστική δημοσιονομική πολιτική. Σε αυτές τις οικονομίες, κατά τη διάρκεια των δύσκολων περιόδων ή μετά από κρίσεις της αγοράς, η αντοχή των ενεργών επιχειρήσεων είναι προβληματική. Έτσι, η δημιουργία νέων επιχειρήσεων σχετίζεται με την επιχειρηματική διάθεση ενός κλάσματος εκείνων που φεύγουν από την επιχειρηματική δραστηριότητα και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, κάτι εξαιρετικά απίθανο.¹⁴⁶ Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι **η οικονομία στην Ελλάδα «των Μνημονίων» δεν μπορεί να συνταχθεί με τέτοια μοντέλα.** Η μόνη περίπτωση να έχουν κάποιο αποτέλεσμα είναι η μερική εφαρμογή του κάθε προγράμματος για ένα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Σε αντιδιαστολή με τα τέσσερα πρώτα μοντέλα και με τα συγκριτικά δεδομένα φαίνεται πως το πρόγραμμα **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π** του Λύτρα **έχοντας άλλη φιλοσοφία και πλαίσιο μέτρων** δημιουργεί: αύξηση της απασχόλησης, ενεργή και άμεση πρόσβαση στην εργασία, ενίσχυση της αυτενέργειας των απασχολούμενων, ενίσχυση της εργασιακής αυτοπεποίθησης

¹⁴⁶ Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State.* Athens: Papazisis.

και της οικονομικής αισιοδοξίας των σημερινών ανέργων και μη εργαζομένων, αποδυνάμωση της μαύρης και αδήλωτης εργασίας. Επιτρέπει παράλληλα, την αξιοποίηση της αυτόνομης εργασίας από τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και ενισχύει το επιχειρηματικό πνεύμα.

Επιπρόσθετα οδηγεί σε αύξηση των καταθέσεων στις τράπεζες και ωφέλειες των τραπεζών από τις αυξανόμενες συναλλαγές και σε ενεργοποίηση του κεφαλαίου για την ενίσχυση της απασχόλησης, χωρίς επιχειρηματικό ρίσκο. Επιπλέον, ενισχύει την ανταγωνιστικότητα στο τοπικό πλαίσιο των περιφερειών, ενισχύει την κοινωνική αλληλεγγύη και δίνει τη δυνατότητα απεριόριστης επανάληψης του προγράμματος, ανάλογα με τις ανάγκες και τις ομάδες των ανέργων.¹⁴⁷ Το βασικότερο όλων είναι ότι διαμορφώνει μια οικονομική προοπτική στην απασχόληση, τονώνει την οικονομία, ενώ από την άλλη πλευρά απαιτείται το χαμηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ και του κρατικού προϋπολογισμού.

Ως εκ τούτου **προτεινόμενο μοντέλο** για την αντιμετώπιση της ανεργίας στην Ελλάδα, που έχει καταστεί όπως περιγράψαμε ένα διαρθρωτικό πρόβλημα, είναι το πρόγραμμα **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π** .

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκαν πέντε βασικά μοντέλα οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της ανεργίας στην Ελλάδα, που στηρίζονται σε διαφορετικές οικονομικές προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά οικονομιών. Η κάθε πολιτική έχει συγκεκριμένο χαρακτήρα απαιτήσεων. Από αυτά τα μοντέλα τα τέσσερα αποτελούν εφαρμοσμένες ήδη πολιτικές και τα ειδικά προγράμματα για την καταπολέμηση της ανεργίας που τις συνοδεύουν, είχαν μερικά ή πολλά πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα και πέτυχαν αξιοσημείωτα αποτελέσματα σε μία ή περισσότερες περιόδους. Αυτές οι πολιτικές και οι προτάσεις την ίδια στιγμή είχαν πολύ σημαντικές οικονομικές προϋποθέσεις.

Συνακόλουθα εστιάζοντας στο πρόβλημα της ανεργίας και τα χαρακτηριστικά της παρατηρούμε ότι είναι εντυπωσιακή η διόγκωση της

¹⁴⁷ Λύτρας Α.Ν.(2016)., ό.π.

ανεργίας, μέσα σε τρία χρόνια, στις χώρες με προγράμματα χρηματοδότησης ή/και εφαρμογή πολιτικών λιτότητας. Η Ελλάδα και η Ισπανία είναι τα πιο ενδεικτικά παραδείγματα αυτής της κατακόρυφης αύξησης της ανεργίας. Επιπρόσθετα στην ευρωζώνη η ανεργία επιβαρύνθηκε πολύ περισσότερο σε σχέση με τις χώρες της ΕΕ, οι οποίες είχαν εθνικά νομίσματα. Αυτό το δεδομένο καθιστά δυνατή την υπόθεση ότι η ανεργία οφείλεται μάλλον στην αναγκαστική αχρηματία (έλλειψη κοπής νομισματικής μάζας και στα ακριβά νομίσματα. Το δημόσιο χρέος και τα κρατικά ελλείμματα δεν φαίνεται να έχουν ουσιαστική επίδραση στην ανεργία. Ως εκ τούτου, σημαντικό ζήτημα για ένα πρόγραμμα καταπολέμησης της ανεργίας- το οποίο προσδοκά να έχει άμεσα και γρήγορα αποτελέσματα- είναι να λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων εθνικών οικονομιών.

Η Ελλάδα στην παρούσα ιστορική περίοδο, ανήκει στην κατηγορία των χωρών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της εθνικής οικονομίας, δηλαδή έχει κοινό (ενιαίο) νόμισμα (νόμισμα Ευρωζώνης) και περιοριστική δημοσιονομική πολιτική. Στη ζώνη του ευρώ, το προνόμιο της έκδοσης του νομίσματος έχει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), γεγονός που καθιστά απαγορευτικό ένα εγχείρημα έκδοσης νομισματικής μάζας. Επιπλέον η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας είναι δεινή και επομένως αδυνατεί να χρηματοδοτήσει την οικονομία από κρατικούς πόρους. Σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης είναι εξαιρετικά δύσκολη η αύξηση της δημόσιας χρηματοδότησης, ως ανταπόκριση στην αύξηση της ανεργίας καθώς και η αύξηση των φόρων. Όπως αποκαλύπτουν τα εμπειρικά ευρήματα, οι μεσαίες εισοδηματικές ομάδες έλαβαν τη μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση και περισσότερο έντονη οικονομική πίεση, ενώ δεν έχουν την αντίστοιχη ωφέλεια από την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Το δεδομένο αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη να ληφθεί υπόψη στην επιλογή του μοντέλου, καθώς αποτέλεσε μια από τις μεγαλύτερες αδυναμίες του μοντέλου του Beveridge. Επιπρόσθετα η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από έλεγχο κίνησης κεφαλαίων και αχρηματία, δηλαδή έναν ανασταλτικό παράγοντα για την εξέλιξη της και την αποκατάσταση της απορρύθμισης της αγοράς. Όπως αποδείχθηκε με την εφαρμογή της κεϋσιανής πολιτικής, το εισόδημα από την

εργασία παίζει καθοριστικό ρόλο στις ανασχές της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού και στην ακραία απορρύθμιση της αγοράς, γεγονός που θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη, κάθε πρόταση και προσπάθεια καταπολέμησης της ανεργίας και στην Ελλάδα.

Αναμφίβολα η ανεργία αποτελεί τη σημαντικότερη εργασιακή, οικονομική και κοινωνική συνέπεια των εφαρμοζόμενων περιοριστικών πολιτικών στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα εκτιμάται ως ο σημαντικότερος παράγοντας που συντελεί στην όξυνση της φτώχειας. Η ομάδα των ανέργων είναι ψηλά στο δείκτη της ακραίας φτώχειας, όπως και στο δείκτη υλικής υστέρησης.

Τα μοντέλα λοιπόν που επιχειρούν να αντιμετωπίσουν την ανεργία με απορρόφηση των ανέργων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στο κράτος, μέσω της μισθωτής εργασίας, φαίνεται πως δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις συνθήκες και τα χαρακτηριστικά της εθνικής οικονομίας της Ελλάδας με τις δεδομένες προαναφερθείσες αδυναμίες. Σύμφωνα με τις πραγματοποιηθείσες μετρήσεις για την περίπτωση της Ελλάδας, τα μοντέλα που στηρίζονται στον Κρατικό Παρεμβατισμό καθώς και το μοντέλο του Minsky είναι απαιτητικά σε δημόσιες δαπάνες, που φτάνουν στο 5,65% του ΑΕΠ και στο 9,43% του κρατικού προϋπολογισμού.

Τα μοντέλα που στηρίζονται στη δημιουργία ιδιωτικών ή κρατικών επιχειρήσεων αντιμετωπίζουν την ανεργία με μια πολιτική της πρόσθετης δημόσιας χρηματοδότησης της αγοράς, και έχει αποδειχτεί ότι έχουν επιτυχή αποτελέσματα. Στην περίπτωση όμως της Ελλάδας «των Μνημονίων» η εφαρμογή τέτοιων μοντέλων τη δεδομένη χρονική περίοδο είναι ανέφικτη εξαιτίας της δεινής δημοσιονομικής κατάστασης και της συνακόλουθης αδυναμίας του κράτους για δημόσια χρηματοδότηση. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων, η δημιουργία ακόμα και η διατήρηση των επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα δύσκολη έως και προβληματική, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η δυνατότητα ή η προθυμία για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες

Γενικότερα και τα τέσσερα πρώτα μοντέλα θα λέγαμε ότι στην καταπολέμηση της ανεργίας στηρίζονται συχνά στη δημόσια χρηματοδότηση της

αγοράς, με όλες τις γνωστές μεθόδους δανεισμού του κράτους και τις διαθέσιμες τεχνικές δημοσιονομικής πολιτικής και κατά αυτό τον τρόπο υπάρχει αύξηση των δημόσιων δαπανών. Κύριος στόχος διαφαίνεται να είναι η απελευθέρωση της προσφοράς χρήματος, με μέγιστη ταχύτητα, και ο άμεσος αναπροσανατολισμός των εισοδημάτων από τους εργαζομένους στην κατανάλωση. Το εισόδημα και η κινητοποίηση της κατανάλωσης διευρύνει το συμφέρον της επιχειρηματικότητας και διευκολύνει την ενεργοποίησή της για την ενίσχυση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα. Αυτό απαιτεί, ένα καλά οργανωμένο κράτος που λειτουργεί με ορθολογικούς κανόνες και με όλους τους απαραίτητους θεσμούς και μια οικονομία η οποία λειτουργεί με τους ορθολογικούς όρους και τους κανόνες της αγοράς.¹⁴⁸ Η περίπτωση της Ελλάδας φαίνεται ότι δεν μπορεί και πάλι να συνταχθεί με τέτοια μοντέλα γιατί εκτός από την δεινή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας υπάρχουν και προβλήματα λειτουργίας των θεσμών καθώς και ελλείμματα ηθικής φύσεως που απαιτούν πρώτα την αναδιάρθρωση του κράτους. Η αύξηση της μερικής και της προσωρινής απασχόλησης, της εισφοροδιαφυγής, της αδήλωτης εργασίας, της αδυναμίας και της απροθυμίας πληρωμής εισφορών, της μείωσης των μισθών, του κλεισίματος χιλιάδων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων είναι μερικά από τα παραδείγματα που καταδεικνύουν τα προβλήματα λειτουργίας του κράτους και τα ηθικά ελλείμματα.

Από την άλλη πλευρά η μείωση απασχόλησης στο Δημόσιο που αποτελεί την οικονομική πολιτική για την εξοικονόμηση κρατικού χρήματος είναι μια αλυσιτελής πολιτική γιατί συνεπάγεται μείωση υπηρεσιών προς τους πολίτες και κατά συνέπεια αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας, που σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο για όλο τον πλανήτη, αναδείχτηκε ως σημαντικός παράγοντας της κοινωνικής ευημερίας και της διασφάλισης κοινωνικών δικαιωμάτων. Η συμπίεση των κρατικών δομών αποτελεί αδυναμία άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Επιπρόσθετα τα Μνημόνια δεν δημιούργησαν τους όρους και τις προϋποθέσεις για

¹⁴⁸ Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), σσ. 59-71.

την παραγωγική αναδόμηση της οικονομίας και τη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας. Η εφαρμογή των Μνημονίων έχει προκαλέσει μιας ιστορικής κλίμακας αποεπένδυση, ενώ έχει απαξιώσει τον άνθρωπο-εργαζόμενο μέσω της ακραίας ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων, καταδικάζοντας την οικονομία σε έναν φαύλο κύκλο χαμηλής παραγωγικότητας και «υφεσιακής στασιμότητας».

Με όσα προαναφέρθηκαν κατανοούμε την ανάγκη μετάβασης της οικονομίας σε ένα νέο και βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης. Το νέο αυτό μοντέλο προϋποθέτει την ποιοτική αναδιάρθρωση και την ποσοτική επέκταση του παραγωγικού συστήματος της οικονομίας, την αναβάθμιση της εργασίας, δημιουργική επιχειρηματικότητα και επιπλέον ένα ευνοϊκό περιβάλλον. Ο μόνος δρόμος για να επιστρέψει η χώρα μας στην κανονικότητα και να ανακτήσει κοινωνική, οικονομική και πολιτική σταθερότητα είναι η υλοποίηση ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου το οποίο θα έχει ως **βάση την απασχόληση**, τη δικαιότερη διανομή του εισοδήματος και την επίτευξη βιώσιμων πρωτογενών πλεονασμάτων. Η ελληνική οικονομία έχει ανάγκη από μια νέα οικονομική και αναπτυξιακή κουλτούρα, η οποία θα έχει ως βάση τη διασύνδεση των δημοσιονομικών, των χρηματοπιστωτικών και των μακροοικονομικών επιδόσεων της οικονομίας με την απασχόληση και ένα ορθολογικό ρυθμιστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας, που θα συνεισφέρει στον διαρθρωτικό μετασχηματισμό της οικονομίας αλλά και στην κοινωνική συνοχή.

Μια λοιπόν πρόταση προσανατολισμένη σε αυτή τη νέα αναπτυξιακή κουλτούρα είναι το πρόγραμμα **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π**, το οποίο είναι αυτό που προτείνουμε για την καταπολέμηση της ανεργίας στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π έχει άλλη φιλοσοφία και κινείται σε άλλο πλαίσιο μέτρων σε σχέση με τα συγκρινόμενα και όπως αποδείχθηκε από την θεωρητική του εφαρμογή απαιτεί το χαμηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ και του κρατικού προϋπολογισμού σε σύγκριση με τα άλλα τέσσερα μοντέλα. Στηρίζεται στην αυτόνομη εργασία και λαμβάνει υπόψη δυσκολίες που βιώνουν οι παγκόσμιες αγορές εξαιτίας της κρίσης, τις ανασχές στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού αλλά πρωτίστως την αδυναμία χρηματοδότησης οικονομίας

από κρατικούς πόρους εξαιτίας της δεινής δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας. Σύμφωνα με τον εμπνευστή του προγράμματος **Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.**,¹⁴⁹ η εναλλακτική πρόταση στοχεύει σε μια άμεση και γενική μείωση της ανεργίας, και το μεγάλο πλεονέκτημα εναρμονίζεται με την πραγματικότητα και την δεινή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας καθώς δεν απαιτεί εκτεταμένη δημόσια χρηματοδότηση του σχεδίου. Αντίθετα, βασίζεται στην εκτίμηση ότι είναι δυνατόν να βρεθούν τα αναγκαία κεφάλαια από την αγορά, με ταυτόχρονη εξασφάλιση ότι αυτά τα κεφάλαια θα φέρουν αξιοσημείωτα και εγγυημένα κέρδη, χωρίς να απαιτείται από τους κατόχους τους να αναλάβουν τον επιχειρηματικό ρίσκο και χωρίς άμεση δράση ως εργοδότες. Η αρχική χρηματοδότηση συμπληρώνεται με τη συνεισφορά της κατανάλωσης υπηρεσιών σε πολύ χαμηλές τιμές. Το πρόγραμμα συντονίζεται από τις τοπικές αρχές. Οι δικαιούχοι- άνεργοι εργάζονται κατά τη διάρκεια του προγράμματος ως ανεξάρτητοι επαγγελματίες, που πωλούν υπηρεσίες στην οποία συμπεριλαμβάνονται οι συνεισφορές στο σύστημα κοινωνικής ασφαλείας και οι ανάλογοι φόροι εισοδήματος. Αυτή η προσπάθεια προσφέρει απασχόληση και εισόδημα με μεγάλη ευελιξία. Το πρόγραμμα εκμεταλλεύεται πλήρως τη κατάσταση της πραγματικής αγοράς και δεν απαιτεί τη μεταβολή της συναλλακτικής συμπεριφοράς και της ηθικής της αγοράς. Η σημερινή οργάνωση της εργασίας αντικατοπτρίζεται στον προτεινόμενο τύπο απασχόλησης.

¹⁴⁹ Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.

Βιβλιογραφία

διαΝΕΟσις,(2016). Ακραία Φτώχεια στην Ελλάδα - Μια Έρευνα. στο http://www.dianeosis.org/2016/06/poverty_in_greece/

ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2009-Q4>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών) }

ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2011-Q4>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών) }

ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2016-Q1>, {19. Απασχολούμενοι 15+ με πλήρη ή μερική απασχόληση (λόγοι που απασχολούνται μερικώς, φύλο, ομάδες ηλικιών) }

ΕΡΓΑΝΗ. Ειδικό τεύχος Ιανουαρίου του 2017: Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου από 1/10 έως 15/11/2016 στο <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/9817.pdf>

EUROSTAT,

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Underemployment_and_potential_additional_labour_force_statistics {figure 2a: Underemployed part-time workers Persons aged 15-74, all countries, EA-19 and EU-28, annual average, 2015} Ινστιτούτο Εργασίας, ΙΝΕ-Γ.Σ.Ε.Ε. (2017). Ετήσια Έκθεση 2017. *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, τ.χ 19, στο <http://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2017-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>

Καψάλης, Α. (2015), «Η Αδήλωτη Εργασία στην Ελλάδα», 43, Ιανουάριος, Ινστιτούτο Εργασίας, ΓΣΕΕ, στο <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2015/06/Meleti-43-INE.pdf>

Λαπαβίτσας, Κ., Μαριόλης, Θ. (2017). Η αποτυχία της Ευρωζώνης. Προτάσεις της οικονομικής πολιτικής για την ανάκαμψη της Ελλάδας. *ΕΔεΚΟΠ*, Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Λύτρας, Α.Ν.(2017). Σημειώσεις μαθήματος *Κοινωνική δομή και εργασία*

Lytras, A.N. (2016). An alternative for combating unemployment. *Journal of Sociology and Social Work*, 4 (2), pp. 59-71

Lytras, A.N. (2017). *A radical policy for combating unemployment. The future network: Autonomous workers, stock holders, consumers and the State*. Athens: Papazisis.

Παραρτήματα

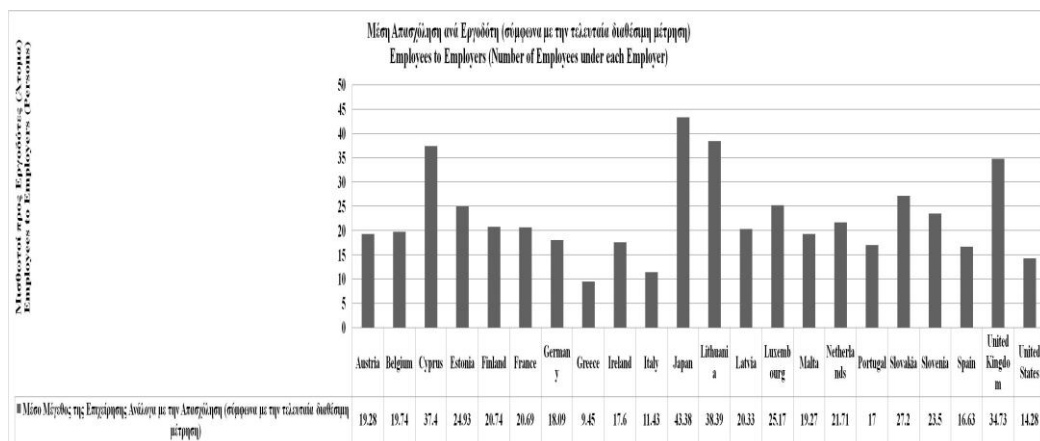
Περιεχόμενα Παραρτημάτων

Παράρτημα I: Αριθμός Μισθωτών ανά Εργοδότη.....	165
Παράρτημα II: Το ΑΕΠ σύμφωνα με το I.M.F.....	166
Παράρτημα III: Κρατικοί Προϋπολογισμοί σε Διεθνή Κλίμακα.....	180

Παράρτημα I

Αριθμός Μισθωτών ανά Εργοδότη¹⁵⁰

Διάγραμμα Π.Ι.1

¹⁵⁰ Στους υπολογιζόμενους εργοδότες περιλαμβάνονται και τα κράτη.

Παράρτημα II

Το ΑΕΠ σύμφωνα με το I.M.F

International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database, 2016 GDP*.

18 April 2017 (estimations),

[https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)#cite_note-GDP_IMF-16](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal)#cite_note-GDP_IMF-16)

Country	GDP (million of US\$)
<i>World</i>	75,212,696
United States	18,561,930
<i>European Union</i>	17,110,523
China	11,391,619
Japan	4,730,300
Germany	3,494,900
United Kingdom	2,649,890
France	2,488,280
India	2,250,990
Italy	1,852,500
Brazil	1,769,600

Canada	1,532,340
South Korea	1,404,380
Russia ^[n.3]	1,267,750
Australia	1,256,640
Spain	1,252,160
Mexico	1,063,610
Indonesia	940,953
Netherlands	769,93
Turkey	755,716
Switzerland	662,483
Saudi Arabia	637,79
Argentina	541,748
Taiwan	519,149
Sweden	517,44
Belgium	470,179
Poland	467,35
Nigeria	415,08
Iran	412,304
Thailand	390,592
Austria	387,299
Norway	376,268
United Arab Emirates	375,022
Venezuela	333,715
Egypt	330,159

Hong Kong	316,07
Israel	311,739
Philippines	311,687
Ireland	307,917
Malaysia	302,748
Denmark	302,571
Singapore	296,642
South Africa	280,367
Colombia	274,135
Pakistan	271,050
Finland	239,186
Chile	234,903
Bangladesh	229,76
Portugal	205,86
Vietnam	200,493
Greece	195,878
Czech Republic	193,535
Romania	186,514
Peru	180,291
New Zealand	179,359
Algeria	168,318
Qatar	156,595
Iraq	156,323
Kazakhstan	128,109
Hungary	117,065
Kuwait	110,455

Morocco	108,908
Puerto Rico	100,852
Ecuador	99,118
Sudan	94,297
Angola	91,939
Slovakia	90,263
Ukraine	87,198
Sri Lanka	82,239
Syria ^[n 6]	77,46
Dominican Republic	71,457
Ethiopia	69,218
Kenya	69,17
Guatemala	68,389
Myanmar	68,277
Uzbekistan	66,797
Luxembourg	60,984
Oman	59,675
Costa Rica	57,689
Panama	55,227
Uruguay	54,374
Lebanon	51,815
Bulgaria	50,446
Croatia	49,855
Belarus	48,126
Tanzania	46,695

Slovenia	44,122
Macau	44,066
Lithuania	42,776
Ghana	42,761
Tunisia	42,388
Democratic Republic of the Congo	39,82
Jordan	39,453
Libya	39,389
Serbia	37,755
Turkmenistan	36,573
Bolivia	35,699
Azerbaijan	35,686
Côte d'Ivoire	34,649
Bahrain	31,823
Yemen	31,326
Cameroon	30,87
Latvia	27,945
Paraguay	27,323
El Salvador	26,61
Uganda	25,613
Estonia	23,476

Trinidad and Tobago	22,809
Nepal	21,154
Honduras	20,93
Zambia	20,574
Cyprus	19,931
Papua New Guinea	19,915
Iceland	19,444
Cambodia	19,476
Afghanistan	18,395
Bosnia and Herzegovina	16,532
Senegal	14,87
Gabon	14,563
Georgia	14,463
Zimbabwe	14,193
Mali	14,103
Jamaica	13,779
Laos	13,761
Nicaragua	13,413
Albania	12,144
Mozambique	12,045

Burkina Faso	12,006
Mauritius	11,74
Equatorial Guinea	11,638
Mongolia	11,164
Botswana	10,948
Armenia	10,754
Macedonia	10,492
Malta	10,463
Brunei	10,458
Chad	10,441
Namibia	10,183
Madagascar	9,74
Bahamas	9,047
Benin	8,93
Republic of Congo	8,834
Rwanda	8,341
Haiti	8,259
Niger	7,566
Guinea	6,754
Moldova	6,65
Tajikistan	6,612
Kosovo	6,56
Kyrgyzstan	5,794
Malawi	5,474

Eritrea	5,352
Mauritania	4,718
Fiji	4,556
Togo	4,52
Barbados	4,473
Sierra Leone	4,289
Montenegro	4,242
Suriname	4,137
Guyana	3,456
Swaziland	3,43
Maldives	3,27
Burundi	2,742
South Sudan	2,628
Timor-Leste	2,501
Liberia	2,168
Bhutan	2,085
Djibouti	1,894
Lesotho	1,806
Central African Republic	1,782
Belize	1,77
Cabo Verde	1,684
San Marino	1,556
St. Lucia	1,439

Seychelles	1,419
Antigua and Barbuda	1,303
Solomon Islands	1,218
Guinea-Bissau	1,168
Grenada	1,028
St. Kitts and Nevis	955
The Gambia	886
Samoa	876
Vanuatu	773
St. Vincent and the Grenadines	766
Comoros	622
Dominica	524
Tonga	430
São Tomé and Príncipe	351
Federated States of Micronesia	325
Palau	296

Marshall Islands	188
Kiribati	166
Tuvalu	32

International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database, 2016 GDP*.

20 July 2017 (data)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=32&pr.y=19&sy=2015&ey=2016&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=512%2C672%2C914%2C946%2C612%2C137%2C614%2C546%2C311%2C962%2C213%2C674%2C911%2C676%2C193%2C548%2C122%2C556%2C912%2C678%2C313%2C181%2C419%2C867%2C513%2C682%2C316%2C684%2C913%2C273%2C124%2C868%2C339%2C921%2C638%2C948%2C514%2C943%2C218%2C686%2C963%2C688%2C616%2C518%2C223%2C728%2C516%2C558%2C918%2C138%2C748%2C196%2C618%2C278%2C624%2C692%2C522%2C694%2C622%2C142%2C156%2C449%2C626%2C564%2C628%2C565%2C228%2C283%2C924%2C853%2C233%2C288%2C632%2C293%2C636%2C566%2C634%2C964%2C238%2C182%2C662%2C359%2C960%2C453%2C423%2C968%2C935%2C922%2C128%2C714%2C611%2C862%2C321%2C135%2C243%2C716%2C248%2C456%2C469%2C722%2C253%2C942%2C642%2C718%2C643%2C724%2C939%2C576%2C644%2C936%2C819%2C961%2C172%2C813%2C132%2C199%2C646%2C733%2C648%2C184%2C915%2C524%2C134%2C361%2C652%2C362%2C174%2C364%2C328%2C732%2C258%2C366%2C656%2C734%2C654%2C144%2C336%2C146%2C263%2C463%2C268%2C528%2C532%2C923%2C944%2C738%2C176%2C578%2C534%2C537%2C536%2C742%2C429%2C866%2C433%2C369%2C178%2C744%2C436%2C186%2C136%2C925%2C343%2C869%2C158%2C746%2C439%2C926%2C916%2C466%2C664%2C112%2C826%2C111%2C542%2C298%2C967%2C927%2C443%2C846%2C917%2C299%2C544%2C582%2C941%2C474%2C446%2C754%2C666%2C698%2C668&s=NGDPD&grp=0&a=>

Country	Subject Descriptor	Units	Scale	Country/Series-specific Notes	2015	2016
Afghanistan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	19.687	18.886
Albania	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	11.393	12.126
Algeria	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	164.779	160.784
Angola	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	102.962	95.821
Antigua and Barbuda	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1.353	1.398
Argentina	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	631.621	545.124
Armenia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	10.529	10.499
Australia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1,229.706	1,258.978
Austria	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	377.157	386.752
Azerbaijan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	50.818	37.556
The Bahamas	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	8.854	8.939
Bahrain	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	31.119	31.907
Bangladesh	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	206.684	227.901
Barbados	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	4.422	4.588
Belarus	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	56.329	48.847
Belgium	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	455.336	466.960
Belize	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1.743	1.743
Benin	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	8.295	8.577
Bhutan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	2.027	2.115
Bolivia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	33.238	34.831
Bosnia and Herzegovina	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	16.251	16.605
Botswana	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	14.435	15.018
Brazil	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1,801.482	1,798.622
Brunei Darussalam	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	12.931	11.182
Bulgaria	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	50.199	52.418
Burkina Faso	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	11.105	11.895
Burundi	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	3.002	3.133
Cabo Verde	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1.575	1.636
Cambodia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	17.789	19.398
Cameroon	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	28.431	29.334
Canada	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1,552.808	1,529.224
Central African Republic	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1.593	1.780
Chad	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	10.952	10.103
Chile	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	242.537	247.025
China	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	11,226.186	11,218.281
Colombia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	291.530	282.357
Comoros	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	0.589	0.620
Democratic Republic of the Congo	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	38.496	41.615
Republic of Congo	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	8.554	7.955
Costa Rica	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	55.475	58.109
Côte d'Ivoire	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	32.764	35.489
Croatia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	48.676	50.441
Cyprus	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	19.570	19.810
Czech Republic	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	185.156	192.991
Denmark	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	301.308	306.730
Djibouti	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	1.727	1.894
Dominica	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	i	0.517	0.520

Dominican Republic	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		68.197	72.194
Ecuador	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		100.177	98.010
Egypt	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		332.075	332.349
El Salvador	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		25.850	26.709
Equatorial Guinea	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		13.819	11.636
Eritrea	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.666	5.352
Estonia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		22.472	23.130
Ethiopia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		64.683	72.523
Fiji	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.391	4.640
Finland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		232.479	236.883
France	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2,420.163	2,463.222
Gabon	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		14.370	14.273
The Gambia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.892	0.965
Georgia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		13.996	14.222
Germany	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		3,365.293	3,466.639
Ghana	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		37.375	43.264
Greece	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		194.958	194.248
Grenada	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.984	1.027
Guatemala	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		63.794	68.175
Guinea	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		6.738	6.512
Guinea-Bissau	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1.041	1.155
Guyana	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		3.183	3.437
Haiti	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		8.672	8.257
Honduras	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		20.729	21.364
Hong Kong SAR	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		309.402	320.668
Hungary	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		121.664	125.675
Iceland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		16.784	20.047
India	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2,088.155	2,256.397
Indonesia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		861.143	932.448
Islamic Republic of Iran	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		374.306	376.755
Iraq	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		179.833	167.026
Ireland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		283.424	293.605
Israel	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		299.413	318.386
Italy	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1,825.820	1,850.735
Jamaica	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		14.218	13.950
Japan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4,382.420	4,938.644
Jordan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		37.570	38.743
Kazakhstan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		184.388	133.757
Kenya	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		63.624	68.919
Kiribati	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.160	0.167
Korea	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1,382.764	1,411.246
Kosovo	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		6.444	6.707
Kuwait	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		114.079	109.859
Kyrgyz Republic	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		6.678	6.551
Lao P.D.R.	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		12.561	13.790
Latvia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		27.040	27.684
Lebanon	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		50.800	51.991
Lesotho	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2.364	2.267
Liberia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2.038	2.111
Libya	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		29.763	33.157
Lithuania	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		41.423	42.749
Luxembourg	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		56.831	59.468
Macao SAR	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		45.415	44.110
FYR Macedonia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		10.054	10.912
Madagascar	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		9.744	9.740

Malawi	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		6.407	5.492
Malaysia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		296.284	296.359
Maldives	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		3.192	3.379
Mali	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		13.107	13.960
Malta	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		10.293	10.953
Marshall Islands	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.179	0.183
Mauritania	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.844	4.714
Mauritius	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		11.511	11.950
Mexico	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1,151.040	1,046.002
Micronesia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.315	0.322
Moldova	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		6.496	6.750
Mongolia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		11.718	11.031
Montenegro	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.022	4.126
Morocco	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		100.593	103.615
Mozambique	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		14.807	11.283
Myanmar	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		59.539	66.324
Namibia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		11.497	10.646
Nepal	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		21.314	21.154
Netherlands	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		750.696	771.163
New Zealand	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		173.256	181.991
Nicaragua	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		12.693	13.049
Niger	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		7.175	7.479
Nigeria	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		493.841	405.952
Norway	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		386.579	370.449
Oman	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		69.831	63.171
Pakistan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		271.050	284.185
Palau	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.284	0.293
Panama	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		52.132	55.122
Papua New Guinea	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		21.195	20.003
Paraguay	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		27.283	27.441
Peru	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		192.391	195.140
Philippines	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		292.451	304.696
Poland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		477.058	467.591
Portugal	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		199.222	204.761
Puerto Rico	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		102.906	101.304
Qatar	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		164.641	156.734
Romania	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		177.524	187.039
Russia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1,365.865	1,280.731
Rwanda	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		8.277	8.406
Samoa	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.804	0.786
San Marino	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1.571	1.592
São Tomé and Príncipe	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.318	0.350
Saudi Arabia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		651.757	639.617
Senegal	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		13.665	14.785
Serbia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		37.160	37.745
Seychelles	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1.359	1.405
Sierra Leone	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.543	3.981
Singapore	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		296.835	296.967
Slovak Republic	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		87.312	89.525
Slovenia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		42.798	44.009
Solomon Islands	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1.130	1.184
South Africa	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		314.732	294.132
South Sudan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		12.485	2.914
Spain	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1,193.556	1,232.597
Sri Lanka	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		81.247	82.615

St. Kitts and Nevis	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.876	0.903
St. Lucia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		1.431	1.385
St. Vincent and the Grenadines	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.738	0.775
Sudan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		81.444	94.421
Suriname	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.879	3.570
Swaziland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		3.929	3.770
Sweden	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		495.694	511.397
Switzerland	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		670.656	659.850
Syria	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		n/a	n/a
Taiwan Province of China	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		525.236	528.550
Tajikistan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		7.857	6.922
Tanzania	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		45.634	47.184
Thailand	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		399.219	406.949
Timor-Leste	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2.874	2.498
Togo	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		4.165	4.434
Tonga	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.414	0.403
Trinidad and Tobago	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		23.559	20.966
Tunisia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		43.156	41.869
Turkey	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		859.040	857.429
Turkmenistan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		36.047	36.180
Tuvalu	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.033	0.034
Uganda	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		25.112	26.195
Ukraine	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		90.939	93.263
United Arab Emirates	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		370.296	371.353
United Kingdom	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		2,863.304	2,629.188
United States	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		18,036.650	18,569.100
Uruguay	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		53.107	54.567
Uzbekistan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		65.403	66.502
Vanuatu	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		0.738	0.773
Venezuela	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		260.089	287.274
Vietnam	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		191.288	201.326
Yemen	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		37.734	27.318
Zambia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		21.243	21.310
Zimbabwe	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions		14.171	14.174

Παράρτημα III

Κρατικοί Προϋπολογισμοί σε Διεθνή Κλίμακα

Central Intelligence Agency (USA)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

COUNTRY/BUDGET

Afghanistan

revenues: \$1.992 billion

expenditures: \$6.636 billion (2016 est.)

Albania

revenues: \$3.203 billion

expenditures: \$3.546 billion (2016 est.)

Algeria

revenues: \$42.69 billion

expenditures: \$66.45 billion (2016 est.)

American Samoa

revenues: \$241.2 million

expenditures: \$243.7 million (2013 est.)

Andorra

revenues: \$1.872 billion

expenditures: \$2.06 billion (2016)

Angola

revenues: \$27.27 billion

expenditures: \$33.5 billion (2016 est.)

Anguilla

revenues: \$95.07 million

expenditures: \$86.63 million (2016 est.)

Antigua and Barbuda

revenues: \$279.1 million

expenditures: \$301.7 million (2016 est.)

Argentina

revenues: \$115.9 billion

expenditures: \$141.7 billion (2016 est.)

Armenia

revenues: \$2.445 billion

expenditures: \$2.969 billion (2016 est.)

Aruba

revenues: \$696.5 million

expenditures: \$751.8 million (2016 est.)

Australia

revenues: \$420.5 billion

expenditures: \$446.4 billion (2016 est.)

Austria

revenues: \$187.3 billion

expenditures: \$192.6 billion (2016 est.)

Azerbaijan

revenues: \$10.54 billion

expenditures: \$11.59 billion (2016 est.)

Bahamas, The

revenues: \$1.9 billion

expenditures: \$2.3 billion (2016 est.)

Bahrain

revenues: \$4.37 billion

expenditures: \$8.781 billion (2016 est.)

Bangladesh

revenues: \$23.78 billion

expenditures: \$35.32 billion (2016 est.)

Barbados

revenues: \$1.2 billion (2013 est.)

expenditures: \$1.5 billion (2016 est.)

Belarus

revenues: \$21.21 billion

expenditures: \$20.92 billion (2016 est.)

Belgium

revenues: \$232.3 billion

expenditures: \$245 billion (2016 est.)

Belize

revenues: \$500 million

expenditures: \$650 million (2016 est.)

Benin

revenues: \$1.5 billion

expenditures: \$1.939 billion (2016 est.)

Bermuda

revenues: \$960.1 million

expenditures: \$1.154 billion (2016 est.)

Bhutan

revenues: \$640.4 million

expenditures: \$703.3 million

note: the government of India finances nearly one-quarter of Bhutan's budget expenditures (2016 est.)

Bolivia

revenues: \$14.69 billion

expenditures: \$16.93 billion (2016 est.)

Bosnia and Herzegovina

revenues: \$7.681 billion

expenditures: \$7.975 billion (2016 est.)

Botswana

revenues: \$5.516 billion

expenditures: \$5.624 billion (2016 est.)

Brazil

revenues: \$311.9 billion

expenditures: \$262.6 billion (2016 est.)

British Virgin Islands

revenues: \$300 million

expenditures: \$300 million (2016 est.)

Brunei

revenues: \$2.958 billion

expenditures: \$4.618 billion (2016 est.)

Bulgaria

revenues: \$18.25 billion

expenditures: \$17.46 billion (2016 est.)

Burkina Faso

revenues: \$2.442 billion

expenditures: \$2.779 billion (2016 est.)

Burma

revenues: \$8.944 billion

expenditures: \$10.99 billion (2016 est.)

Burundi

revenues: \$525.1 million

expenditures: \$656.9 million (2016 est.)

Cabo Verde

revenues: \$405.7 million

expenditures: \$477.4 million (2016 est.)

Cambodia

revenues: \$3.388 billion

expenditures: \$3.562 billion (2016 est.)

Cameroon

revenues: NA

expenditures: \$6.497 billion (2016 est.)

Canada

revenues: \$594.7 billion

expenditures: \$632.4 billion (2016 est.)

Cayman Islands

revenues: \$859.5 million

expenditures: \$742 million (2016 est.)

Central African Republic

revenues: \$207.1 million

expenditures: \$284.7 million (2016 est.)

Chad

revenues: \$1.626 billion

expenditures: \$2.163 billion (2016 est.)

Chile

revenues: \$49.52 billion

expenditures: \$55.74 billion (2016 est.)

China

revenues: \$2.3 trillion

expenditures: \$2.708 trillion (2016 est.)

Christmas Island

revenues: \$NA

expenditures: \$NA

Cocos (Keeling) Islands

revenues: \$NA

expenditures: \$NA

Colombia

revenues: \$78.1 billion

expenditures: \$88 billion (2016 est.)

Comoros

revenues: \$165 million

expenditures: \$185.5 million (2016 est.)

Congo, Democratic Republic of the

revenues: \$5.448 billion

expenditures: \$5.837 billion (2016 est.)

Congo, Republic of the

revenues: \$3.562 billion

expenditures: \$4.233 billion (2016 est.)

Cook Islands

revenues: \$86.9 million

expenditures: \$77.9 million (2010)

Costa Rica

revenues: \$8.115 billion

expenditures: \$11.31 billion (2016 est.)

Cote d'Ivoire

revenues: \$6.839 billion

expenditures: \$8.17 billion (2016 est.)

Croatia

revenues: \$21.47 billion

expenditures: \$22.72 billion (2016 est.)

Cuba

revenues: \$49.5 billion

expenditures: \$55.28 billion (2015 est.)

Cyprus

revenues:: \$7.588 billion

expenditures:: \$7.809 billion (2016 est.)

Czechia

revenues: \$73.74 billion

expenditures: \$74.75 billion (2016 est.)

Denmark

revenues: \$156.9 billion

expenditures: \$164.5 billion (2016 est.)

Djibouti

revenues: \$685.7 million

expenditures: \$885.9 million (2016 est.)

Dominica

revenues: \$148.1 million

expenditures: \$148.1 million (2016 est.)

Dominican Republic

revenues: \$10.29 billion

expenditures: \$11.9 billion (2016 est.)

Ecuador

revenues: \$30.9 billion

expenditures: \$34.9 billion (2016 est.)

Egypt

revenues: \$60.09 billion

expenditures: \$92.37 billion (2016 est.)

El Salvador

revenues: \$5.443 billion

expenditures: \$6.318 billion (2016 est.)

Equatorial Guinea

revenues: \$2.436 billion

expenditures: \$2.862 billion (2016 est.)

Eritrea

revenues: \$1.58 billion

expenditures: \$2.165 billion (2016 est.)

Estonia

revenues: \$9.559 billion

expenditures: \$9.489 billion (2016 est.)

Ethiopia

revenues: \$10.07 billion

expenditures: \$11.85 billion (2016 est.)

Falkland Islands (Islas Malvinas)

revenues: \$67.1 million

expenditures: \$75.3 million (FY09/10)

Faroe Islands

revenues: \$835.6 million

expenditures: \$883.8 million

note: Denmark supplies the Faroe Islands with almost one-third of their public funds (2014)

Fiji

revenues: \$1.232 billion

expenditures: \$1.469 billion (2016 est.)

Finland

revenues: \$128.5 billion

expenditures: \$132.7 billion

note: Central Government Budget (2016 est.)

France

revenues: \$1.308 trillion

expenditures: \$1.392 trillion (2016 est.)

French Polynesia

revenues: \$1.891 billion

expenditures: \$1.833 billion (2011)

Gabon

revenues: \$2.917 billion

expenditures: \$3.464 billion (2016 est.)

Gambia, The

revenues: \$231.5 million

expenditures: \$323.6 million (2016 est.)

Gaza Strip

see entry for the West Bank (2016 est.)

Georgia

revenues: \$4.266 billion

expenditures: \$4.541 billion (2016 est.)

Germany

revenues: \$1.523 trillion

expenditures: \$1.497 trillion (2016 est.)

Ghana

revenues: \$8.552 billion

expenditures: \$12.27 billion (2016 est.)

Gibraltar

revenues: \$475.8 million

expenditures: \$452.3 million (2008 est.)

Greece

revenues: \$93.34 billion

expenditures: \$102.1 billion (2016 est.)

Greenland

revenues: \$1.578 billion

expenditures: \$1.876 billion (2014 est.)

Grenada

revenues: \$274.6 million

expenditures: \$308.9 million (2016 est.)

Guam

revenues: \$1.147 billion

expenditures: \$1.188 billion (2013 est.)

Guatemala

revenues: \$7.39 billion

expenditures: \$8.186 billion (2016 est.)

Guernsey

revenues: \$563.6 million

expenditures: \$530.9 million (2005 est.)

Guinea-Bissau

revenues: \$171.3 million

expenditures: \$212.7 million (2016 est.)

Guinea

revenues: \$1.421 billion

expenditures: \$1.857 billion (2016 est.)

Guyana

revenues: \$899.8 million

expenditures: \$1.036 billion (2016 est.)

Haiti

revenues: \$1.563 billion

expenditures: \$1.819 billion (2016 est.)

Holy See (Vatican City)

revenues: \$315 million

expenditures: \$348 million (2013)

Honduras

revenues: \$3.982 billion

expenditures: \$4.384 billion (2016 est.)

Hong Kong

revenues: \$59.09 billion

expenditures: \$59.07 billion (2016 est.)

Hungary

revenues: \$57.32 billion

expenditures: \$60.08 billion (2016 est.)

Iceland

revenues: \$10.35 billion

expenditures: \$7.911 billion (2016 est.)

India

revenues: \$273.3 billion

expenditures: \$273.3 billion (FY 2016 est.)

Indonesia

revenues: \$114.8 billion

expenditures: \$137.7 billion (2016 est.)

Iran

revenues: \$65.87 billion

expenditures: \$72.29 billion (2016 est.)

Iraq

revenues: \$52.43 billion

expenditures: \$77.87 billion (2016 est.)

Ireland

revenues: \$78.47 billion

expenditures: \$80.86 billion (2016 est.)

Isle of Man

revenues: \$965 million

expenditures: \$943 million (FY05/06 est.)

Israel

revenues: \$80.75 billion

expenditures: \$88.4 billion (2016 est.)

Italy

revenues: \$842.5 billion

expenditures: \$889.8 billion (2016 est.)

Jamaica

revenues: \$3.885 billion

expenditures: \$4.033 billion (2016 est.)

Japan

revenues: \$1.696 trillion

expenditures: \$1.931 trillion (2016 est.)

Jersey

revenues: \$829 million
expenditures: \$851 million (2005)

Jordan

revenues: \$8.649 billion
expenditures: \$11.22 billion (2016 est.)

Kazakhstan

revenues: \$23.35 billion
expenditures: \$27.25 billion (2016 est.)

Kenya

revenues: \$12.89 billion
expenditures: \$17.85 billion (2016 est.)

Kiribati

revenues: \$197.9 million
expenditures: \$179.9 million (2013 est.)

Korea, North

revenues: \$3.2 billion
expenditures: \$3.3 billion (2007 est.)

Korea, South

revenues: \$297.3 billion
expenditures: \$286.3 billion (2016 est.)

Kosovo

revenues: \$1.396 billion
expenditures: \$1.61 billion (2014 est.)

Kuwait

revenues: \$47.14 billion
expenditures: \$65.32 billion (2016 est.)

Kyrgyzstan

revenues: \$2.04 billion
expenditures: \$2.354 billion (2016 est.)

Laos

revenues: \$2.882 billion
expenditures: \$3.822 billion (2016 est.)

Latvia

revenues: \$9.766 billion

expenditures: \$10.11 billion (2016 est.)

Lebanon

revenues: \$9.953 billion

expenditures: \$14.44 billion (2016 est.)

Lesotho

revenues: \$835.9 million

expenditures: \$978.3 million (2016 est.)

Liberia

revenues: \$560.2 million

expenditures: \$600.2 million (2016 est.)

Libya

revenues: \$5.792 billion

expenditures: \$13.71 billion (2016 est.)

Liechtenstein

revenues: \$995.3 million

expenditures: \$890.4 million (2011 est.)

Lithuania

revenues: \$14.68 billion

expenditures: \$15.12 billion (2016 est.)

Luxembourg

revenues: \$25.85 billion

expenditures: \$25.52 billion (2016 est.)

Macau

revenues: \$12.12 billion

expenditures: \$7.004 billion (2016 est.)

Macedonia

revenues: \$3.041 billion

expenditures: \$3.33 billion (2016 est.)

Madagascar

revenues: \$1.519 billion

expenditures: \$1.649 billion (2016 est.)

Malawi

revenues: \$1.03 billion
expenditures: \$1.247 billion (2016 est.)

Malaysia

revenues: \$52.66 billion
expenditures: \$63.01 billion (2016 est.)

Maldives

revenues: \$1.481 billion
expenditures: \$1.7 billion (2016 est.)

Mali

revenues: \$2.571 billion
expenditures: \$3.112 billion (2016 est.)

Malta

revenues: \$3.716 billion
expenditures: \$3.683 billion (2015 est.)

Marshall Islands

revenues: \$116.7 million
expenditures: \$113.9 million (2013 est.)

Mauritania

revenues: \$1.143 billion
expenditures: \$1.43 billion (2016 est.)

Mauritius

revenues: \$2.478 billion
expenditures: \$2.95 billion (2016 est.)

Mexico

revenues: \$224.3 billion
expenditures: \$255.9 billion (2016 est.)

Micronesia, Federated States of

revenues: \$213.8 million
expenditures: \$192.1 million (FY12/13 est.)

Moldova

revenues: \$2.306 billion
expenditures: \$2.431 billion
note: National Public Budget (2016 est.)

Monaco

revenues: \$914.5 million

expenditures: \$973 million (2011 est.)

Mongolia

revenues: \$2.868 billion

expenditures: \$4.035 billion (2016 est.)

Montenegro

revenues: \$1.56 billion

expenditures: \$1.878 billion (2016 est.)

Montserrat

revenues: \$37.04 million

expenditures: \$37.04 million (2016 est.)

Morocco

revenues: \$25.22 billion

expenditures: \$29.43 billion (2016 est.)

Mozambique

revenues: \$2.554 billion

expenditures: \$3.609 billion (2016 est.)

Namibia

revenues: \$3.818 billion

expenditures: \$4.408 billion (2016 est.)

Nauru

revenues: \$57.8 million

expenditures: \$51.8 million (2010 est.)

Nepal

revenues: \$4.976 billion

expenditures: \$5.596 billion (FY2016 est.)

Netherlands

revenues: \$340.8 billion

expenditures: \$337.6 billion (2016 est.)

New Caledonia

revenues: \$1.995 billion

expenditures: \$1.993 billion (2015 est.)

New Zealand

revenues: \$67.61 billion

expenditures: \$67.01 billion (2016 est.)

Nicaragua

revenues: \$3.661 billion

expenditures: \$3.442 billion (2016 est.)

Nigeria

revenues: \$11.4 billion

expenditures: \$21.21 billion (2016 est.)

Niger

revenues: \$1.715 billion

expenditures: \$2.25 billion (2016 est.)

Niue

revenues: \$15.07 million

expenditures: \$16.33 million (FY04/05)

Norfolk Island

revenues: \$4.6 million

expenditures: \$4.8 million (FY99/00)

Northern Mariana Islands

revenues: \$246.4 million

expenditures: \$249.8 million (2013 est.)

Norway

revenues: \$199.8 billion

expenditures: \$188.8 billion (2016 est.)

Oman

revenues: \$20.26 billion

expenditures: \$31.55 billion (2016 est.)

Pakistan

revenues: \$42.3 billion

expenditures: \$54.63 billion

note: data are for fiscal years (2016 est.)

Palau

revenues: \$195.7 million

expenditures: \$169.6 million (2012 est.)

Panama

revenues: \$11.7 billion

expenditures: \$12.41 billion (2016 est.)

Papua New Guinea

revenues: \$3.169 billion

expenditures: \$4.295 billion (2016 est.)

Paraguay

revenues: \$5.231 billion

expenditures: \$5.231 billion (2016 est.)

Peru

revenues: \$60.84 billion

expenditures: \$66.46 billion (2016 est.)

Philippines

revenues: \$46.2 billion

expenditures: \$53.68 billion (2016 est.)

Pitcairn Islands

revenues: \$746,000

expenditures: \$1.028 million (FY04/05)

Poland

revenues: \$73.4 billion

expenditures: \$86.56 billion (2016 est.)

Portugal

revenues: \$87.26 billion

expenditures: \$92.25 billion (2016 est.)

Puerto Rico

revenues: \$9.086 billion

expenditures: \$9.684 billion (2016 est.)

Qatar

revenues: \$41.71 billion

expenditures: \$53.95 billion (2016 est.)

Romania

revenues: \$56.84 billion

expenditures: \$62.14 billion (2016 est.)

Russia

revenues: \$186.5 billion

expenditures: \$230.2 billion (2016 est.)

Rwanda

revenues: \$1.865 billion

expenditures: \$2.279 billion (2016 est.)

Saint Helena, Ascension, and Tristan da Cunha

revenues: \$8.845 million

expenditures: \$21.73 million

note: revenue data reflect locally raised revenues only; the budget deficit is resolved by grant aid from the UK (FY06/07 est.)

Saint Kitts and Nevis

revenues: \$370.4 million

expenditures: \$333.3 million (2016 est.)

Saint Lucia

revenues: \$185.2 million

expenditures: \$222.2 million (2011 est.)

Saint Pierre and Miquelon

revenues: \$70 million

expenditures: \$60 million (1996 est.)

Saint Vincent and the Grenadines

revenues: \$222.2 million

expenditures: \$259.3 million (2016 est.)

Samoa

revenues: \$233 million

expenditures: \$271.8 million (2016 est.)

San Marino

revenues: \$667.7 million

expenditures: \$712.8 million (2011 est.)

Sao Tome and Principe

revenues: \$108.6 million

expenditures: \$127 million (2016 est.)

Saudi Arabia

revenues: \$149.7 billion

expenditures: \$236.7 billion (2016 est.)

Senegal

revenues: \$3.839 billion

expenditures: \$4.453 billion (2016 est.)

Serbia

revenues: \$15.75 billion

expenditures: \$16.24 billion

note: this is the consolidated budget, including both central government and local government budgets (2016 est.)

Seychelles

revenues: \$487.3 million

expenditures: \$457.3 million (2016 est.)

Sierra Leone

revenues: \$558.1 million

expenditures: \$738.6 million (2016 est.)

Singapore

revenues: \$46.86 billion

expenditures: \$44.83 billion

note: expenditures include both operational and development expenditures (2016 est.)

Slovakia

revenues: \$34.87 billion

expenditures: \$37.04 billion (2016 est.)

Slovenia

revenues: \$19.32 billion

expenditures: \$20.51 billion (2016 est.)

Solomon Islands

revenues: \$421.6 million

expenditures: \$458.8 million (2016 est.)

Somalia

revenues: \$145.3 million

expenditures: \$151.1 million (2014 est.)

South Africa

revenues: \$76.62 billion

expenditures: \$86.45 billion (2016 est.)

South Sudan

revenues: \$437 million

expenditures: \$2.259 billion (FY 2013 est.)

Spain

revenues: \$461.3 billion

expenditures: \$512.9 billion (2016 est.)

Sri Lanka

revenues: \$10.98 billion

expenditures: \$15.54 billion (2016 est.)

Sudan

revenues: \$7.301 billion

expenditures: \$11.28 billion (2016 est.)

Suriname

revenues: \$469.9 million

expenditures: \$664.3 million (2016 est.)

Svalbard

revenues: \$NA

expenditures: \$NA

Swaziland

revenues: \$1.299 billion

expenditures: \$1.672 billion (2017 est.)

Sweden

revenues: \$248.3 billion

expenditures: \$250.2 billion (2016 est.)

Switzerland

revenues: \$215.9 billion

expenditures: \$213.4 billion

note: includes federal, cantonal, and municipal budgets (2016 est.)

Syria

revenues: \$494.5 million

expenditures: \$2.665 billion

note: government projections for FY2016 (2016 est.)

Taiwan

revenues: \$80.8 billion

expenditures: \$83.95 billion (2016 est.)

Tajikistan

revenues: \$1.841 billion

expenditures: \$1.985 billion (2016 est.)

Tanzania

revenues: \$6.257 billion

expenditures: \$8.084 billion (2016 est.)

Thailand

revenues: \$76.69 billion

expenditures: \$86.94 billion (2016 est.)

Timor-Leste

revenues: \$300 million

expenditures: \$2.8 billion (2016 est.)

Togo

revenues: \$1.14 billion

expenditures: \$1.377 billion (2016 est.)

Tokelau

revenues: \$430,800

expenditures: \$2.8 million (1987 est.)

Tonga

revenues: \$132.7 million

expenditures: \$132.7 million (2016 est.)

Trinidad and Tobago

revenues: \$7.311 billion

expenditures: \$9.369 billion (2016 est.)

Tunisia

revenues: \$9.882 billion

expenditures: \$11.77 billion (2016 est.)

Turkey

revenues: \$146.4 billion

expenditures: \$151 billion (2016 est.)

Turkmenistan

revenues: \$5.523 billion

expenditures: \$5.818 billion (2016 est.)

Turks and Caicos Islands

revenues: \$225.6 million

expenditures: \$187.2 million (2016 est.)

Tuvalu

revenues: \$42.68 million

expenditures: \$32.46 million (2012 est.)

Uganda

revenues: \$3.748 billion

expenditures: \$5.41 billion (2016 est.)

Ukraine

revenues: \$27.8 billion

expenditures: \$30.87 billion

note: this is the planned, consolidated budget (2016 est.)

United Arab Emirates

revenues: \$98.15 billion

expenditures: \$112.6 billion

note: the UAE federal budget does not account for emirate-level spending in Abu Dhabi and Dubai (2016 est.)

United Kingdom

revenues: \$996.3 billion

expenditures: \$1.097 trillion (2016 est.)

United States

revenues: \$3.363 trillion

expenditures: \$3.893 trillion

note: for the US, revenues exclude social contributions of approximately \$1.0 trillion; expenditures exclude social benefits of approximately \$2.3 trillion (2016 est.)

Uruguay

revenues: \$14.29 billion

expenditures: \$14.81 billion (2016 est.)

Uzbekistan

revenues: \$13.84 billion

expenditures: \$13.8 billion (2016 est.)

Vanuatu

revenues: \$175.9 million

expenditures: \$201.3 million (2016 est.)

Venezuela

revenues: \$95.62 billion

expenditures: \$228.8 billion (2016 est.)

Vietnam

revenues: \$48.04 billion

expenditures: \$57.21 billion (2016 est.)

Virgin Islands

revenues: \$1.223 billion

expenditures: \$1.551 billion (2013)

Wallis and Futuna

revenues: NA

expenditures: NA

West Bank

revenues: \$2.75 billion

expenditures: \$4.077 billion

note: includes Palestinian Authority expenditures in the Gaza Strip (2014 est.)

Western Sahara

revenues: \$NA

expenditures: \$NA

World

revenues: \$19.8 trillion

expenditures: \$22.02 trillion (2016 est.)

Yemen

revenues: \$1.766 billion

expenditures: \$5.628 billion (2016 est.)

Zambia

revenues: \$3.418 billion

expenditures: \$5.079 billion (2016 est.)

Zimbabwe

revenues: \$3.4 billion

expenditures: \$3.9 billion (2016 est.)